ول

كىم ەدى؟

دجوش ماك ـ داۋەل

1994

جاڭا ٴومىر باسپاسى

الـعى ٴسوز

وڵ ادامزات ومىرىنه وسدان ەكى مىڭ جىلداي بۇرىن شاعىن

ىۋدەي قالاشعىنداعى كەدەي جانۇيادا ارقىلى ەندى. بارلىق ٴومىرى

جات جەرلىكتەر جاۋلاپ الىعان كىشكەنە ەل ـ ىۋدەيادا ٴوتتى.

دەگەنمەن ونىڭ ەسىمىن بۇكىل دۇنيە ٴجۇزى حالىقتارى

ٴالى كۇنگە دەيىن دارىپتەۋمەن كەلەدى. كۇنتىزبەنىڭ ٴاربىر پاراعىنداعى، كىتاپتىڭ العاشقى بەتىندەگى جىل بەلگىسى ونىڭ جارىق دۇنيەگە كەلگەنىنە قانشا جىل وتكەنىن بىلدىرەدى. بۇل ونىڭ جەر باسقان كەز كەلگەن پەندەدەن ەرەكشەلىگىنىڭ كۋاسى ەمەس پە؟

تانىمال تاريحشى گ. دج. ۋەلس ادامزات تاريحىندا قاي تاريحي تۇلعا وشپەستەي ٴىز قالدىردى دەگەن سۇراققا: «ادام ۇلىلىعىن تاريح تارازىسىنا سالساق، يسا ەش كۇمانسىز ٴبىرىنشى ورىندا»، ـ دەپ جاۋاپ بەردى.

ەرنەست رەنان بىلاي تۇجىرىمدادى: «يسا ـ ادامزات تاريحىندا ٴدىنىنىڭ نەگىزىن سالعان تەڭدەسى جوق تۇلعا. ونىڭ ماڭگىلىكتىگى مەن قۇدىرەتىندە شەك جوق. تاريحتى ونىمەن قاتار قوياتىن كىسى تابىلماق ەمەس. ونىڭ جان ـ جاقتىلىعى ەشبىر ۇعىمعا سيمايدى. ٴماسىحسىز

ادامزات تاريحىن ٴتۇسىنۋ مۇمكىن ەمەس».

كىتاپتى جازعان امەريكاندىق تاريحشى دجوش ماك ـ داۋەل ۋنيۆەرسيتەتكە تۇسكەندە ماسىحكە سەنۋشىلەردى مەنسىنبەيتىن. رەتى كەلگەن كەزدە اجۋا ەتىپ، ايتىسا كەتۋدى دە تەرىس كورمەيتىن. سەنۋشىلەردىڭ جوققا سەنىپ، الدانىپ جۇرگەندىگىن دالەلدەمەك

بولىپ، وسدان ەكى مىڭ جىل بۇرىنعى تاريحي قۇجاتتاردى زەرتتەي باستايدى...

منه، سول زەرتتەۋدەن تۋعان ويلاری مەن قورتىندىلاری وسى كىتاپتا باياندالادى. قازىرگى كەزدە پروفەسسور ماك ـ داۋەل تارىح پەن پالساپا عىلىمدارىنىڭ تانىمال مامانى. ول ەلۋدەن استام ەلدىڭ ۋنيۆەرسيتەتتەرىنگدە ٴدارىس بەرگەن. ونى تىڭداۋشىلاردىڭ سانى ٴۇش ميلليوننان اسىپ ٴتۇستى. جازعان كىتاپتارى كوپتەگەن دانامەن

تارالۋدا. ونىڭ ەڭبەكتەرىنىڭ باستى ماقساتتارىنىڭ ٴبىرى ـ كوپشىلىك قاۋىمدى يسا ٴماسىح تۋرالى عىلىمي دەرەكتەرمەن تانىستىرۋ.

1

يسانىڭ ەرەكشىلىگى قانداي؟

جاقىندا مەن ٴبىر توپ ادامدان اڭگىمەلەسكەندى، ولارعا: «ٴىسىزدىڭ ويىڭىزشا، يسا ٴماسىح كىم بولعان؟» ـ دەگەن ساۋال قويدىم. «ول ٴدىن سالاسىنداعى دانىشپان كوسەم»، ـ دەپ جاۋاپ قاتتى ولاردىڭ بىرەۋى. مەن، ارينە، كەلىستىم. يسا ٴماسىح، ٴسوز جوق، ٴدىني كوسەم بولعان. الايدا ونى دانىشپان ٴدىني كوسەم دەپ قويۋ جەتكىلىكسىز.

ۋاقىت الىعا جىلجىعان سايىن «يسا كىم بولعان؟» دەگەن پىكىرتالاس تا كوبەيە تۇسۋدە. نەلىكتەن ٴبىر عانا ادام ٴۇشىن وسىنشاما تالاس-تارتىس؟ ونىڭ جالعىز-اق سەبەبى بار: يسا ٴوزىن قۇدايمىن دەپ جاريالادى. مىنە، ٴبىز بىلەتىن باستى ەرەكشەلىگى وزدەرىن شەكتەيتىن سياقتى بولىپ كورىنەدى،سوندىقتان دا ولار وعان سەنگىسى كەلمەيدى. ٴبىراق، تۇپتەپ كەلگەندە، بۇل جەردە ماسەلە ٴبىزدىڭ سەنگىمىز كەلەدى مە، جوق پا دەگەنگە سايمايدى. ازىرگە سۇراق باسقادا: يسا ٴوزىن كىم دەپ سانادى؟

بۇل جونىندە ىنجىلدە نە ايتىلعان؟

«ٴماسىحتىڭ قۇدايلىق بولمىسى» دەگەن ٴسوز تىركەسىن ٴجيى وقيمىز. ا. ح. سترونگ ٴوزىنىڭ «جۇيەلى ٴدىن ٴىلىمى» اتتى

شعارماسندا مناداي انقتاما بەرگەن:

«قۇداي ـ بارلىق جاندى نارسە باستاۋ الاتىن، ءومىر سۇرەتىن جانە اياقتالاتىن مۇلتىكسىز، شەكسىز رۋح». بۇل ماسىحشىلەرگە، مۇسىلماندارعا، يۋدايستەرگە، قىسقاسى، ءبىر قۇدايعا تابىناتىن بارلىق دىندەردىڭ ادامدارىنا دا ورتاق انىقتاما. قۇداي الەمدى ويلاپ تابۋشى دا، جاراتۋشى دا.

ماسىحشىلىك سەنىمتانۋ بۇعان قوسا تاعى ءبىر قوسىمشا

انىقتاما ايتادى: «ول ادام بەينەسىندە يسا ءماسىح بوپ ناقتىلى كورىندى».

يسا ءماسىح ـ شىنىندا ءارى ەسىم، ءارى لاۋازىم:

«يسا» ەسىمى ەشۋا دەگەن كونە گرەك ەسىمىنىڭ ءبىر ءتۇرى.

اۋدارعاندا «ءتاڭىر ـ قۇتقارۋشى» نەمەسە «يەمىز قۇتقارادى» دەگەندى بىلدىرەدى.

«ءماسىح» اتاعى بولسا، «ماسياھ» دەگەن گرەك (نەمەسە كونە ەۆرەيتسە «ماشياح») سوزىنەن الىنىپ، «تاڭداپ الىنعان بىرەۋ» دەگەندى بىلدىرەدى. (دانيەل پايعامباردىڭ جازۋى 26:9) بۇل اتاقتىڭ

استارىندا پاتشالىق جانە ءدىني قىزمەتتىڭ ەكەۋى دە قامتىلعان.

وسى اتاق يسانىڭ تاۋرات، زابۋر جانە پايعامبارلار

جازبالارىندا اتام زاماندا ۋادە ەتىلگەن ءدىني ءارى پاتشالىق تۇلعا ەكەنىن راستايدى. بۇل تۇجىرىم يسانى جانە ماسىحشىلەردى دۇرىس

ءتۇسىنۋ ءۇشىن اسا ماڭىزدى.

ءىنجىل ءماسىحتى قۇداي رەتىندە انىق سۋرەتتەيدى. ىنجىلدە ما ـ

سىحكە بەرىلگەن ەسىمدەر تەك قۇدايعا عانا تان. مىسالى، يسا مىنا ۇزىندىلەردە «قۇداي» دەپ اتالادى: «ءبىز ءۇمىت ەتىپ جۇرگەن تاماشا ۋاقىتتى كۇتۋدەمىز؛ سوندا ۇلى قۇدايىمىز بەن قۇتقارۋشىمىز

يسا ٴماسحتىڭ سالتاناتتى ۇلىلىعى انىق كورىنەدى». (ىنجىلدەگى تيتكە ارن. حات. 13:2؛ سالىستىر. ىنجىلدەگى جوحان جازعان ىزگى حابار 1:1؛ ەۆرەيلەرگە ارن. حات 8:1؛ رىمدىكتەرگە ارن. حات 5:9؛ جوحاننىڭ 1ـ حاتى 20:5،21)

كيەلى كىتاپتا وعان تەك قۇدايعا عانا تان قاسيەتتەر بەرىلگەن. ٴبىز يسانىڭ ٴومىر كوزى ەكەندىگىنەن حاباردار بولامىز (جوحان 1:4، 14:6)؛ ول ٴاربىر كەزدە بارلىق جەردە بولا الادى (ىنجىلدەگى ماتاي جازعان ىزگى حابار 20:28؛ 20:18)، بارلىعىن دا بىلەدى (جوحان 16:4؛ 64:6؛ ماتاي 22:17ـ 27)، ول قولىنان ٴبارى كەلەتىن قۇدىرەتتى (ىنجىلدەگى ايان 1:8؛ لۇقا جازعان ىزگى حابار 39:4ـ 55؛ 14:7،15؛ ماتاي 26:8،27) جانە ماڭگى جاسايدى. (جوحاننىڭ 1ـحاتى 11:5،12،20؛ جوحان 4:1)

يسا تەك قۇدايعا لايىق قۇرمەت پەن تابىنۋدى قابىلدادى.

شايتانعا قارسى شىققاندا يسا وعان: «سەن قۇداي يەڭە باس ۇر،

تەك سوعان قىزمەت ەت» دەپ جازىلعان عوي، ـدەدى. (ماتاي 10:4) ٴبىراق يسا تابىنۋدى قۇداي رەتىندە قابىلداپ (ماتاي 33:14؛ 28:9)، كەيدە ٴتىپتى قۇدايعا تابىنعانداي تابىنۋدى تالاپ ەتتى. (جوحان 23:5؛ سالىستىر. ەۆرەيلەرگە 6:1؛ ايان 8:5ـ14)

يسانىڭ سوڭىنان ەرگەندەردىڭ باسىم كوپشىلىگى شىن قۇدايعا

عانا سەنۋشىلەر ەدى. ولار ٴدىنشىل يۋدەيلەر، تۇلا بويلارى تۇنىپ تۇرعان مونوتەيستەر (ٴبىر قۇدايعا عانا سەنۋشىلەر) ەدى، ٴبىراق ولار يسانى ادام بەينەسىندەگى قۇداي دەپ تانىدى.

ٴدىني ٴمۇعالىم بولۋعا دايىندالىپ، جان ـ جاقتى ٴبىلىم العان تارسۇستىق ساۋل (پاۋىل) باسقالارعا قاراعاندا يسانىڭ قۇدايلىق بولمىسىن تانىپ، نازارەتتەن شىققان ادامدى يەم دەپ اتاپ، وعان قۇلشىلىق ەتۋگە دايىن ولماۋ كەرەك ەدى. الايدا وسى پاۋىل

مۇنىڭ ٴبارىن دە ىستەدى. ول ٴبىر سەنۋشىلەر قاۋىمىنىڭ

باسشىلارىنا ٴسوز سويلەپ، «قۇدايدىڭ قۇرباندىققا جىبەرگەن

توقتىسىن» (ياعني يسانى) قۇداي دەپ تانىدى: «ەندى وزدەرىڭە دە،

كيەلى رۋح باقىلا دەپ بەرگەن قاۋىمعا دا قاراڭدار! شوپان قويىن

قالاي باقسا، سەندەر دە قۇداي يەمىزدىڭ ٴوز قانىن توگىپ، يەمدەنگەن قاۋىمىنا سولاي قامقور بولىڭدار!»، ـ دەدى (ىنجىلدەگى ەلشىلەردىڭ ىستەرى 20:28).

ٴماسىح پەتىردەن ٴوزىن كىم دەپ ەسەپتەيتىنىن سۇراعاندا، ول «ٴسىز ٴماسىحسىز، ماڭگى ٴتىرى قۇدايدىڭ ۇلىسىز»، ـ دەپ موينىنادادى. يسا

بۇل تۇجىرىمدى ەش وزگەرتپەستەن، ونىڭ شىندىعىن قۋاتتاپ:

«جوحاننىڭ ۇلى شيمون، سەن باقىتتىسىڭ. ساعان مۇنى ادامنىڭ

بالاسى ەمەس، كوكتەگى اكەم ٴبىلدىردى»، ـ دەپ جاۋاپ بەردى. (ماتاي 16:16،17)

يسانى جاقسى تانيتىن مارتا وعان: «مەن ٴسىزدىڭ

پايعامبارلار دۇيەگە كەلەدى دەپ الدىن الا ايتقان قۇداي ۇلى

جانە ٴماسىح ەكەنىڭىزگە سەنەمىن»، ـ دەدى. (جوحان 11:27) نازارەتتە ٴجوندى ەشتەڭە پايدا بولۋى مۇمكىن ەمەس دەپ ەسەپتەگەن ناتانايىل يسامەن اڭگىمەسىندە: «ٴسىز ـ قۇدايدىڭ ۇلىسىز! ٴسىز ـ ٴيسرايلدىڭ پاتشاسىسىز. سوعان كوزىم جەتتى!» ـ دەپ موينىنادادى. (جوحان 1:49)

ستەپاندى تاس لاقتىرىپ ٴولتىرىپ جاتقاندا ول تاڭىرگە

جالبارىنىپ: «يەم يسا، مەنىڭ رۋحىمدى وزىڭە الا گور!» ـ دەگەن. (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 7:59) ەۆرەيلەرگە ارنالعان حاتتى جازۋشى ما-

ٴسىحتى قۇداي دەپ اتاپ: «قۇداي ۇلى تۋرالى بىلاي دەلىنگەن: ۋا، قۇ-

داي، سەنىڭ تاعىڭ ماڭگى ساقتالادى!» ـ دەپ جازدى. (ەۆرەيلەرگە 1:8)

جاقيا پايعامبار يسانىڭ كەلگەنىن بىلاي دەپ جاريالادى:
«كوگەرشىن بەينەسىندەگى كيەلى رۋح يسانىڭ ۇستىنە قوندى دا،

كوكتەن: "سەن مەنىڭ سۇيىكتى ۇلىمسىڭ، مەن ساعان رىزامىن!" ـ

دەگەن داۋىس ەستىلدى». (لۇقا 22:3)

سونىمەن قاتار تومانىڭ مويىنداۋى دا بار.

«كۇمانشىل توما» دەپ اتالىپ، جۇرگەن ول ٴوزىنىڭ مىنەزى بويىنشا
بۇگىنگى ستۋدەنتتەرگە ۇقساس بولعان بولۋى كەرەك. ول: «مەن ونىڭ
قولىنان شەگەلەردىڭ ورنىن كورمەسەم، ساۋساعىمەن شەگەلەردىڭ

ورنىن سيپاپ، ونىڭ بۇيىرىندەگى تىرتىعىن قولمەن ۇستاپ كورمەسەم،

ونىڭ تىرىلگەنىنە ەش سەنبەيمىن»، ـ دەدى.

مەن دە توما ٴسۇياقتى ويلايمىن. ول:

«بىلەسىڭدەر مە، ادامدار كۇندە ولىلەردەن ٴتىرىلىپ، وزدەرىن

قۇدايعا بالامايدى. ماعان دالەلدەر كەرەك»، ـ دەگەن سياقتى.

توما ٴوز كۇدىگىن باسقا شاكىرتتەرگە ايتقانىنان سەگىز كۇن وتكەن
سوڭ «ەسىكتەر جابىق تۇرعان كەزدە يسا ورتادا تۇرىپ:

"سەندەرگە جان تىنىشتىعىن تىلەيمىن!" ـ دەدى. سودان
كەيىن

ول توماعا:

ـ"ساۋساعىڭدى تيگىزىپ، مەنىڭ كولىمدى كور، قولىڭدى سوزىپ،

مەنىڭ بۇيىرىمە قوي، سەنىمسىز بولما، سەنەتىن بول!" ـ دەدى.

توما وعان:

"ٴتاڭىر يەم، قۇدايىم مەنىڭ!" ـ دەپ جاۋاپ قاتتى. يسا وعان:

"توما، سەن ماعان سەنىپ تۇرسىڭ، سەبەبى سەن مەنى كوردىڭ. ال مەنى كوزىمەن كورمەي-اق سەنەتىندەر باقىتتى"، - دەدى». (جوحان 20:26-29)

ياعني، يسا تومانىڭ ٴوزىن قۇداي دەپ اتاعانىن قابىلدادى. ول تومانى تابىنعانى ٴۇشىن ەمەس، سەنىمسىزدىگى ٴۇشىن ايىپتادى.

باز-بىرەۋلەر ماعان بۇل سوزدەردىڭ ٴبارى ٴماسىحتىڭ وزىنەن ەمەس، باسقا ادامدار اۋزىنان شىققان عوي دەپ قارسى داۋ ايتۋى مۇمكىن. ستۋدەنتتەر كەيدە ٴماسىحتىڭ زاماندەستارى دا ٴبىز سياقتى ونى تۇسىنبەگەن دەگەندى ۇلكەن مان بەرە ايتادى. باسقاشا ايتقاندا، يسا شىنىندا قۇداي بولۋعا ۇمتىلعان جوق.

يسا ٴوزىن قۇداي سانادى دەگەنگە مەنىڭ ەشبىر كۇمانىم جوق. بۇل سەنىمىم تىكەلەي ٴىنجىلدىڭ ٴوز ماتىندەرىمەن دالەلدەنگەن. ونداي

جەرلەر وتە كوپ، ال ولاردىڭ ماعىناسى اپ-انىق.

ٴبىر ىسكەر ٴماسىح ٴوزىن قۇداي سانادى ما دەگەندى ٴوزى ٴۇشىن ٴبىلۋ ماقساتىندا كيەلى كىتاپتى مۇقيات قاراپ شىعىپ:

«كىمدە-كىم ٴىنجىلدى وقىپ كورىپ، ٴماسىح ٴوزىن قۇدايعا تەڭگەنىن كورمەسە، ول ادام - سوقىر. بۇل اسپان شايداي اشىق كۇنى قىدىرىپ

ٴجۇرىپ كۇندى كورمەۋمەن بىردەي!» - دەگەن.

جوحان جازعان ىزگى حاباردا يسا مەن ٴدىني باسشىلار اراسىنداعى قاقتىعىس سۋرەتتەلگەن. يسا ٴدىني دەمالىس كۇنى بولىپ ەسەپتەلىپ،

جۇمىس ىستەۋگە بولمايتىن سەنبى كۇنى اقساق ادامنىڭ اياعىن

ساۋىقتىرىپ، وعان: «تۇرەگەل، توسەنىشىڭدى ال دا، جۇرە بەر»، - دەدى.

«وسى ٴىستى يسا ٴدىني دەمالىس كۇنى جاساعاندىقتان، ياھۋديلەردىڭ باسشىلارى ونىڭ قىر سوڭىنان قالمادى. سوندا يسا ولارعا:

ـ"اكەم ەڭبەكتەن قول ۇزبەيدى، سوندىقتان مەندە ۇزدىكسىز ەڭبەك ەتەمىن"، ـ دەدى. بۇدان كەيىن ياھۋدەيلەردىڭ باسشىلارى يساعا بۇرىنعىدان بەتەر قارسى شىعىپ، ونى ولتىرمەكشى بولدى. سەبەبى

ول ولاردىڭ دەمالىس كۇنى تۋرالى قاعيدالارىن عانا بۇزعان جوق، سونىمەن قاتار "قۇداي ـ مەنىڭ اكەم" دەپ، ٴوزىن قۇدايمەن

تەڭەستىردى». (جوحان 5:16ـ18)

ارينە ماعان قارسىلىق بىلدىرۋشىلەر دە بولۋى مۇمكىن:ـ دجوش،

سال سابىر ەت، "اكەم ەڭبەكتەن قول ۇزبەيدى، مەن دە ۇزدىكسىز ەڭبەك ەتەمىن"، ـ دەپ مەن دە ايتا الامىن. مۇندا تۇرعان نە بار؟ بۇل ٴالى ەشتەڭەنى دالەلدەمەيدى.بۇعان مەن مىنانى ايتار ەدىم:

ـ كەز كەلگەن قۇجاتتى زەرتتەۋ بىسندە ٴبىز اردايىم سول كەزەڭنىڭ

ٴتىلى مەن مادەنيەتىنىڭ قانداي بولعاندىعىن، ال ەڭ باستىسى ونداعى سوزدەردىڭ كىمگە ارنالعانىن ۇمىتپاۋىمىز كەرەك. ال ٴبىز كەلتىرگەن جوعارىداعى ۇزىندىدە ٴسوز ياھۋدي مادەنيەتى جونىندە بولىپ وتىر

جانە يسانىڭ ايتقاندارى دا ياھۋدي باسشىلارىنا باعىشتالعان.

ەندەشە، بۇدان 2000 جىلداي بۇرىن يسا ٴسوزىن ٴوز

مادەنيەتى شەڭبەرىندە ياھۋديلەر قالاي تۇسىنگەنىنە زەر سالايىق: «بۇدان كەيىن ياھۋديلەردىڭ باسشىلارى يساعا بۇرىنعىدان بەتەر

قارسى شىعىپ، ونى ولتىرمەكشى بولدى. سەبەبى ول ولاردىڭ

دەمالىس كۇنى تۋرالى قاعيدالارىن عانا بۇزعان جوق، سونىمەن قاتار "قۇداي ـ مەنىڭ اكەم" دەپ، ٴوزىن قۇدايمەن تەڭەستىردى». (جوحان

5:18)

اشۋ-ىزا تۋعىزعان سەبەپ نە ەدى؟

ول يسانىڭ «ٴبىزدىڭ اكەمىز» دەمەي، «مەنىڭ اكەم» دەگەنى، ٴارى «ەكٴبەكتەن قول ۇزبەيدى، سوندىقتان مەن دە ۇزدىكسىز ەكٴبەك ەتەمىن» دەگەندى قوسا ايتقاندىعى ەدى. وسىنىسىمەن ول ٴوزىن قۇدايمەن تەڭەستىرىپ،ٴوزىنىڭ ىستەرىن قۇدايدىڭ ەكٴبەگىمەن قاتار قويعان ەدى.

يۋدەيلەر قۇدايدى «اكەم» دەپ اتاماعان. ايتا قالعان كۇندە

دە «كوكتەگى اكەمىز» دەپ ايتقان. يسا بولسا، مۇنى جاساماعان. ونىڭ «مەنىڭ اكەم» دەپ قۇدايدى ايتۋىندا ياھۋدي تۇسىنبەي قالۋى مۇمكىن

ەمەس تۇسىنىك بار ەدى.

بۇعان قوسا يسا، ەگەر قۇداي ٴوزى ەكٴبەكتەن قول ۇزبەسە، وندا ونىڭ ۇلى دا ۇزدىكسىز ەكٴبەك ەتە بەرمەك، ياعني ول ٴوزىنىڭ قۇداي ۇلى ەكەندىگىن دە ۇقتىرعان. ناتيجەسىندە ولاردىڭ يساعا دەگەن وشپەندىلىكتەرى كۇشەيە تۇسكەن. ەگەر بۇرىن ولار قۋىپ جىبەرمەكشى بولسا، ەندى ولار ونى ولتىرمەككە بەكىندى.

يسا ٴوزىن قۇداي ۇلىمىن دەي وتىرىپ، قۇدايمەن قاتار تۇرۋعا تىرىسىپ قانا قويعان جوق، ول «اكەم ەكەۋىمىز ٴبىرتۇتاسپىز»

دەگەندى باسىپ ايتقان.

يەرۋساليمدەگى ٴدىني مەرەكەدە بىرنەشە ياھۋدي ٴدىندارلارى

يسادان: «قۇتقارۋشى ٴماسىح بولساڭىز، اشىعىن ايتىڭىز»، ـ دەپ

ٴوتىندى. ول: «مەن سونى سەندەرگە ايتتىم عوي» دەگەن جاۋاپقا

«اكەم ەكەۋىمىز ٴبىرتۇتاسپىز» دەگەندى قوستى. (جوحان 30:10)

ال ەندى اڭگىمەنىڭ جالعاسىنا نازار اۋدارايىق: «سوندا ٴدىندار ياھۋديلەر ونى تاس لاقتىرىپ ٴولتىرۋ ٴۇشىن جەردەن تاس الدى. يسا

ولارعا: «سەندەردىڭ كوز الدارىڭدا مەن اكەم تاپسىرعان كوپ يگى

ىستەر ىستەدىم. سەندەر وسى ىستەرىمنىڭ قايىسىسنا بولا مەنى تاس

لاقتىرىپ ولتىرمەكسڭدەر؟" ـ دەدى. ٴدىنشىل ياھۋديلەر وعان: "ٴبىز

سەنى بەلگىلى ٴبىر يگى ٴىسىڭ ٴۇشىن ەمەس، قۇدايدى قورلاعانىڭ
ٴۇشىن تاس لاقتىرىپ ولتىرەمىز. سەن ادام بولا تۇرا، وزىڭنەن قۇداي
جاساعىڭ كەلەدى"، ـ دەدى» (جوحان 10:22ـ33).

يسانىڭ «اكەم ەكەۋمىز ٴبىرتۇتاسپىز» دەگەن ٴسوزىنىڭ وسىنشا

اشۋ-ىزا تۋدىرعان كۇشىنە تاڭعالماسقا بولمايدى. ەگەر ٴىنجىلدىڭ

گرەكشە ٴتۇپنۇسقاسىن قارايتىن بولساق، قىزىقتى دەرەككە

كەزدەسەمىز. گرەك ٴتىلىنىڭ مامانى ا. ت. روبەرتسون: «گرەكشە
ٴبىرتۇتاسپىز (سوزبە-سوز اۋدارعاندا، ٴبىرمىز) دەگەن ٴسوز تەك جاي
ىبىرىگۋدى نەمەسە ماقسات ىبىرلىگىن ەمەس، بولمىسى مەن تەگىنىڭ
ورتاق ەكەندىگىن ىبلدىرەدى»، ـ دەپ جازعان. ول تاعى: «بۇل قىسقا
ايتىلعان سوزدە ٴوزى مەن قۇداي اراسىنداعى بايلانىستى ىبلدىرەتىن
يسانىڭ تۇجىرىمى ەڭ بيىك ماعىناسىنا جەتكەن، ـ دەپ جازعان.
سوندىقتان

دا بۇل ٴسوز پارىزشىلداردىڭ ىزالى وشپەندىلىگىن تۋدىردى».

بۇل سوزدەردى ەستىگەن ادامنىڭ يسا ٴوزىن قۇدايعا
تەڭگەندىگىن تۇسىنەرى ٴسوزسىز. مەلبۋرنداعى رىدلي اتىنداعى
كولدەجدىڭ

رەكتورى لەون موررىس ىبلاي دەپ جازعان: «ياھۋديلەر يسانىڭ

سوزدەرىنەن قۇدايدى قورلاعان جات قىلىق كورىپ، ونى سول ٴۇشىن
سوتتاماقشى بولدى. كيەلى زاڭ بويىنشا ونداي جات ٴىس ٴۇشىن ادامدى

تاس لاقتىرىپ ٴولتىرۋ كەرەك ەدى(لەۋىلىكتەر 16:24) الايدا بۇل كىسىلەر
ٴىستىڭ زاڭ تارتىبىمەن قارالعانىن قالاماعان. اشۋ ۇستىندە ولار ۇكىمدى
شىعارۋشىنىڭ دا، ورىنداۋشىنىڭ دا مىندەتىن وزدەرىنە العان».

يسانى كىنالاي وتىرىپ، جازالاماقشى بولعاندا، ياھۋديلەر ٴبىر ساتكە بولسا دا، مۇمكىن ونىڭ ٴسوزى راس تا شىعار دەپ ويلاندى ما

ەكەن؟

يسا ٴوزىنىڭ بولمىسى مەن تەگى قۇدايمەن ٴبىرتۇتاس دەپ ۇنەمى قايتالاپ وتىرعان. ول تايسالماستان بىلاي دەپ ايتاتىن: «ەگەر سەندەر مەنى بىلسەڭدەر، وندا اكەمدى دە بىلەر ەدىڭدەر» (جوحان 19:8)؛

«مەنى كورگەن كىسى مەنى جىبەرگەن اكەمدى دە كورگەندەي بولادى»

(جوحان 45:12)؛ «مەنى جەك كورگەن كىسىلەر سول ارقىلى اكەمدى دە

جەك كورەدى» (جاحان 23:15)؛ «وسىلايشا ٴبارى اكەنى قالاي قادىرلەسە، ۇلىن دا سولاي قادىرلەسىن. كىمدە-كىم ۇلىن قۇرمەتتەمەسە، ونى جىبەرگەن اكەسىن دە قۇرمەتتەيدى» (جوحان 23:5) ت.ب.

بۇل كەلتىرىلگەن ۇزىندىلەردىڭ ٴبارى دە يسانىڭ ٴوزىن تەك ادام عانا دەپ قويماعانىن، قۇدايعا تەڭ دەپ ەسەپتەگەنىن ناقتى دالەلدەيدى. يسا قۇدايعا باسقالاردان جاقىن بولدى دەۋشى ادامدار ونىڭ

«كىمدە-كىم ۇلىن قۇرمەتتەمەسە، ونى جىبەرگەن اكەسىن دە قۇرمەتتەمەيدى» دەگەن سوزدەرىنە مان بەرىپ قاراعان ەمەس.

بىردە ماعان باتىس ۆيرجينيا ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ ادەبي بولىمىنە لەكتسيا وقۋعا تۋرا كەلگەن. لەكتسيا ۇستىندە وعان قاتىسقان ٴبىر پروفەسسور مەنىڭ ٴسوزىمدى ٴبولىپ، ماعان:

- يسا ٴوزىن قۇدايعا باسقا ٴۇش ىزگى حاباردان كەش جازىلعان جوحاننىڭ ىزگى حابارى بويىنشا عانا تەڭەپتى. مارقا قالدىرعان

ەڭ بايىرعى ىزگى حاباردا يسا ٴوزىن قۇداي ساناعاندىعى جونىندە

ەشتەڭە ايتىلماعان، - دەدى.

مەن بۇل ادامنىڭ ىنجىلدەگى مارقا جازعان ىزگى حاباردى

ەشقاشان وقـماعانـن، قاراي قالـعان كۇنده ده جاقسلاپ زەر
سالـماعانـن، تەز ٴتۇسـنـدم.

جاۋابـنا مەن مارقا جازعان ىزگى حاباردىڭ يسا

كۇنالاردى كەشرگەن جەرىن اشىپ وقىدىم: «يسا ولاردىڭ

سەنىمدەرىن كورىپ، سال بولعان ادامعا: "بالام، سەنىڭ كۇنالارىڭ
كەشرىلدى!" ـ دەدى». (مارقا 2:5؛ سالىستىر. لۇقا 7:48ـ50)

يۋدەيلەر ۇستاناتىن كيەلى زاڭ بويىنشا مۇندايدى تەك قۇداي
ىستەي الاتىن. يشايا پايعامباردىڭ جازۋىندا دا كۇنالاردى تەك

قۇداي كەشرە الادى دەپ جازىلعان. (يشايا 43:25) سوندىقتان دا

ٴدىني مۇعالىمدەر مارقا باياندعان سول وقيعادا:

ـول نەگە بۇلاي دەپ قۇدايدى قورلاپ تۇر؟ ادامنىڭ

كۇناسىن قۇدايدان باسقا كىم كەشرە الادى؟ ـ دەپ سۇرادى. يسا ولارعا:

ـسال بولعان كىسگە قايسىسىن ايتۋ وڭايىراق: سەنىڭ

كۇنالارىڭ كەشرىلدى دەۋ مە، جوق، ورنىڭنان تۇرىپ، توسەگڭدى الىپ
جۇرە بەر دەۋ مە؟ ـ دەدى. (مارقا 2:6ـ9)

كيەلى كىتاپ ٴۇشىن شعارىلعان «ۋيكليف اتىنداعى
تۇسىندىرمە» دەگەن تانىمال شعارماعا كوز جۇگرتەيىك:

«وسى سۇراققا جاۋاپ بەرۋ مۇمكىن ەمەس، سەبەبى بۇل
سوزدەردى ايتۋدىڭ ٴوزى قيىن ەمەس. ٴبىراق ايتىلعانداردى شىنىمەن
ىستەۋ تەك قۇدايدىڭ قولىنان كەلەتىن شارۋا. وتىرىكشى وتىرىگىنىڭ
اشىلىپ قالۋىنان قاشقاقتاۋعا تىرىسىپ، ٴبىرىنشىسى وڭاي دەر ەدى. يسا

وزىندە كۇنانى كەشرۋ بيلىگىنىڭ بار ەكەندىگىن كورسەتۋ ٴۇشىن، كۇناسىنا
بولا اۋرۋعا شالدىققاندى كەرەمەت جاساپ ساۋىقتىردى.

ٴدىندارلار يسانى سول سوزدەرى ٴۇشىن قۇدايدى قورلايدى دەپ جازعىرعان. بۇل جونىندە لىۋيس س. چەيف بىلاي دەپ جازعان:

«كۇنانى كەشىرۋگە جەر بەتىندەگى پەندەنىڭ ەشقايسىسىنىڭ دا بيلىگى جوقتىعىن بىلەمىز. قاقىسى دا جوق. وزىنە ادامداردىڭ ٴبارى جامانات ىستەگەن جاراتقان يەمىزدىڭ عانا سولارعا كەشىرىم جاساۋعا كاكىسى بار.

ٴماسىح كۇنانى كەشىرسە ـ ونىڭ ادام قولىنان كەلەتىن ءىس ەمەس. قۇدايدان باسقا ەشكىم

مۇنى ىستەي المايدى. ال ٴماسىح ىستەدى ەكەن، سول سەبەپتەن ونىڭ قۇداي ەكەندىگىندە كۇمان جوق».

وسى جەردەگى كۇنا كەشىرۋ پىكىرى ماعان كوپكە دەيىن مازا بەرمەدى، مەن ونى تەرەڭدەپ تۇسىنبەدىم. بىردە مەن پالساپا جايىندا ٴدارىس بەرگەندە ٴماسىحتىڭ قۇدايلىق بولمىسى تۋرالى ايتا كەلىپ، مارقا جازعان ىزگى حاباردان ٴۇزىندى كەلتىردىم. ٴبىر ستۋدەنت: «ٴماسىح ايتقان كەشىرىم ونىڭ قۇدايلىق بولمىسى تۋرالى ەشتەڭە بىلدىرمەيدى،ـ

دەپ قارسى پىكىر ٴبىلدىردى. ـ يسا تەك كەشىردىم دەگەن، ٴبىراق بۇل ٴوزىن قۇداي سانادى دەگەندى بىلدىرمەيدى». ـستۋدەنتتىڭ بۇل سوزدەرىنەن كەيىن مەن ۇزاق ويلاندىم. كەنەتتەن مەنى ٴبىر بەلگىسىز سەزىم بيلەدى: مەن يۋدەيلەردىڭ نەگە اشۋلانعانىن تولىق ٴتۇسىندىم!

ارينە، ماعان كەز كەلگەن ادام «مەن ٴسىزدى كەشىردىم» دەي الادى. ٴبىراق بۇل ٴسوزدى تەك مەن وزىنە جامانات ىستەگەن ادام عانا ايتا الادى. سونداي ـاق، ماعان بىرەۋ ايىپتى بوپ قالسا، مەن دە ول ادامعا «مەن سەنى كەشىرەمىن» دەي الامىن.

ٴبىراق ٴماسىح باسقاشا جاعدايدا بولدى ەمەس پە: ونىڭ

الدىڭداعى سال بولعان ادام قۇدايدىڭ الدىڭدا كۇنا جاساعان بولسا دا، وعان يسا ٴوز بيلىگىمەن: «سەنىڭ كۇنالارىڭ كەشىرىلدى!» دەدى. ارينە، ەگەر ٴبىزدى بىرەۋ رەنجىتسە، ٴبىز ونى كەشىرە الامىز، ال قۇدايعا قارسى ىستەلگەن جات قىلىقتى تەك قۇدايدىڭ ٴوزى عانا كەشىرىم جاساي الادى.

جانە ونى يسا ىستەدى.

ال وسىنداي ٴىستى نازارەتتەن شىققان قايداعى ٴبىر اعاش

شەبەرىنىڭ ىستەگەندىگى ياھۋدي دىنشىلدەرىدىڭ قارسىلىعىن

تۋدىرعاندىعى تاڭعالارلىق ەمەس. يساعا بەرىلگەن

كۇنانى كەشىرۋ بيلىگى ـ ونىڭ تەك قۇدايعا عانا تان قاسيەتكە يە بولعاندىعىنىڭ ايقىن دالەلى.

مارقا جازعان ىزگى حابارda يساعا بولعان سوت تا باياندالعان. (14:60ـ64) وندا يسا ٴوزىنىڭ قۇدايلىق بولمىسى جونىندە

ايتقاندىعى انىق جازىلعان.

«سوندا باس ٴدىني قىزمەتكەر ورنىنان تۇرىپ، ورتاعا شىقتى دا، يسادان:

ـ ساعان قارسى ايعاقتىق كەلتىرگەندەرگە سەن ەش جاۋاپ قايتارمايسىڭ با؟ ـ دەپ سۇرادى.

ٴبىراق ول ٴۇن قاتپاي ەش جاۋاپ قايتارمادى. باس ٴدىني كىزمەتكەر وعان تاعى دا سۇراق قويىپ:

ـ ماداقتالعاننىڭ }ياعني، قۇدايدىڭ{ ۇلى ـ ٴماسىح سەنسىڭ بە؟ ـ دەدى. يسا:

ـ مەن سولمىن. ال سىزدەر ادام ۇلىنىڭ قۇدىرەتتى كۇشتىڭ }قۇدايدىڭ{ وڭ جاعىندا وتىرعانىن جانە كوكتەگى بۇلتتارمەن كەلە جاتقانىن كورەسىزدەر، ـ دەدى.

سوندا باس ٴدىني قىزمەتكەر ٴوز شاپانىن جىرتىپ تاستاپ:

ـ ەندى بىزگە كۋاگەرلەر نە ٴۇشىن كەرەك؟! قۇدايعا ٴتىل تيگىزگەنىن ەستىدىڭدەر عوي. پىكىرلەرىڭ قانداي؟ ـ دەدى.

ولاردىڭ ٴبارى دە:

ـ ول ٴولىم جازاسىن تارتۋعا ٴتيىستى، ـ دەپ شەشتى.»

اۋەلگىدە يسا جاۋاپ بەرگىسى كەلمەگەن. ٴبىراق سوتتى جۇرگىزۋشى باس ٴدىني قىزمەتكەر ونى انت بەرۋگە شاقىرعان سوڭ، يسا ياھۋدي زاڭى بويىنشا جاۋاپ بەرۋگە ٴماجبۇر ەدى. (ونىڭ بۇل جاۋابىنا مەن ابدەن ريزامىن.)

«قۇدايدىڭ ۇلى ـ ٴماسىح سەنسىڭ بە؟» ـ دەگەن سۇراققا ول «مەن سولمىن» دەپ جاۋاپ قاتتى.

ەندى ٴماسىحتىڭ سوتتا قانداي جاۋاپ بەرگەنىنە نازار اۋدارايىق: بىرىنشىدەن، ول ٴوزىن ماداقتالعاننىڭ (ياعني، قۇدايدىڭ) ۇلىمىن دەدى، ەكىنشىدەن، قۇدىرەتتى ٴقۇشتىڭ وڭ جاعىندا وتىرامىن دەسە، ۇشىنشىدەن، كوكتەن قايتىپ كەلەتىن ادام ۇلىمىن (دەمەك، بارلىق حالىقتارعا يەلىك جۇرگىزۋشى مەن بولامىن) دەدى. وسى ٴۇش

سويلەمنىڭ قاي-قايسىسىن دا قۇدايدان كەلگەن ٴماسىح تۋرالى عانا ايتۋعا بولادى. ال بۇل ۇشەۋىن تۇتاستىرىپ قاراستىرعاندا، ولاردىڭ ماڭىزى ودان دا زور بولادى.

جوعارعى كەڭەس بولسا، يسا ٴسوزىنىڭ ٴمانىن تولىق ٴتۇسىندى. مىنە، سوندىقتان دا سوت تورەسى ۇستىندەگى شاپانىن جىرتا: «ەندى بىزگە كۋاگەرلەر نە ٴۇشىن كەرەك؟» دەپ ايعايلادى. ولار يسانىڭ قۇداي

ۇلىمىن دەپ مويىنداعانىن ەستىپ، ونى وسى سوزدەردى ايتقانى ٴۇشىن جازالادى.

روبەرت اندەرسون ماسەلەنى بىلايشا ٴتۇسىندىردى:

«ەڭ سەنىمدى دايەكتەمەلەر ـ ارداگەر تەرىس پيعىلداعى كۋاگەرلەردىڭ ايتقاندارى. يسانىڭ جاۋلارىنىڭ ٴىس-قيمىلدارى

ونى قۇداي ۇلى دەپ سانىعانىنا انىق كوز جەتكىزەدى. اڭگىمە بولىپ وتىرعان كەزەڭدە ياھۋديلەر العاشقى قوعامدىق قۇرىلىستاعى تاعى ادامدار

ەمەس، ٴدىندى وتە بەرىك ۇستاعان، ۇلكەن مادەنيەتكە يە حالىق ەدى. دال سول سوزدەرى ٴۇشىن گامالىيەل جانە ونىڭ تانىمال شاكىرتى تارسۇستىق ساۋل (پاۋىل) سياقتى كورنەكتى ٴدىن باسىلار كىرگەن

ۇلتتىڭ جوعارعى كەڭەسى يسانى ٴىبراۋىزدان ٴولىم جازاسىنا كەستى».

سونىمەن، يسا ٴوزى تۋرالى وسىنداي سوزدەردى ايتقاندىعىندا

داۋ جوق. ال ونىڭ سوزدەرىن ياھۋديلەر يسانىڭ قۇدايمىن دەگەن

پىكىرى بار دەپ تۇسىنگەندىگى تاعى دا ٴسوزسىز. ولاردىڭ الدىندا تاڭداۋ تۇردى: يا ونىڭ ٴسوزىن قۇدايعا ٴتىل تيگىزۋ دەپ ەسەپتەۋ، يا ونىڭ قۇداي ەكەندىگىنە سەنۋ. سوتتاعى تورەلەر مۇنى جاقسى ٴتۇسىندى، سوندىقتان دا يسانى ايقىش اعاشقا شەگەلەتىپ، «ول قۇدايعا سەنىپتى ...ول مەن قۇدايدىڭ ۇلىمىن دەدى»، ـ دەپ كەلەكە ەتتى. (ماتاي 27:43)

تاۋرات كىتابى بويىنشا بىلگىر مامان گ. ب. سۋيت سوتتى جۇرگىزۋشى باس ٴدىني قىزمەتكەر نەگە شاپانىن جىرتقانىن ٴتۇسىندىردى:

«باس ٴدىني قىزمەتكەر ۇساق ىستەردى جۇرگىزگەندە كيىم جىرتۋعا كەلى زاڭ تيىم سالدى. (لەۋىلىكتەر 10:6؛ 21:10) ٴبىراق سوت تورەسى مىندەتىن اتقارعاندا، قالىپتاسقان ٴداستۇر بويىنشا ول ٴوزى كۋا بولعان قۇدايعا ٴتىل تيگىزگەندىگىنە قارسىلىعىن دال وسىلاي كورسەتۋى ٴتيىس ەدى. اتاپ وتەتىن ٴبىر جايت، بۇل شەشۋشى ساتتەن سوڭ سوت تورەسى ۇستىنەن ۇلكەن جۇك تۇسكەندەي ەڭىل سەزىنەتىندىگى. ەندىگى جەردە ول كۋالار تابىلا قويعان جوق پا دەپ ۋايىمدامايتىن بولدى. سەبەبى ايىپتالۋشى كىناسىن ٴوزى مويىندادى».

ٴبىز بۇل سوتتىڭ باسقا ىستەرگە ۇقسامايتىن وزگەشە سوت ەكەنىن تۇسىنگەنىبىز.

زاڭگەر ەرۆين لينتون بىلاي دەيدى:

«سوتتا ايىپتالۋشىنىڭ ٴىسىن ەمەس، ٴوز جەكە تۇلعاسىن قاراۋ

شىن مانىندە وزگەشە وقيعا. ماسىحكە قويىلعان ايىپ ـ ونىڭ سوت

الدىنداعى موينداۋى (دالىرەك ايتساق: ونىڭ تۇسىنىكتەمەسى، ودان دا ناقتىلاساق: ونىڭ ٴىسى)، سوسىن رىمدىك ٴامىرشىنىڭ ودان جاۋاپ الۋى، ايقىش اعاشقا بەكىتىلگەن تاقتاداعى جازۋ ـ مۇنىڭ بارلىعى دا ٴبىر ساۋالعا اكەپ تىرەيدى: ول كىم ٴوزى سوندا؟ "سىزدەر ٴماسىح تۋرالى نە ويلايسىزدار؟ ول كىمنىڭ ۇلى؟"»

نيۋ-يورقتىق ايگىلى سوت تورەسى گەينور بىلاي دەدى:

«جوعارعى كەڭەس يساعا تەك قۇدايعا ٴتىل تيگىزدى دەگەن ايىپ تاقتى. ىنجىلدەگى ٴتورت ىزگى حاباردىڭ قايسىسىن وقىساق تا، بىزگە يسانى نە ٴۇشىن كىنالى ساناعانى كورىنىپ-اق تۇر... يسا ٴوزىن قۇدىرەتتى كۇشكە تەنەستىرۋ ارقىلى قۇدايعا ٴتىل تيگىزىپ، قورلاپتىمىس». بۇل جەردە گەينور ٴدىندار ياھۋديلەردىڭ يساعا: «سەن ادام بولا تۇرا، وزىڭنەن قۇداي جاساعىڭ كەلەدى» دەگەن سوزدەرىنە سىلتەمە جاساپ وتىر. (جوحان 10:33)

ادەتتە ادامدى ونىڭ ٴىسى ٴۇشىن سوتتايدى. يسامەن ٴبارى باسقاشا بولدى: ونى كىم بولعاندىعى ٴۇشىن ايىپتى سانادى.

سوتتاعى كورىنىستەن يسانىڭ ٴوزىنىڭ قۇدايلىق بولمىسىن ٴوزى موينداعانىڭ تۇسىنۋگە بولادى. ونىڭ ايىپتاۋشىلارى وسى دالەلدەۋدىڭ كۋاگەرلەرى بولدى. سونداي-اق، جازالاعان كۇنى ونىڭ دۇشپاندارى يسانىڭ ادام كەيپىندەگى قۇدايمىن دەگەنىن جاريالادى.

«باس ٴدىني قىزمەتكەرلەرمەن بىرگە ٴدىني مۇعالىمدەر

جانە باستىقتار دا ونى دال سولاي كەلەكە ەتىپ، بىلاي دەدى: ـ بۇل باسقالاردى قۇتقارىپتى، ال ٴوزىن-وزى قۇتقارا الماي جاتىر. ٴيسرايلدىڭ پاتشاسى ەكەنى راس بولسا، ٴقازىر ايقىش اعاشتان

ٴتۇسسىن، سوندا ٴبىز وعان سەنەمىز. ول قۇدايعا سەنىپتى؛ ەگەر قۇداي وعان ريزا بولسا، ونى ٴقازىر قۇتقارسىن. ويتكەنى ول "مەن قۇدايدىڭ ۇلىمىن" دەدى عوي» (ماتاي 27:41-43)

2

يسا نەگىزندە كىم بولعان؟

سونىمەن، كۇمانشىلدەردىڭ «يسا جوعارى ادامگەرشىلىكتى ادام نەمەسە كوپتەگەن ۇلى ويلاردىڭ يەسى پايعامبار عانا بولعان» دەگەن پىكىرلەرىنە يسانىڭ ٴوز سوزدەرى قارسى دالەل. كەيدە ٴتىپتى ونداي پىكىر عالىمدارعا لايىقتى بىردەن-بىر تۇجىرىم ياكي ماسەلەنى جان-

جاقتى زەرتتەۋدىڭ دال ناتيجەسى دەپ تە بەرىلىپ ٴجۇر. كوپشىلىك ادامدار وسى پىكىرمەن كەلىسىپ، ونى ايتۋشىلاردىڭ قانشالىقتى قاتەلىك جىبەرىپ وتىرعاندىعىن كورمەۋلەرى ۇيات نارسە.

يسانىڭ ٴوزى ادامداردىڭ ونى كىم دەپ ەسەپتەگەنىنە زور مان بەردى. ونىڭ ٴوزى تۋرالى ايتقاندارىن ەستەرىڭىزگە تۇسىرىڭىزدەرشى! ونىڭ سوزدەرىنە قاراپ، ول بار بولعانى ادامگەرشىلىكتى ادام نەمەسە پايعامبار دەپ قورىتىندى جاساۋعا بولا ما؟ جوق، تاعى دا جوق.

يسا ادامدار ٴوزىن ولاي دەپ ساناعانىن ٴتىپتى دە قالامادى.

كەمبريدج ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ پروفەسسورى كلايۆ س. ليۋيس بۇل ماسەلەنى ەگجەي-تەگجەيلى زەرتتەپ، تۇسىنگەن ادام. ول بۇرىن قۇدايعا سەنبەيتىن اگنوستيك بولعان. پروفەسسور ليۋيس بىلاي دەپ جازعان:

«مەن حالىق يس جونىندە ٴجيى ايتاتىن "مەن ونى ۇلى رۋحاني ۇستاز رەتىندە قابىلداۋعا دايىنمىن، ٴبىراق ونىڭ قۇداي بولعاندىعىنا سەنبەيمىن"، - دەگەن سوزدەردىڭ ٴبارىنىڭ جولىن كەسكىم كەلەدى. مۇنداي پىكىردى ايتۋعا بولمايدى. يسا ايتقان ٴسوزدى كەز كەلگەن ادام ايتسا، ونى ۇلى رۋحاني ۇستاز دەۋگە ەشقاشان بولماس ەدى. سونداي كىسى نە

ەسى اۋىسقان ادام، نە شايتاننىڭ ادامى بولار ەدى. سوندىقتان تاڭداۋدان

قاشۋعا بولمايدى: يسا نەمەسە قۇدايدىڭ ۇلى، نەمەسە

ەسنەن اۋىسقان، ٴتىپتى ودان دا جامان ادام بولعانى».

ٴارى قاراي پروفەسسور لىۋيس بىلاي جازعان:

«ونى باسى اۋىراتىن ادام دەپ جىندىحاناعا جاتقىزىپ،

بەتىنە تۇكىرۋگە، نەمەسە جىن رەتىندە ولتىرۋگە، نەمەسە ونىڭ اياعىنا جىعىلىپ، ٴتانىر يەم دەپ ەسەپتەۋگە بولادى. ەڭ باستىسى، جوعارى پافوسپەن: "ول ادامزاتتىڭ ۇلى ۇستازى بولعان"، ـ دەگەن اقىماق سوزدەردى ايتپايىق. ول بىزگە بۇلاي تاڭداۋ ەركىن بەرگەن جوق. ونداي ەرىك قالدىرۋ ونىڭ ويىندا دا بولماعان ەدى». (كلايۆ س.

لىۋيس، ناعىز ماسىحشىلىك، اعىلشىنشا ٴتۇپنۇسقاسى مەرە كريستيانيتى، ورىسشا اۋدارماسى پروستو حريستيانستۆو.)

جيىرما سەگىز جىلىن ٴىنجىلدىڭ ٴماتىنىن جان-جاقتى زەرتتەۋگە ارناعان عالىم ف. دج. ا. حورت بىلاي دەپ جازعان:

«يسانىڭ ەرەكشە بولمىسىن بىلدىرگەن سوزدەرىن تەك پايعامبار رەتىندە قۇدايدىڭ اتىنان ايتىپ كەتكەن شىندىق سوزدەرى دەپ

ساناساق، ولاردا ەش ماعىنا قالماس ەدى. سەبەبى ولار يسانىڭ بولمىسىنىڭ ٴبىر بولشەگى ەدى. يسانىڭ سوزدەرىنەن ونىڭ ٴوزى تۋرالى ايتقاندارىن الىپ تاستاساڭىز، ولاردىڭ ٴبارى ماعىناسىز قالادى».

اتاقتى يەل ۋنيۆەرسيتەتىندە ماسىحشىلىكتىڭ تاريحىنان ٴدارىس بەرۋشى كەننەت سكوتت لاتۋرەت وسى تاقىرىپ تۋرالى مىناداي پىكىر بىلدىرگەن:

«تاريحتا قالۋ ٴۇشىن ونىڭ ٴىلىمىن ٴوزى جەتكىلىكتى بولسا دا، يسا تەك ونىمەن عانا مىقتى ەمەس. ەڭ باستىسى ـ ٴىلىمى مەن ونىڭ جەكە تۇلعاسىنىڭ بىرلىگى. بۇل ٴىلىم مەن ۇستاز اجىراعىسىز بولاتىن

جاعداي. يسانىڭ ٴوزىن جانە ٴوزىنىڭ ٴىلىمىن اجىراعىسىز دەپ

ەسەپتەگەنى ٴىنجىلدى وقۋشى ٴاربىر ادامعا انىق بولۋعا ٴتيىس. ول ۇلى ۇستاز جانە ودان دا زور بولدى. يسانىڭ قۇداي پاتشالىعى،

ادامداردىڭ مىنەز-قۇلقى جانە قۇداي تۋرالى وقىتقان تالىمدەرى

وتە ماڭىزدى بولعانمەن، ولاردى يسادان ٴبولىپ الۋ مۇمكىن ەمەس ەدى: ٴوزى بۇنداي بولۋشىلىك تالىمدەردى ماعىناسىز دەپ ەسەپتەگەن بولار ەدى».

ال ەندى، يسا ٴوزىن قۇدايمىن دەپ سانادى. ول بىزگە باسقالاي ويلاۋدىڭ مۇمكىندىگىن قالدىرعان جوق. ونىڭ سوزدەرى نە شىنايى شىندىق، نە بولماسا ادام سەنگىسىز جالعان: وسعان وراي ٴبىز ەكى جاعدايدىڭ دۇرىسىن تابۋىمىز كەرەك. شاكىرتتەرىنە يسانىڭ: «ال سەندەر مەنى كىم دەپ جۇرسىڭدەر؟» - دەپ قويعان سۇراعىنا (ماتاي 15:16)

ار ٴتۇرلى جاۋاپ بەرۋگە بولادى.

الدىمەن، ونىڭ ايتقانى جالعان دەپ ەسەپتەپ كورەيىك. ەگەر

ونىڭ ايتقانى وتىرىك بولسا، تاعى دا ەكى ٴتۇرلى بولجام جاساۋعا

بولادى: يسا ونىڭ جالعان ەكەندىگىن ٴبىلدى نەمەسە بىلگەن جوق. ٴبىز بارلىق دالەلدەردى ەسەپكە الا وتىرىپ، ەكى پىكىردى دە جەكە-جەكە قاراستىرامىز.

(كىتاپتى شىعارۋشىلاردىڭ تۇسىندىرمەسى: كىتاپتى جازۋشى پروفەسسور ماك-داۋەلدىڭ قۇدىرەتتى يەمىزگە ٴتىل تيگىزۋ نيەتى بولعان جوق، ول سەنبەيتىندەر شىندىقتى كورى السىن دەپ، ولارعا كومەك كورسەتۋ ٴۇشىن عانا وسىنداي پىكىرلەردى تالقىلايدى.)

ٴبىرىنشى بولجام: ول وتىرىكشى مە ەدى؟

ەگەر يسا ٴوزىن قۇدايمىن دەگەندى ايتقاندا، ٴوزىنىڭ قۇداي ەمەستىگىن بىلسە، وندا ول جالعان سويلەپ، وزىنە سەنگەندەردى

سانالى توردە الدار ەدى. ەگەر ول وترىكشى بولسا، وندا ونىڭ ەكى ٴجۇزدى دە بولعانى. قانداي جاعداي بولسا دا، ادال بولۋ كەرەكتىگىن ۇيرەتكەن ونىڭ ٴوزى ەمەس پە؟ ولاي بولسا، ونىڭ بۇكىل ٴىلىمى دە، بارلىق ٴومىرى دە جالعاندىقتان تۇرار ەدى. ودان دا بەتەر: ادامدارعا ٴوز جاندارىن سەنىپ تاپسىرۋدى ايتقاندىقتان ول ٴتىپتى جىن دا بولار ەدى: ونى

قۇدايلىق مانگە يە بولعىسى كەلگەندىگى ٴۇشىن دە ٴولتىردى ەمەس پە؟

«يسا ـ ادامگەرشىلىك سالاسىنداعى ۇلى ۇستاز» دەگەندى ٴجيى ايتادى دا، جازادى دا. كانە، تالقىلاپ كورەيىك. ٴوزىنىڭ ٴىلىمىنىڭ باستى نەگىزە ـ ٴوزىنىڭ قۇدايلىق بولمىسىمەن شاكىرتتەرىن الداعان ادامدى كالايشا ۇلى ۇستاز دەۋگە بولادى؟

سولاي بولسا، الدىمىزدان اقىلعا قولىمدى بىردەن ـ بىر

قورىتىندى شىعار ەدى: ول سانالى تۇردە وتىرىك ايتىپتى. الايدا

يساعا دەگەن مۇنداي كوزقاراسىمىز ويعا مۇلدەم سيىسپايدى!

ٴبىزدىڭ يسا جايىندا بىلەتىنىمىز، ٴبىزدىڭ ونىڭ تالىمدەرىنىڭ ادامزاتقا قالايشا اسەر ەتكەنىن بىلەتىنىمىز مۇنداي كوزكاراسقا مۇلدەم ساي كەلمەيدى. يسانىڭ سوزدەرى تاراتىلعان جەرلەردىڭ

بارىندە دە ادامدار، تۇتاس حالىقتار جاقسىعا قاراي وزگەردى، ٴتىپتى قاراقشىلار ٴتۇزۋ جولعا ٴتۇسىپ، ىشكىشتەر اراق ـ شاراپتى تاستاپ، قارا نيەتتىلەر مەيىربان جاندارعا، ادىلەتسىزدەر ادىلدەرگە اينالدى.

ۇلى بريتانيانىڭ ٴىرى تاريحشىلاردىڭ ٴبىرى، ۋيليام لەككي، ۇيىمداستىرىلعان ماسىحشىلەر قاۋىمدارىنا قارسى ادام بولا تۇرا، بىلاي دەپ جازعان: «ماسىحشىلىك الەمگە ادامدار جۇرەگىنە ون سەگىز عاسىر بويىنا جىلىلىق ۇيالاتقان مۇلتىكسىز جاندى اكەلدى: ول

بارلىق كەزەڭدە دە بارشا حالىققا اسەر ەتە الادى. ٴوزىنىڭ ىزگىلىكتى ٴومىرىنىڭ ۇلگىسىمەن باسقالاردىڭ دا سونداي ٴومىر كەشۋىنە تۇرتكى بولدى. ونىڭ ٴومىرىنىڭ قىسقا عانا ٴۇش جىلىن سۇرەتتەۋدىڭ ٴوزى

ادامزاتتىڭ وسى‌پ ـ ورلەۋىندە، جاقسىلىقتا تارىيەلەۋدە ويشىلدار سوزدەرى مەن عۇلامالار ايتقان ـ دارىن بىرگە الىپ قاراعانىنان اناعۇرلىم اسەرلى بولدى».

تارىيحشى فيلىيپ شافف بىلاي دەيدى:

«ەگەر يسانىڭ سوتتا بەرگەن جاۋاپتارى جالعان بولسا، وندا ولار قۇدايعا ٴتىل تيگىزۋ نەمەسە اقىل ـ ەسى كەم ادامنىڭ ٴسوزى بوپ شىعار ەدى. ٴبىرىنشى بولجام بۇل جەردە ورىنسىز، ونى دالەلدەۋ ٴۇشىن

يسانىڭ جان ـ دۇنيە تازالىعىن ەسكە تۇسىرسەك جەتقىلىكتى. ونىڭ بۇل قاسيەتى ار سوزىنەن، كەز ـ كەلگەن سىنەن كورىنىس تاپتى جانە بارشا ادامزات ونى مويىندادى.

فاناتيك نەمەسە اقىل ـ ەسى كەم ادام بولعانى دا مۇمكىن بولماس ەدى: قالاي ول ۇنەمى وي ـ ماقسات ايقىندىعىن ساقتاپ، كىيىندىق، قۋعىنداردان سۇرىنبەي ٴوتىپ، قيتۇرقى سۇراقتارعا تاپقىرلىقپەن

جاۋاپ بەرەر ەدى جانە ٴوزىنىڭ ايقىش اعاشتا كەرىلىپ ٴولۋى مەن ٴۇش كۇننەن كەيى قايتا تىرىلەتىنىن، كيەلى رۋحتىڭ قاۋىم مۇشەلەرىنە قونىپ، ٴوز قاۋىمىنىڭ قالىپتاسۋىن، يەرۋساليمنىڭ تالقاندالۋىن دال ەتىپ كورەگەندىكپەن ايتا الار ەدى؟ ال يسانىڭ ايتقاندارى دالمە ـ دال ورىندالعان عوي. وسىنداي وتە بيىك قاسيەتتەرگە يە جاننىڭ نە الداپاز، نە ويدان قۇراستىرىلعان يە جاننىڭ نە الداپاز، نە ويدان قۇراستىرىلعان بەينە بولۋى ەش مۇمكىن ەمەس. بولا قالعان كۇندە دە ونى ويلاپ شىعارعان اقىن نەمەسە جازۋشى ٴوز كەيىپ ـ كەرىنەن دە ۇلى بولعان بولار ەدى. يسانىڭ ٴومىر بايانىڭ ٴتىپتى يسانىڭ وزىنەن دە ۇلى بىرەۋ ويلاپ شىعارۋعا ٴتيىس ەدى».

باسقا ٴبىر شىعارماسىندا شافف ٴماسىحتىڭ الدامشى بولۋىنا

قارسى تاعى مىناداي ناقتى دالەل كەلتىرگەن:

«ەگەر ويعا، تۇيسىككە، تاجىريبەگە جۇگىنسەك، قالايشا ٴبىر الدامشى (ياعني وتىرىكشى، مەنمەن، بۇزىق ادام) اردايىم ٴومىرىنىڭ

باسنان سوڭىنا دەيىن ٴادال ـ ادىل ٴومىر ٴسۇرىپ، تارىحتا ٴوزىنىڭ ەڭ شىنايىلىعىمەن، ادامگەرشىلىگىمەن تانىمال بولىپ قالار ەدى؟

ونىڭ شىندىعى مەن اقيقاتىنا ادامداردى ول قالايشا سەندىرە

الار ەدى؟ قالايشا تەڭدەسى جوق مەيىرباندىقتىڭ، ىزگىلىكتىڭ،

جوعارى ادامگەرشىلىكتىڭ وسىنداي كەرەمەت جوسپارىن ويلاپ تاۋىپ، جۇزەگە اسىرار ەدى؟ قالايشا ول ٴوز حالقى مەن ٴوز زامانىنىڭ قارسىلىعىنا تاپ بولا تۇرا، سول ٴۇشىن ٴوز ٴومىرىن قۇربان ەتەر ەدى؟»

ەگەر يسا ادامداردىڭ وزىنە قۇداي رەتىندە سەنگەنىن جانە سوڭىنا ەرگەنىن قالاسا، نەگە ياھۋدي حالقىنا كەلدى؟ نەگە نازارەتتىك اعاش ۇستاسى رەتىندە حالقى ٴبىر عانا قۇدايعا قاتتى سەنەتىن كىشكەنتاي عانا ەلگە كەلدى؟ مىسىرعا نەمەسە تۇرعىندارى ار ٴتۇرلى تاڭىرلەرگە سەنگەن گرەتسياعا نەگە بارماعان؟

يسانىڭ ومىرىمەن ٴومىر سۇرگەن، ونىڭ ىلىمدەرىن ناسيحاتتاپ، ول سياقتى دۇنيەدەن وتكەن ادامنىڭ الدامپاز بولۋى مۇمكىن ەمەس.

ولاي بولسا، تاعى قانداي بولجامدى ورتاعا سالۋعا بولادى؟

ەكىنشى بولجام: ول ەسى اۋىسقان بىرەۋ مە ەدى؟

سونىمەن يسانى الدامشى بولدى دەگەنگە سەنۋ مۇمكىن ەمەس.

الايدا ول ٴوزىنىڭ قۇداي ەكەندىگىنە سەنە تۇرا، قاتەلەسۋى دە مۇمكىن ەدى عوي. كىرشىكسىز ادال جاندار دا قاتەلەسەدى ەمەس پە؟ تەك ٴبىر عانا قۇدايعا سەندىرگەن دىنىمەن ٴومىر سۇرگەن ادام بىردە اياق استىنان ٴوزىن قۇدايمىن دەپ جاريالاسا جانە اينالاسىنداعىلارعا: «ماڭگىلىك تاعدىرلىڭ كەلەشەكتە تەك وزىمە سەنۋلەرىڭە بايلانىستى» دەسە، بۇل ٴتىپتى قيال دا ەمەس، شىن مانىندەگى جىندىنىڭ ٴسوزى بوپ شىعىپاي

ما؟ ال يسا ٴماسح سونداي اقىلسزعا ۇقساي ما؟

ەگەر زاماندا ٴوزىن قۇداي ساناعان ادامدى قازىرگى ۋاقتتا ٴوزىن ناپولەونمىن دەپ جاريالاعان جىندىمەن سالىستىرۋعا بولادى.

ول، ارينە، قاتەلەسسە دە، ٴوز قاتەلىگىنە بارىنتامەن سەنەدى. ونى وزىنە، باسقا ادامعا زيان كەلتىرمەسىن دەگەن ويمەن جىندىحاناعا اپارارى ٴسوزسىز. ٴبىراق يسادا تارتىپتەن اۋىتقۋ، ٴوزىن-وزى ۇستاي الماۋ بولماعان. ەگەر ونى اۋىراتىن ادام دەپ ەسەپتەسەك، وندا ونىڭ ۇنەمى ٴبىرقالىپتى، وزىنە لايىق مىنەزىن قالاي تۇسىندىرۋگە بولادى؟

نويز جانە كولب وزدەرىنىڭ مەديتسنا جونىندەگى ەڭبەكتەرىندە شيزوفرەنيكتى شىنايىلىقتان تىسقارى، اۋمالى مىنەزدى ادام دەپ سۋرەتتەيدى. شيزوفرەنيك شىنايى ومىردەن كەتكىسى كەلەدى. سوندا: ٴوزىن-وزى قۇداي دەپ ەسەپتەۋ - بۇل، ٴسوز جوق، شىندىقتان كەتۋ.

الايدا ٴبىزدىڭ يسا تۋرالى بىلەتىنىمىزدى ەسكە تۇسىرسەك، ونى ەسى اۋىسقان اۋرۋ ادام دەگەنگە سەنۋ قيىن. ول ادامزاتقا بەلگىلى كوپتەگەن ۇلى ويلاردى ايتتى، ونىڭ ٴىلىمى ادامدارعا رۋحاني جۇتاڭدانۋدان بوستاندىق بەردى. كلارك ح. پيننوك مىناداي سۇراق كويعان:

«الدە ول ٴوزىنىڭ ۇلىلىعى تۋرالى قاتەلەستى مە، نەمەسە شيزوفرەنيك بولىپ ادامداردى الدادى ما، ونى ٴوزى دە بىلگەن جوق پا؟ جوق! ونىڭ ٴىلىمىنىڭ تەرەڭدىگى مەن ماڭىزدىلىعى ونىڭ تەك تازا دا سەرگەك وي يەسى بولعاندىعىن ايتادى. ٴبىزدىڭ بارىمىزگە ونىڭ اقىل-پاراساتىن بەرسە عوي!»

كاليفورنيا شتاتىنىڭ ٴبىر ۋنيۆەرسيتەتىندە ٴبىر ستۋدەنت ماعان:

«ٴبىزدىڭ پسيحولوگيا سالاسىنداعى پروفەسسورىمىز لەكتسياسىندا: "كوپتەگەن اۋرۋلارعا مەن قولىما كيەلى كىتاپتى الىپ، ٴماسىحتىڭ ايتقان سوزدەرىن وقىپ بەرەمىن - ول وڭ اسەر بەرەدى"، دەگەن بولاتىن» - دەدى. پسيحياتر دج. ت. فيشەر بىلاي دەپ جازدى:

«ەگەر ەڭ بىلگىر پسيحولوگتار مەن پسيحياترلاردىڭ ادامداردىڭ

پسيحيكالىق ساۋلەعى جايلى جازعان تانىمال ماقالالارىن ٴبىر

جەرگە جيناپ، بۇلاردان ەڭ ماڭىزدى علىمي پكىرلەردى عانا الىپ، ولاردى ەڭ تالانتتى اقىن ٴوز شىعارماسى ارقىلى بىلدىرسە، وندا

بۇل ەڭبەك ىنجىلدەگى «تاۋداعى ۋاعىزعا» ازداپ ۇقساعانىمەن،

ونىمەن مۇلدە سالىستىرۋعا كەلمەيتىن شالا-جانسار شىعارما

بولىپ شىعادى». (تاۋداعى ۋاعىز» ىنجىلدەگى ماتاي جازعان ىزگى حاباردىڭ 5-7 تاراۋلارىندا جازىلعان). ەكى مىڭ جىلدان بەرى ادامزاتتىڭ كوكسەگەن، ٴبىراق جۇزەگە اسپاعان ارماندارىنا جاۋاپ بەرەتىن مالىمەت ماسىحشىلەردىڭ قولدارىندا بولىپ كەلدى. بۇل - ادامداردىڭ جىگەرگە، وي ساۋلىعىنا جانە قاناعاتقا تولى جانە

تابىستى ٴومىرىنىڭ شىن جوسپارى.

جوعارىدا اتالىپ وتكەن كلايۆ س. ليۋس وسى تاقىرىپ تۋرالى

ىلاي دەپ جازعان:

«تاريحشى ٴۇشىن يسانىڭ ىقپالىن، ٴومىرىن جانە ٴتالىمىن ماسىحشىلىكتىڭ ٴوزى بەرەتىن انىقتامادان ارتىق تۇسىندىرمە

تابۋ قيىنعا سوعادى. ەگەر دە ول شىنىندا دا قۇداي بولماعان بولسا، وندا ەشكىم دە ونىڭ ادامگەرشىلىك ٴتالىمىنىڭ تەرەڭدىگى مەن دۇرىستىعىنىڭ جانە ونىڭ ٴدىني ٴىلىمى تۋعىزدى دەپ بولجاناتىن

«ۇلىلىق مانياسىنىڭ» اراسىنداعى قاراما-قايشىلىقتى قاناعاتتانارلىق تۇسىنىكتەمە بەرە المادى».

فيليپ شافف يسانىڭ بولمىسى تۋرالى مىناداي قورىتىندى

شىعارعان:

«اشىق اسپانداي ايقىن، تاۋ اۋاسىنداي تازا، قىلىشتاي وتكىر، مىعىم دا مىقتى، ٴسوز تاپقىر قىراعى، ارداىيم ٴوزىن-وزى ۇستاي

الاتىن، وسىنشاما قاسيەتتەرگە يە، ٴوي-ورىسى جوعارى ادام ٴوز

باسىنىڭ قاسيەتتەرى مەن ماقسات-مىندەتتەرى تۋرالى قاتتى قاتەلەسە الا ما؟ قانداي اقىلسىزدىق!

ٴۇشىنشى بولجام: ول - يەمىز

سونىمەن، يسا الدامشى بولىپتى نەمەسە ەسى اۋىسقان ەكەن دەگەن قورىتىندى جاساۋعا بولمايدى. ولاي بولسا، تەك ٴبىر عانا جول

قالادى: ول، ٴوزى ايتقانداي - ٴماسىح، قۇداي ۇلى.

مەن بۇل تاقىرىپتا ەۆرەيلەرمەن ٴجيى اڭگىمەلەسەمىن. ولاردىڭ

بۇل ويدى قالاي قابىلدايتىندىقتارىن باقىلاۋ وتە قىزىق.

ادەتتە ولار يسا وتە ٴادىل، يناباتتى ادام، ٴدىني باسشى نەمەسە

پايعامبار بولعان دەيدى. وندا مەن ولارعا ٴوزى تۋرالى يسانىڭ نە دەگەنىن ايتىپ، جوعارىدا قاراستىرعان ٴۇش مۇمكىندىكتى كەلتىرەمىن. مەن ول كىسىلەردەن: «يسانى ال-دامشى، وتىرىكشى دەپ ەسەپتەيسىزدەر

مە؟» - دەپ سۇرايمىن دا، جاۋاپ رەتىندە: «جوق»، - دەگەندى ەستيمىن. مەن كەلەسى سۇراقتى قويامىن: «مۇمكىن، ول ەسى اۋىسقان ادام بولعان شىعار؟» - ولار تاعى: «ارينە، جوق!» - دەپ جاۋاپ بەرەدى. «وندا ٴسىز ونىڭ قۇداي بولعاندىعىنا سەنەسىز بە؟» - دەگەن ٴسوزىمدى اياقتاپ ۇلگەرمەستەن بۇرىن، ۇزىلدى-كەسىلدى: «جوق، ەشقاشان!» - دەگەن جاۋاپتى ەستيمىن. ٴبىراق باسقا تاڭداۋ جوق تا عوي!

بۇل جەردە اڭگىمە بۇل جولداردىڭ قايسىسىنىڭ مۇمكىن

ەكەندىگىندە ەمەس: ولاردىڭ ارقايسىسى دا نەگىزىندە مۇمكىن. ماسەلە، قاي تۇجىرىمنىڭ قانشالىقتى شىنايىلىعىندا. «يسا ٴماسىح كىم

بولـعان؟» دەگەن سۇراق جاي تالـقىلاسۋعا بولاتـىن بوس ماسەلە ەمەس. يسانى ادامگەرشىلىكتىڭ ۇلى ۇستازى دەپ اتاۋعا بولمايدى. بۇل

تۇجىرىم وتپەيدى.

ول ـ ۇشەۋىنىڭ ٴبىرى: الداۋشى، ەسى اۋىسقان نەمەسە يەمىز جانە قۇداي. ٴسىز بىرەۋىن تاڭداۋىڭىز كەرەك. يسانىڭ ٴوز شاكىرتى جانە ەلشىسى جوحاننىڭ سوزدەرىمەن ايتقاندا: «ال جازىلعانداری يسانىڭ قۇتقارۋشى پاتشا ٴماسىح ٴارى قۇدايدىڭ ۇلى ەكەندىگىنە سەندەر سەنىسىپ سەنىمدەرىڭ ارقىلى ٴماسىح يسامەن تىعىز بايلانىستا بولىپ، شىنايى ومىرگە يە بولسىن دەگەن ماقساتپەن جازىلعان». (جوحان 13:20)

بىزدە بار دالەلدەۋلەردىڭ ٴبارى دە يسانىڭ يەمىز ەكەندىگىن ايتادى. دەگەنمەن، كەيبىر ادامدار بۇل تۇجىرىمدى بەلگىلى ٴبىر سەبەپپەن تەرىسكە شىعارادى، نەمەسە قابىلداعىلارى كەلمەيدى: ولار يسانى قۇداي دەپ مويىنداسا، وزدەرىنە جۇكتەلەر جاۋاپكەرشىلىكتەن جاسقانادى.

3

علىم نە دەيدى؟

وزدەرىنىڭ ٴماسىح الدىنداعى جەكە باستارىنىڭ مىندەتتىلىگىن كەيىنگە قويا تۇرۋعا تىرىسقان كوپتەگەن ادامدار: «علىمي دالەلدەۋگە كەلمەيتىن نارسەنىڭ ٴبارى نە شىندىققا جاناسپايدى نەمەسە نازار اۋدارۋعا تۇرمايتىن نارسە» دەپ، ٴوز سەنىمسىزدىكتەرىنىڭ سىلتاۋىن تاپپاقشى بولادى.

ەگەر ٴماسىحتىڭ قۇدايلىق بولمىسى مەن ونىڭ قايتا ٴتىرىلۋ دەرەگىن علىمي تۇرعىدان دالەلدەۋ مۇمكىن ەمەس بولسا، وندا جيىرماسىنشى عاسىر ادامدارىنىڭ ٴماسىحتى قۇتقارۋشى رەتىندە قابىلداۋى علىم تۇعىدان اقىلسىزدىق بولعان بولار ەدى.

پالساپا مەن تارىح جايىندا ٴدارىس بەرگەندە، ماعان ٴبىر سۇراقتى ٴجيى قويادى:

ٴ-سىز مۇنى علىمي ادىستەرمەن دالەلدەي الاسىز با؟

ادەتتە مەن بىلاي دەپ جاۋاپ بەرەمىن:

-ناقتى علىمدار ارقىلى ما؟ جوق. مەن فيزيكا سياقتى ناقتى علىمداردىڭ ماماني ەمەسپىن.

سول ساتتە كۋرستا كۇلكىلەر ەستىلىپ، قارسىلىق بىلدىرگەن داۋىستار شىعادى:

ـ ولاي بولسا، ول جونىندە ايتۋدىڭ كەرەگى قانشا!...

ٴـ سىزدىڭ نە دەگەڭىز كەلەدى؟ ٴبىز ايتىعاندارىڭ بارلىعىنا سەنە بەرۋىمىز كەرەك پە؟ ـ (البەتتە، بۇل جەردى سوقىر سەنىم جايلى ايتىلىپ وتىر.)

جاقىڭدا بوستون قالاسىنا ۇشىپ بارا جاتىپ، قاتار وتىرعان كورشىم ەكەۋىمىز اڭگىمە ـ دۇكەن قۇرىستىق. مەن وعان ٴماسىحتىڭ ٴوزى تۋرالى ايتقانىنا نەگە سەنەتىنىمدى ٴتۇسىندىردىم. وسى مەزگىلدە سالىنعا شىققان ۇشقىشتاردىڭ ٴبىرى، استە، ٴبىزدىڭ اڭگىمەمىزدى ەستىسە كەرەك.

ٴـ سىزدىڭ قيىن ماسەلەڭىز بار، ـ دەدى ول ماعان.

ـ ول قانداي؟ ـ دەپ سۇرادىم.

ٴـ سىز ايتقانداريڭىزدى ناقتى علىمدارمەن دالەلدەي المايسىز عوي!

ٴبىزدىڭ زامانداستارىمىزدىڭ ويلاۋ قابىلەتى قانشالىقتى تومەندەگەندىگى مەنى تاڭعالدىرادى. 20 عاسىر ادامدارى تابيعي علىمداردىڭ ادىستەرىمەن دالەلدەنبەيتىنىنىڭ ٴبارى جالعان دەگەندى قايدان شىعارعان؟! ال تۇپتەپ كەلگەندە دال وسىنىڭ ٴوزى شىندىققا جاناسپايدى!

تاريحتىعى كەز كەلگەن ادام مەن كەز كەلگەن وقيعانى ناقتى علىمداردىڭ ادىستەرىمەن دالەلدەۋ جالپى مۇمكىن ەمەس. ەڭ

الدىمەن، ناقتى علىمدارمەن دالەلدەۋ مەن تاريحي ـ زاڭدىلىق دەپ اتالاتىن دالەلدەۋدىڭ ايىرماشىلىعىن ٴبىلۋ كەرەك. تۇسىندەرىپ

كورۋگە تىرىسايىن.

بەلگىلى ٴبىر دەرەكتى علىمي دالەلدەۋ دەگەنىمىز نە؟ ول ٴۇشىن وقيعانى وعان كۇمان كەلتىرۋشىنىڭ كوز الدىندا جۇزەگە اسىرۋ كەرەك. ونداي تاجىريبە بەلگىلى جاعدايلاردا ٴتۇرلى نارسەلەردى باقىلاپ،

ولشەپ، ناتيجەلەرىن تىزىمگە تىركەيدى. الغان ناتيجەلەردەن كورىتىندى شىعارىپ، بولجامداردى الغا قويادى، ولاردى كوبىرەك تاجىريبەلەرمەن دالەلدەيدى نەمەسە وزگەرتەدى.

«بريتانيانىڭ جاڭا ەنتسيكلوپەدياسىندا» مىناداي انىقتاما بەرىلگەن: «ناقتى عىلىمداردىڭ دالەلدەۋ ٴادىسى كالاي انىقتالسا

دا، قۇبىلىستار مەن تاجىريبەلىك جۇمىستاردى ولشەۋگە نەمەسە

قايتالاپ باقىلاۋ جۇرعىزۋگە بايلانىستى». اقش-تاعى اتاقتى گارۆارد ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ رەكتورى، عىلىم دوقتورى دجەيمس كونانت بىلاي دەگەن: «عىلىم - تاجىريبەلەر مەن باقىلاۋلاردىڭ ناتيجەسى رەتىندە پايدا بولاتىن جانە كەلەشەكتەگى تاجىريبەلەر مەن باقىلاۋلاردا سۇيەنۋگە بولاتىن تۇسىنىكتەر مەن تۇسىندىرەتىن جۇيەلەردىڭ بىرىمەن-بىرى بايلانىستاعى بىرلىگى».

بەلگىلى ٴبىر بولجامداردىڭ راس-وتىرىگىن عالىمدار قالايشا دالەلدەيدى؟ ول ٴۇشىن تەكسەرۋگە بولاتىن تاجىريبەلەر جاسالىنادى. قازىرگى تابيعي عىلىمي ٴادىس وسىعان نەگىزدەلگەن.ماسەلەن، بىرەۋ بىلاي دەۋى مۇمكىن: «پالەنشە سابىن سۋدا باتىپ كەتەدى». مەن سول ادامدى اس بولمەسىنە الىپ كەپ، ونىڭ كوز الدىندا شىلاپشىندى

جىلى سۋعا تولتىرىپ، وعان سابىندى سالامىن. بۋل-بۋل! باقىلاۋ

جۇرگىزىلدى، ناتيجەلەرى تىركەلدى، ايتىلعان ٴسوز تەكسەرىلدى:

ٴبىزدىڭ جاعدايىمىزدا سول سابىن سۋدا باتپادى.

مىنا قىزىقتى قاراڭىز. ەگەر دالەلدەۋدە تابيعي عىلىمي

ٴادىس بىردەن-بىر ٴتاسىل بولسا، وندا ٴسىز بۇگىن ٴبىرىنشى ساباقتا بولعانىڭىزدى قالايشا دالەلدەيسىز؟ نەمەسە تۇسكى تاماق

ىشكەنىڭىزدى؟ بۇل وقيعالاردى باقىلاناتىن جاعدايدا قايتالاپ

كورسەتۋ مۇمكىن ەمەس قوي؟ نە ىستەۋ كەرەك؟

منه، وسى جەردە ٴسىز تاريحي-زاڭگەرلىك دەپ اتالاتىن

ادىسكە جۇگىنۋىڭىزگە بولادى. ٴبىزدىڭ جاعدايىمىزدا بەلگىلى ٴبىر دەرەكتىڭ بولعاندىعىنا دەگەن كۇمانىڭ ورنىنىز ەكەندىگىن كورسەتۋ جەتكىلىكتى. باسقاشا ايتقاندا، جانجاقتى دالەلدەۋلەردىڭ ناتيجەسىندە «ۇكىمدى» شىعارادى. بۇل دەگەنىمىز قابىلدانعان شەشىم كۇدىك تۋدىرمايدى دەگەن ٴسوز. ۇكىم كۋالاردىڭ ايعاقتىقتارىنا نەگىزدەلىنەدى، ال كۋالار ۇشكە بولىنەدى: اۋىزشا، جازباشا جانە زاتتاي ايعاقتار. (زاتتاي ايعاقتار، مىسالى، مىنالار: تاپانشا، وق داپتەر ت.ب.) وقيعانى، وتكەن كەزدە بولعان نارسەنى زەرتتەۋدە زاڭگەرلىك ٴتاسىلدى پايدالانا وتىرىپ، ٴسىز بۇگىن تاڭەرتەڭ ٴبىرىنشى ساباقتا بولعانىڭىزدى دالەلدەي الاسىز: ٴسىزدى دوستارىڭىز كوردى، داپتەرىڭىزدە جازعانىڭىز بار، ٴسىزدى ٴمۇعالىمىڭىز ۇمىتقان جوق.

تابيعي-علىمي ٴادىستى قايتالاناتىن قۇبىلىس، وقيعالاردى دالەلدەۋدە عانا قولدانۋعا بولادى. الايدا تاريحي تۇلعا نەمەسە وقيعالاردى دالەلدەۋدە نەمەسە تەرىسكە شىعارۋدا كوبىنە تابي علىمداردى پايدالانۋعا بولمايدى.

بۇل ٴتاسىل مىناداي ساۋالدارعا جاۋاپ ىزدەگەن زەرتتەۋشىگە پايداسىز: «ۆيليام شەكسپير ومىردە بولعان با؟» «مارتين ليۋتەر كينگ ازاماتتىق قۇقىق ٴۇشىن كۇرەستى مە؟» «نازارەتتەن شىققان يسا كىم بولعان؟» «يۆان گروزنىيدىڭ ٴوز بالاسىن ولتىرگەنى راس پا؟» «يسا ٴماسىحتىڭ قايتا تىرىلگەنى شىندىق پا؟»

بۇل سۇراقتار تابيعي-علىمي دالەلدەۋدىڭ اياسىنان تىس جاتىر. ولاردى تاريحي-زاڭگەرلىك تۇردە دالەلدەۋ سالاسىنا جاتقىزعان ٴجون.

باسقاشا ايتساق، باقىلاۋلارعا، بولجامدارعا، وي قورىتۋلارعا، قايتالاناتىن تاجىريبەلەرگە نەگىزدەلگەن تابيعي-علىمي ٴادىس «ٴسىز يسانىڭ ٴولىپ تىرىلگەنىن دالەلدەي الاسىز با؟» نەمەسە «يسا - قۇداي ۇلى» دەگەندى قالاي دالەلدەۋگە بولادى دەگەن سۇراقتارعا تۇبەگەيلى جاۋاپ بەرە المايدى.

عالىمدار تاريحي-زاڭگەرلىك تاسىلگە جۇگىنگەندە، ايعاقتاردىڭ

قانشالىقتى دال ٴوكەندىگىن تەكسەرۋ كەرەك.

ٴماسحتىڭ جولى سوقىر سەنىم عانا ەمەس، پارساتتى، سالاۋاتتى نانىم ٴوكەندىگىمەن. يسا: «سوندا شىندىقتى بىلە تۇسەسىڭدەر»، ـ دەگەن بولاتىن. (جوحان 32:8) ول: «سوندا اداسىپ، بەلگىسىزدىكتە قالاسىز»، ـ دەمەگەن.

بىردە يسادان: «كيەلى زاڭداعى ەڭ ۇلكەن وسيەت نە؟» ـ دەپ سۇراعان. ول بىلاي جاۋاپ بەردى: «سەن قۇداي يەڭدى شىن جۇرەكتەن، بۇكىل جان دۇنيەڭمەن، بار اقىل-ويىڭمەن ٴسۇي!» (ماتاي 37:22)

مەنىڭشە، كوپتەگەن كىسىلەردە مىناداي جاعداي بار: ولاردىڭ سەنىمدەرى جۇرەكتەرىندە عانا ٴومىر ٴسۇرىپ، ال عىلىمي دەرەكتەر بولسا، اقىل-تۇسىنىكتەرىنە كىرىپ-شىقپايدى.

كيەلى رۋحپەن قۋاتتانعان اقىل-وي بىزگە قۇدايدى تانىپ ٴبىلۋ ٴۇشىن، جۇرەك ونى ٴسۇيۋ ٴۇشىن جانە ەرىك-جىگەر ونىڭ ٴتىلىن الۋ ٴۇشىن بەرىلگەن. قۇدايمەن تىعىز بايلانىستا بولىپ، ونى ومىرىمىزبەن ارداقتاۋ ٴۇشىن ٴبىز وسى ٴۇش جول ارقىلى ونىمەن قارىم-قاتىناس جاساۋىمىز كەرەك.

وقىرماندارى بىلمەيمىن، ال ٴوز باسىم اقىل-ويىم قابىلداماعانعا جۇرەگىم جاتپايدى. مەنىڭ جۇرگىم مەن اقىل-ويىم بىرگە ۇندەسىپ ارەكەت ەتۋ ٴۇشىن جاراتىلعان.

كەلەسى ٴتورت تاراۋدا ٴبىز يسا جونىندەگى قۇجاتتاردىڭ سەنىمدىلىگى جانە يسانى ٴوز كوزىمەن كورگەن كۋالاردىڭ ايتقاندارىنىڭ راس ٴوكەندىگى ٴۇشىن كەلتىرۋگە بولاتىن دالەلدەردى قاراستىرامىز.

4

كيەلى كىتاپتا جازىلعاندار شىنايى ما؟

ٴىنجىل ـ يسا جونىندەگى تاريحي ماعلۇماتتاردىڭ نەگىزگى كوزى. مىنە، سوندىقتان دا 19 جانە 20 عاسىرلاردى پالساپانىڭ راتسيوناليزم (قۇدايدان گورى ٴوز اقىلىنا سەنۋشىلىك) باعىتىنا جاتاتىن سىنشىلار كيەلى كىتاپ قۇجاتتارىنىڭ راستىعىنا كۇمان كەلتىرگەن بولاتىن.

بۇلاي دەپ كىنا تاعۋعا ەش تاريحي نەگىز بولماسا دا، مۇنداي كۇدىك كەلتىرۋشىلەر تاسقىنى الە دە ازايماي وتىر. دەگەنمەن، اشىلعان ارحەولوگيالىق جاڭالىقتار مەن زەرتتەۋلەر قويىلعان كىنالاردىڭ جالعاندىعىن دالەلدەيدى.

مەنىڭ اريزونا ۋنيۆەرسيتەتىندە ٴدارىس وقىعانىم بار. اشىق

اسپان استىندا وتكەن دارىس ـ پىكىرتالاسقا ادەبيەت ٴپانىنىڭ

پروفەسسورى ٴوز شاكىرتتەرىن تۇگەل الىپ كەلگەن ەدى. ول دارىستەن

سوڭ قاسىما كەلىپ، بىلاي دەدى:

ـ قۇرمەتتى پروفەسسور ماك ـ داۋەل، ٴسىزدىڭ يسا جونىندەگى تۇجىرىمدارىڭىزدىڭ ٴبارى 2 ٴشى عاسىرداعى تەك ٴبىر عانا قۇجاتقا نەگىزدەلگەن. بۇل تاريحقا وبال. مەن بۇگىن عانا شاكىرتتەرىمە «ٴىنجىل يسانىڭ ٴومىرىن دالمە ـ دال كورسەتپەگەن ەكەن، ول كوپ كەيىن جازىلىپتى» دەگەن بولاتىنمىن.

مەن وعان:

ـ قىمباتتى اريپتەس، ٴسىزدىڭ ٴىنجىل تۋرالى پىكىرىڭىز نەمەسە قورىتىندىڭىز 25 جىلعا ەسكىرگەن، ـ دەپ جاۋاپ بەردىم.

پرو)فەسسوردىڭ يسا جونىندەگى پىكىرى 19 عاسىردا ٴومىر سۇرگەن نەمىس پالساپاشىسى ف. باۋردىڭ قاتە پىكىرلەرى بويىنشا قالىپتاسقان. باۋر ٴىنجىلدىڭ كوپ بولىگى 2ٴ-ى عاسىردىڭ اياعىنا تامانعى ۋاقىتتا نەمەسە ودان دا كەيىنىرەك جازىلعان دەگەن بولجامدى بىلدىرگەن.

ونىڭ پىكىرىنشە بۇل جازۋلار يسانىڭ ٴومىر سۇرگەن كەزەڭى مەن قاعازداعى جازبالاردىڭ اراسىن اجىراتىپ جاتقان ۇزاق ۋاقىت

بويى قالىپتاسقان ٴارتەگىلەر مەن اڭىزداردان باستاۋ الىپتى.

الايدا 20-ى عاسىردىڭ باسىندا ارحەولوگتار تاپقان قازبالار ٴىنجىل قولجازبالارىنىڭ دالەلدەدى. جاڭا مىسىردا تابىلعان ٴاجەلگى پاپيرۋستار يسانىڭ ٴومىرى مەن كەيىنگى كەزەڭىنىڭ بۇدان بۇرىن بەلگىلى قولجازبالارىن جالعايتىن ارالىق بولدى: «دجون ريلاند اتىنداعى پاپيرۋس» ٴبىزدىڭ زامانىمىزدىڭ 130-ى جىلى، «چەستەر بيتتي اتىنداعى پاپيرۋس» ب.ز. 155ٴ-ى جىلى جانە «بودمەر اتىنداعى 11 نومەرلى پاپيرۋستار» ب.ز. 200ٴ-ى جىلدارىندا جازىلعان.

ميللار بارروۋز (يەل ۋنيۆەرسيتەتى) بىلاي دەپ جازعان: «ىنجىلدەگى گرەك ٴتىلى مەن جاڭادان تابىلىپ جاتقان پاپيرۋستار ٴتىلىن سالىستىرۋ ٴىنجىلدىڭ بىزگە وزگەرىسسىز جەتكەندىگىن دالەلدەدى». بۇنداي دالدىك عالىمداردىڭ كيەلى كىتاپقا اقپارات كوزى دەپ قاراۋ سەنىمىن كۇشەيتتى.

ۋيليام ولبرايت - ٴاسىمى دۇنيە جۇزىنە تانىمال كيەلى كىتاپتاعى دەرەكتەردى زەرتتەۋشى ارحەولوگ - بىلاي دەگەن: «ٴبىز قازىردە مىنا جاعدايدى تولىق سەنىممەن ايتا الامىز: ٴىنجىلدىڭ بىردە-بىر كىتابى ب.ز. 80 جىلىنان سوڭ جازىلماعان. دەمەك، ول قازىرگى سىنشىلاردىڭ كەيبىرەۋلەرى ايتقان مەزگىلدەن (ياعني ب.ز.130-150 جىلدارىنان) ەكى ۇرپاق ٴومىر سۇرەتىن ۋاقىت بۇرىن جازىلعان». ول بۇل پىكىرىن «بۇگىنگى ماسىحشىلەر ۇمبەتى» (اعىلشىنشا: «كريسچەنيتي تۋدەي») اتتى جۋرنالعا بەرگەن سۇحباتىندا تاعى دا قايتالاعان:

-مەن ىنجىلدەگى بارلىق كىتاپتاردى ب.ز. 40-80 جىلدارىندا يساعا سەنگەن ياھۋديلەر جازعان دەپ ەسەپتەيمىن (ەڭ ىقتيمال ۋاقىتى

ب.ز. 50ـ77 جىلدارىنىڭ ارالارى).

«ٴومىر ٴسۇرىپ، دۇنيەدەن وتكەن ارحەولوگتاردىڭ اراسىندا قايسىسىن ۇلى دەپ ەسەپتەيسىز؟» دەپ، كەز كەلگەن ارحەولوگتان سۇراساڭىز، سىزگە سەر ۋيليام ٴرامسيدىڭ ەسىمىن اتار ەدى. جاس كەزىندە ول بەلگىلى نەمىس تاريحشىلار توبىنىڭ شاكىرتى بولاتىن؛ بۇلار ىنجىلدەگى «ەلشىلەردىڭ ىستەرى» ب.ز. 1ـ عاسىرىڭدا ەمەس، 2ـ عاسىرىنىڭ ورتاسىندا جازىلعان دەپ (قاتەلەسىپ) ەسەپتەيتىن. سەر رامسي ولاردىڭ كىتاپتارىن وقي وتىرىپ، بولجامدارىنا نانا باستاعان ەدى. مىسالى، ولار «ەلشىلەردىڭ ىستەرىندە» سۋرەتتەلگەن كەزەڭنىن (ياعني، ب.ز. 50 جىلدارىنىڭ) دەرەكتەرى سەنىم تۋدىرمايدى، سوندىقتان تاريحشىلار ٴۇشىن نازار اۋدارۋعا تۇرمايدى دەپ ويلايتىن. سوندىقتان سەر رامسي ٴوزىنىڭ كىشى ازيا تاريحىن زەرتتەۋ ەڭبەگىندە ىنجىلدە بەرىلگەن دەرەكتەرگە ەش نازار اۋدارماعان بولاتىن.

الايدى جۇمىس بارىسىندا وعان ب.ز. 1ـ عاسىرىندا ٴومىر سۇرگەن دارىگەر جانە تاريحشى لۇقا جازعان «ەلشىلەردىڭ ىستەرىن» قاراپ شىعۋعا تۋرا كەلگەن. ول لۇقانىڭ ەڭبەگىندەگى تاريحي مالىمەتتەردىڭ وتە دالدىگىن بايقاپ، «ەلشىلەردىڭ ىستەرى» جازباسىنا دەگەن ٴقوزقاراسى بىرتىندەپ وزگەردى. اقىرىندا ول ٴوز زەرتتەۋىنىڭ ناتيجەسىنەن:

«لۇقا ـ جوعارى دارەجەدەگى تاريحشى... بۇل جازۋشى ەڭ ۇلى تاريحشىلارمەن قاتار تۇرۋعا ٴتيىس»، ـ دەپ مويىندادى. ۇساق-تۇيەك نارسەلەردىڭ ٴبارىنىڭ دە وتە دالدىكپەن بەرىلگەندىگى ٴرامسيدى اتالمىش

كىتاپتىڭ 2ـ عاسىردا جازىلۋى مۇمكىن ەمەس دەگەن ويعا اكەلدى. بۇل قۇجات 1ـ عاسىردىڭ ورتاسىندا (ياعني، وقيعالار بولعان كەزەڭنىڭ وزىندە) دۇنيەگە كەلگەن!

ٴبىزدىڭ زامانىمىزدا باسقا دا كوپتەگەن زەرتتەۋشىلەر ٴىنجىلدىڭ ەرتە كەزدە جازىلعاندىعىن مويىنداۋعا ٴماجبۇر. عىلىمنىڭ دوكتورى دجون روبينسون ٴوزىنىڭ «ٴىنجىلدىڭ جازىلۋىنىڭ مەرزىمىن قايتادان بەلگىلەۋ» دەگەن ەڭبەگىندە وتە باتىل قورىتىندىلار جاساعان. وز زەرتتەۋلەرىنىڭ بارىسىندا ول ٴىنجىلدىڭ بارلىق بولىمدەرى يەرۋساليم

قالاسىنىڭ قۇلدىراۋىنا (ب.ز. 70) دەيىن جازىلعان دەگەن قورىتىندىعا كەلدى.

قازىرگى كەزدە «ٴفورمالدى سىن» اتتى سىنشىلار توبىنىڭ وكىلدەرى ىنجىلدەگى جازبالار ىزگى حابار رەتىندە جازىلعانعا دەيىن اۋىزشا تاراپ، ۇرپاقتان ۇرپاقا جەتىپ وتىرعان دەپ ايتادى. بۇل سىنشىلار ۋاقىت الشاقتىعى بۇرىن ايتىلىپ كەلگەن كەزدەن از ەكەنىن موينداي وتىرسا دا، ولار وسى كەزگە دەيىن ىنجىلدەگى اڭگىمەلەر فولكلورلىق سيپات الىپ، اڭىزدار مەن ەرتەگىلەرگە اينالىپتى دەگەن ٴبىلجامدى ۇسىنعان.

اۋىزشا تارادى دەگەنگە قارسى باستى دالەل مىناۋ:ماتەمەتىنىڭ سول سىنشىلار انىقتاعان اۋىزشا جەتكىزۋ كەزەڭى ماتەمەتەگى سىنشىلار بولجاعان وزگەرىستەر پايدا بولاتىنداي ەمەس، ويتكەنى ول كەزەڭ وتە قىسقا.

دورت قولجازبادا كەلتىرىلگەن كىتاپ تانۋ عىلىمىنىڭ پروفەسسورى سايمون كيستەمەيكەر ٴىنجىلدىڭ جازىلۋ مەرزىمىنىڭ قىسقا بولعاندىعى جونىندە بولاي دەيدى:

«قاراپايىم حالىقتا فولكلوردىڭ جينالۋى عاسىرلارعا سوزىلىپ، بىرتىندەپ بولاتىن پروتسەسس. ول كوپتەگەن ۇرپاقتاردىڭ قاتىسۋىن تالاپ ەتەدى. ەگەر «ٴفورمالدى سىنشىلاردى» تىڭداساق، وندا ىنجىلدەگى جازبالار ٴبىر ۇرپاقتىڭ عانا تۇسىندا ٴارى پايدا بولعان، ٴارى جيناقتالعان بوپ شىققان. ٴىنجىلدىڭ جەكەلەگەن بولىمدەرىنىڭ پايدا بولۋى ولاردىڭ كوزقاراستارى بويىنشا جەدەلدەۋ ەتەتىن پروتسەسس بوپ شىققان.

دابلين ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ ٴدىن ٴبىلىمى كافەدراسىنىڭ بۇرىنعى مەڭگەرۋشىسى پروفەسسور ا.ح. ماك-نيل «ٴفورمالدى سىنشىلار» ۇسىنعان اۋىزشا جەتكىزۋ بولجامىن تولىقتاي تەرىسكە شىعاردى. ول ىسا سوزدەرىنىڭ ٴداستۇرى ساقتالۋىنا نازار اۋدارۋ كەرەكتىگىن كورسەتكەن.

«ەگەر قورىتىنىقتارعا ارمالعان ٴبىرىنشى حاتتىڭ 7-تاراۋىن زەر سالا وقىساق (اسىرەسە 10-، 12-، 25-اياتتارىن)، وندا ىسانىڭ سوزدەرىنىڭ

مۇكيات ٴدستە ساقتالعاندىعىن، ونىڭ ايتقاندارىن جازباشا تۇردە ٴتۇسىرىپ وتىرۋ ٴداستۇرى بولعاندىعىن انىق كورەمىز»، ـ دەپ جازدى پروفەسسور ماك ـ نيل.

ياھۋدي دىنىندە شاكىرتى ٴوز ۇستازىنىڭ سوزدەرىن جاتقا ٴبىلۋ ٴداستۇرى بولعان. جاقسى شاكىرت «بىردە ـ بىر تامشىنى دالاعا جىبەرمەيتىن تۇتىك كۇبى ٴتارىزدى». (ميشنا، ابوت 8:11) ك. ف. بەرني ٴوزىنىڭ 1925 شىققان «يەمىزدىڭ ولەڭ جىرلارى» اتتى ەڭبەگىندە

يسانىڭ سوزدەرى ولەڭ تۇرىندە ارامەي تىلىندە بەرىلىپ وتىرعان ـ ونى وسىلاي ٴدستە ساقتاۋ وڭاي بولعان دەگەن بولجامىن جاسادى.

باتىس ميچيگان ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ ەجەلگى ٴداۋىر تاريحىنىڭ پروفەسسورى پول ل. مايەر بىلاي جازدى: «يسانىڭ ولىمنەن قايتا ٴتىرىلۋى ـ ماسىحشىلەر كوپ جىلدار بويى "باسىپ شىعارعان" اڭىز، نەمەسە يسا تۋرالى جازبالار وقيعادان كوپ ۋاقىت كەيىن جازىلعان دەگەن بولجامدار ەش نەگىزسىز، ولار دەرەكتەرگە ساي كەلمەيدى».

ٴفورمالدى سىندى زەرتتەي كەلە، پروفەسسور ولبرايت بىلاي دەپ جازعان:

«وسى زاماندى نە تاريح عىلىمىنىڭ ٴتاسىلى، نە تاريح جونىندەگى تۇسىنىگىن مەڭگەرمەگەن بىلگىشتەر عانا ٴىنجىلدى، ٴفورمالدى سىنشىلار ورتاعا سالعانداي، تۇككە تۇرمايتىن تالداۋلار جاساۋى مۇمكىن». ولبرايتتىڭ قورىتىندىسى بويىنشا، «جيىرما نەمەسە تىپتەن ەلۋ جىلدىڭ ٴوزى ـ يسا ايتقاندارىنىڭ مازمۇنىن بۇزۋ، ٴتىپتى ناقتى سوزدەرىن وزگەرتۋ ٴۇشىن وتە قىسقا مەرزىم».

كىسلەرمەن كيەلى ٴدىتاپ جونىندە اڭگىمەلەسىپ تۇرعاندا، مەن كەكەتىپ ايتىلاتىن ەسكەرتپەلەردى ٴجيى ەستيمىن. «كيەلى كىتاپقا قالايشا سەنۋگە بولادى؟ ول بۇدان 2000جىلداي بۇرىن جازىلدى

ەمەس پە؟ ول قاتەلىكتەرمەن قايشىلىقتارعا تولى ەكەن»، ـ دەپ بولجايدى كەيبىرەۋلەر.

مۇنداي ٴسوزدى ايتۋشىلارعا جاۋاپ رەتىندە مەن:

ـ ٴوزىمدى كيەلى كىتاپقا شىن كوڭىلمەن سەنە الامىن دەپ ەسەپتەيمىن»، ـ دەپ جاۋاپ قايتارىپ، تاريح جاعىنان ٴدارىس بەرگەندە بولعان مىنا وقيعانى ايتىپ بەرەمىن: ـ دارىستە مەن: «كونە زاماندا جازىلعان ون شىعارمانى، قاي ـ قايسىلارى بولسا دا، بىرىكتىرىپ الايىق. سولارعا قاراعاندا، ٴىنجىلدىڭ شىنايىلىعىنا دالەلدەر مولىراق»، ـ دەپ ايتىپ ەدىم. ساباقتا قاتىسىپ وتىرعانداردىڭ ۇستاز ـ پروفەسسورى: «قايداعىنى قايدان ايتىپ تۇرسىز، تاستاڭىزشى بوس ٴسوزدى»، ـ دەگەندەي مىسقىلداپ وتىردى. مەن ودان:

ـ ٴسىز نەگە مىيعىڭىزدان كۇلە قاراپ وتىرسىز؟ ـ دەپ سۇرادىم. ول ماعان:

ـ ٴسىز بىلەسىز بە، تاريحشىلارعا ٴىنجىلدىڭ دالەلدەنگەن راستىعى جونىندە ٴسوز قوزعاۋ ـ قاراپايىم ۇياتسىزدىقتىڭ ٴوزى، ـ دەدى.

مەن بىرەۋلەردىڭ وزىمە وسىنداي ساۋال تاستاعاندارىن ۇناتىمىن: ونداي جاعدايلاردا ۇنەمى ٴبىر عانا سۇراق بەرەمىن (جانە ٴالى كۇنگە دەيىن بىردە ـ بىر رەت جاعىمدى جاۋاپ ەستىگەم جوق).

ٴـسىز عوي تاريحشىسىز، ايتىڭىزشى، ادەبي نەمەسە تاريحي شىعارمالاردىڭ كوشىرمەلەرىنىڭ قانشالىقتى دال ەكەندىگىن

انىقتاۋدا قانداي تەكسەرۋ ادىستەرى مەن ولشەمدەردى قولداناسىز؟

ەڭ قىزىعى، وندا ەشقانداي دا تەكسەرۋ ادىستەرىن، نە باسقالاي انىقتايتىن دايەكتەمە بولماي شىقتى.

ـ ال مەن قولداناتىن بىرنەشە تەكسەرۋ ادىستەرىم بار، ـ دەپ جاۋاپ بەردىم دە، ولاردى وعان سول جەردە ايتىپ سالدىم.

مەنىڭشە، كيەلى كىتاپتىڭ تاريحي دالدىگى مەن شىندىعى باسقا

دا كەز كەلگەن تاريحي قۇجاتتاردى تەكسەرۋدە قولدانىلاتىن

ادستەرمەن انىقتالۋى ٴتيىس. اسكەري تارىحشى ك. ساندەرس تارىح عىلىمىنىڭ نەگىزگى ٴۇش ٴادىسىن ٴتۇسىندىرىپ بەرگەن. ولار ـ بيبليوگرافيالىق تەكسەرۋ، ىشكى جانە سىرتقى دالەلدەردى تەكسەرۋ.

بيبليوگراحفيالىق تەكسەرۋ

بيبليوگرافيالىق تەكسەرۋگە كۇنى بۇگىنگە دەيىن ساقتالىپ جەتكەن ماتىندەردىڭ قانشالىقتى دال ەكەندىگىن زەرتتەۋ جۇمىسى كىرەدى. باسقاشا ايتساق، ٴبىزدىڭ قولىمىزدا ٴتۇپنۇسقانىڭ ٴوزى بولماعان جاعدايدا بار كوشىرمەلەردىڭ قانداي دارەجەدە دال ەكەندىگىن، قولجازبالار سانىنىڭ قانشا ەكەندىگىن، ٴتۇپنۇسقا مەن قولدا

كوشىرمە اراسىن قانشا ۋاقىت الشاقتاپ تۇرعاندىعىن ٴبىلۋ كەرەك.

ٴىنجىل قولجازبالارى قانشالىقتى باي ەكەندىگىن وڭاي بىلۋگە بولادى، ونى كەز ـ كەلگەن باسقا ەجەلگى ماتىنمەن سالىستىرۋدىڭ ٴوزى جەتىپ جاتىر. ەندەشە سالىستىرىپ كورەيىك:

بىزدە فۋكيديدانىڭ «تاريح» دەگەن شىعارماسىنىڭ (ب.ز.ب. 400ـ 460 جىلدارى): ب.ز. 900 جىلى، ياعني جازۋشىنىڭ ولىمىنەن 1300 جىلدان سوڭ جازىلعان دەپ ەسەپتەلىنىپ جۇرگەن سەگىز قول جازباسى عانا بار.

سونداي ـ اق گەرودوتتىڭ «تاريحىنىڭ» دا قولجازبالارى وتە سيرەك. ولار دا كەيىنىرەك جازىلعان، سوندا دا، ف.ف. برىۋس ايتقانداي: «كلاسسيكالىق فيلولوگيانىڭ ەشبىر ماماني گەرودوت پەن فۋكيديدتىڭ شىعارمالارىنىڭ قولدا بار قولجازبالارىنىڭ ٴتۇپنۇسقادان 1300 جىلداي ۋاقىت الشاقتاپ تۇرعانىنا بولا عانا ولاردىڭ دالدىگىنە كۇمان كەلتىرە المايدى».

اريستوتەل ٴوزىنىڭ «پوەتيكاسىن» شامامەن ب.ز.ب. 343 جىلدارى جازعان، قالعان كوشىرمەسىن ەڭ كونەسى ب.ز. 1100 جىلدارى جازىلعان

دەپ ەسەپتەلىنەدى. الشاقتىق 1400 جىلدان كوپ، بار بولعانى بەس قولجازبا بار.

تسەزار گاليك سوعىسىنىڭ تارىحىن ب.ز.ب. 58ـ50 جىلدار

اراسىندا جازدى. ونىڭ قولجازبالارىنىڭ دالدىگى تسەزاردىڭ

ولىمىنەن 1000 جىلدان كەيىن جازىلعان قولدا بار ناقتى

كوشىرمەلەرىنە نەگىزدەلگەن.

كەرىسىنشە، ٴىنجىل قولجازبالارىنىڭ كوپتىگى اتالىپ وتكەن شىعارمالارمەن سالىستىرعاندا تاڭعالارلىقتاي. يسا ٴماسيح ٴومىر

سۇرگەن كەزەڭ مەن ب.ز. 2 عاسىرىنىڭ ورتاسىنىڭ اراسىندا جازىلعان پاپيرۋستار ٴشولدى جەرلەردە بۇزىلۋدان ساقتالىپ، وسى عاسىردا تابىلدى! بۇنىڭ ۇستىنە ارحەولوگتار تاعى باسقا كوپتەگەن

ماڭىزدى قولجازبالاردى تاپتى. بۇگىندەرى بىزگە ٴىنجىلدىڭ 20000ـ

نان اسا قولجازباسى بەلگىلى بوپ وتىر! سالىستىرۋ ۇشىن كەلتىرە كەتسەك، گومەردىڭ ايگىلى «يلياداسىنىڭ» 643 قولجازباسى عانا بەلگىلى، قولجازبا كوزدەرىنىڭ كوپتىگى جونىنەن ول ىنجىلدەن كەيىن ەكىنشى ورىندا.

بريتانيا مۋزەيىنىڭ بۇرىنعى باستىعى جانە اعا بيبليوگرافى

سەر فرەدەريك كەنيون ـ قولجازبالار تۋرالى علىمدا الدىنا

جان سالماعان عالىم. مىنا سوزدەردىڭ يەسى سول: «ٴسويتىپ،]ٴىنجىلدىڭ[تۇپنۇسقاسىمەن بىزگە بەلگىلى قولجازبالارىنىڭ ەڭ العاشقىسىنىڭ اراسىنداعى ۋاقىت مان بەرۋگە تۇرارلىق ەمەس، وتە قىسقا. كيەلى كىتاپتىڭ بىزگە وزگەرىسسىز جەتكەندىگىنە كۇمان كەلتىرۋگە باسقا دا نەگىز جوق. ىنجىلدەگى كىتاپتاردىڭ شىندىعى مەن مىنسىزدىگى تۇبەگەيلى بەلگىلەندى دەپ تۇجىرىمداۋعا بولادى».

ىنجىلدە قولدانىلعان گرەك ٴتىلى جونىندەگى مامان دج. گارولد

گرينليدىڭ بۇل تاقىرىپ جايىندا جازعانىن دا كەلتىرەيىك:

«كونە كلاسسيكتەردىڭ بىزگە جەتكەن ەڭ العاشقى كوشىرمەلەرى

ٴوز ٴتۇپنۇسقالارىنان كوپ عاسىر كەيىن جاسالعانىنا جانە ول كوشىرمەلەرىنىڭ ازدىعىنا قاراماستان، عالىمدار ولاردى شىنايى شىعارمالار رەتىندە جالپى قابىلدايدى. سوعان قاراي وتىرىپ،

ٴىنجىل ٴماتىنىنىڭ دالدىگىنە دە كۇمان كەلتىرۋگە بولمايتىنى تۇسىنىكتى».

سونىمەن، ىنجىلگە بيبليوگرافيالىق تەكسەرۋدىڭ قولدانىلۋى

ٴبىزدى مىناداي شەشىمگە اكەلەدى: قولجازبالار تىزىمىنە قاراي ونى ەجەلگى زامانىنىڭ كەز-كەلگەن باسقا ادەبي شىعارماسىنان جوعارى قويۋعا بولادى.

جوعارىدا ايتىلعاندارعا مىنا قورىتىندىنى كەلتىرۋگە

بولادى: ٴىنجىل قولجازبالارىنىڭ ماتىندەرىن 100 جىلدان استام

ۋاقىتقا سوزىلعان جان جاقتى تەكسەرۋدىڭ ناتيجەسىندە ٴىنجىل ٴتۇپنۇسقاسىنىڭ ٴماتىنى دالمە-دال انىقتالدى.

ىشكى دالەلدەردى تەكسەرۋ

بيبليوگرافيالىق تەكسەرۋ بىزگە ٴىنجىلدىڭ قولدا بار

ماتىنىمەن ونىڭ ٴتۇپنۇسقاسىنىڭ ٴماتىنى اراسىندا ايىرماشىلىق

جوق ەكەندىگىن كورسەتىپ بەردى. ەندى بىزگە جازىلعان مالىمەتتەرگە سەنۋگە بولاتىندىعىن، باسقاشا ايتساق، مالىمەتتەردىڭ قانشالىقتى

دال ەكەندىگىن ٴبىلۋ قاجەت. ول ـ ىشكى دالەلدەردى انىقتاۋ ٴىسى، كەز كەلگەن قۇجاتتىڭ دالدىگىنىڭ جوعارىدا اتالىپ وتكەن س. ساندەرس جۇيەسى بويىنشا ەكىنشى تەكسەرۋ ٴادىسى.

بۇل سالادا ادەبي سىنشىلار ٴالى دە اريستوتەلدىڭ ەرەجەسىن بەتكە ۇستايدى:

«كۇدىكتى نارسەنى انىقتاۋ مۇمكىن بولماسا، سىنشى جەكە پىكىرى ەمەس، قۇجاتتىڭ ايقاننىنا سەنۋگە ٴتيىس». باسقاشا ايتقاندا، دجون ۋ. مونتگومەري بىلاي دەيدى: «زەرتتەلىنىپ جاتقان قۇجاتتىڭ مازمۇنىمەن دە ساناسۋ قاجەت. ەگەر جازۋشىسى جازبانىڭ ىشىندەگى قاراما ـ قارسىلىق نەمەسە انىقتالعان قاتە دەرەكتەر ارقىلى ٴوز ابىرويىن توكپەسە، جازبانى جالعان نەمەسە قاتە دەپ بولجام جاساۋعا بولمايدى».

چيكاگو ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ بۇرىنعى پروفەسسورى، تاريح عىلىمىنىڭ دوكتورى لۋي گوتشالك، ٴوزىنىڭ جۇمىس ٴتاسىلى جونىندە تاريحي زەرتتەۋلەردە كەڭ پايدالانىلاتىن وقۋلىك جازىپ شىعارعان. گوتشالك «اۆتوردىڭ نەمەسە كۋاگەردىڭ شىندىقتى ايتۋ مۇمكىندىگىنە» توقتالادى.

بۇل مۇمكىندىكتى بەلگىلەۋ ٴادىسى تاريحشىعا مالىمەتتىڭ

شىندىعىن دال تابا بىلۋگە كومەكتەسەدى. «شىندىقتى ايتا ٴبىلۋ مۇمكىندىگى» كۋاگەردىڭ بولعان وقيعاعا گەوگرافيالىق جانە ۋاقىت جاعىنان جاقىندىعىنا تىكەلەي بايلانىستى. ىنجىلدە سۋرەتتەلگەن يسانىڭ ٴومىرى مەن ٴىلىمى نە كوزىمەن كورگەن ادامدار نەمەسە كۋاگەرلەردەن تىكەلەي ەستىپ ـ بىلگەن جاندار جازعان.

لۇقا: «ىزگى حاباردى ۋاعىزداۋشىلار ارامىزداعى ابدەن بەلگىلى بولعان وقيعالاردى باسىنان باستاپ ٴوز كوزدەرىمەن كورىپ، بىزگە قالاي ايتىپ كەتسە، سونىڭ ٴبارىن دال سولاي اڭگىمەلەپ بەرۋگە كوپ ادامدار كىرىسىپ كەتتى. سولار قۇساپ، مەن دە ٴوزىڭىز ۇيرەنگەن سول ٴىلىمنىڭ

بەرىك نەگىزىن ٴسىز ٴبىلسىن دەگەن ويمەن ٴبارىن باسىنان باستاپ ۇكىپتى زەرتتەپ، وزىڭىزگە رەت ـ رەتىمەن جازىپ بەرسەم، يگى بولار ەدى دەگەن شەشىمگە كەلدىم». (لۇقا جازعان ىزگى حابار 1:1 ـ 4)

ٴپاتىر: «ٴبىز سەندەرگە يەمىز يسا ٴماسىحتىڭ قۇدىرەتىن جانە
ونىڭ قايتا ورالۋىن حابارلاعاندا قۇلىق پەن قيۋلاستىرىلعان اڭىز-

ەرتەگىلەرگە سۇيەنگەن جوقپىز، كەرىسىنشە، يەمىز يسا ٴماسىحتىڭ

سالتاناتتى ۇلىلىعىن ٴوز كوزىمىزبەن كورگەن كۋاگەرلەر بولدىق»
(پەتىردىڭ 2-حاتى 16:1)

جوحان: «ٴبىز ٴوزىمىز كورىپ، ەستىگەنىمىز تۋرالى سەندەرگە حابار
بەرىپ وتىرمىز، مۇنداعى ماقساتىمىز: سەندەر دە بىزبەن بىرگە بايلانىستا
بولسىن دەگەنىمىز. ال ٴبىز اكەمەن جانە ونىڭ ۇلى يسا ماسىحپەن
بايلانىستامىز». (جوحاننىڭ 1-حاتى 3:1) «وسىنى كورگەن

كىسى (ياعني، جوحان) سەندەر دە سەنسىن دەپ بۇعان كۋالىك بەرەدى؛
ونىڭ كۋالىگىنە سەنۋگە بولادى، ول شىندىقتى ايتىپ تۇرعانىن بىلەدى».
(جوحان 35:19)

لۇقا: «ريم پاتشاسى تيبەريۋستىڭ بيلىك قۇرعانىنان كەيىنگى

ون بەسىنشى جىلىندا، ياھۋدەيا ايماعىن پونتيي پيلات بيلەپ، يرود
]انتيپاس[- گاليلەيا ايماعىنىڭ اكىم، ونىڭ اعاسى ٴپىلىپ - يتۋرەيا

مەن تراحونيت ايماقتارىنىڭ اكىم، ليسانياس - ابيلەنە ايماعىنىڭ اكىم،
الحانا مەن قايافا - باس ٴدىني قىزمەتكەر بولىپ تۇردى. سول كەزدە...»
(لۇقا 1:3-2).

بولعان وقيعاعا مۇنداي جاقىندىق كۋاگەردىڭ ايتقانىن تەكسەرۋ
ٴۇشىن وتە ماڭىزدى نارسە.

الايدا تاريحشى كەيدە وقيعانىڭ ورتاسىندا بولىپ، شىندىقتى

ايتۋ مۇمكىندىگىنە يە بولا تۇرا جالعان مالىمەتتەر ايتاتىن كۋاگەرلەرمەن
دە كەزدەسەدى.

ىنجىلدەگى يسا ٴماسىح تۋرالى اڭگىمەلەر ونى كورگەن، ارالاسقان
ادامداردىڭ بار كەزىندە-اق تاراتىلىپ ٴجۇردى. ول ادامدار جازىلعان

اگمەلەردىڭ شىندىقا ساي كەلەتىنىن ايتا الاتىن ەدى. ٴىنجىلدى ۋاعىزداي جۇرگەن ەلشىلەر وزدەرىنىڭ قاس جاۋلارىمەن كەزدەسكەندە

دە ىسا جونىندە ايتقاندا كوپشىلىككە ٴمالىم دەرەكتەرگە سۇيەندى.

ولار تەك «ٴبىز ٴوز كوزىمىزبەن كوردىك» جانە «ٴبىز ٴوزىمىز ەستىدىك قوي» دەپ قانا قويعان جوق، ولار وزدەرىنىڭ قارسىلاستارىمەن بەتپە ـ بەت كەلگەندە: «ونى وزدەرىڭ دە بىلەسىڭدەر»، سەندەر بارىنە قانىقسىڭدار، سەندەر دە ٴبارىن كوردىڭدەر عوي دەپ، ولار ٴىستى بايانداۋ ٴادىسىن مۇلدە وزگەرتتى.

وز قارسىلاستارىنا «ونى وزدەرىڭ دە بىلەسىڭدەر» دەپ، ەشكىمنىڭ

بوسقا ايتپاسى انىق: دەرەكتەردى قاتەلەسىپ ايتسا، ول قاتەلىك وعان قىمباتقا تۇسەدى.

«يسرايلدىكتەر، مىنا ٴسوزدى تىڭداڭدار: نازارەتتىك يسانى ٴوزى جىبەرگەنىنە قۇداي سەندەردىڭ الدارىڭدا يسانىڭ قۇدىرەتپەن ىستەگەن كەرەمەت ىستەرى ارقىلى كۋالىك بەردى؛ بۇلاردى قۇداي يسا ارقىلى سەندەردىڭ ارالارىڭدا ٴجۇرىپ ىستەدى، ونى وزدەرىڭ بىلەسىڭدەر». (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 22:2)

«پاۋىل ٴوزىن اقتاپ، وسىلاي سويلەپ تۇرعاندا، فەستۋس قاتتى داۋىستاپ:

ـ سەنىڭ ٴىسىڭ دۇرىس ەمەس، پاۋىل! كوپ وقىپ، اقىلىڭنان اداسقانسىڭ! ـ دەدى. پاۋىل وعان:

ـ ەسىم دۇرىس، ٴقادىرلى فەستۋس، مەن ابدەن وي ەلەگىنەن وتكەن، شىن سوزدەر ايتىپ تۇرمىن! پاتشا اعزام بۇنىڭ ٴبارىن بىلەدى، سوندىقتان مەن وعان بۇلاردى ەركىن ايتىپ تۇرمىن. بۇلعان

جايتتاردىڭ ەشقايسىسى ودان جاسىرىن ەمەس، سوعان سەنىمدىمىن،

سەبەبى ول تاسادا وتكەن (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 12:24ـ 26)

ٴىنجىلدىڭ تارىحي نەگىز رەتىندەگى باعالىعى جونىندە

مانچەستەر ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ ٴىنجىلدى ٴتۇسىندىرۋ جونىندەگى
پروفەسسورى ف.ف. بريۋس بىلاي دەپ تۇجىرىمدايدى:

«...الىعاشقى ۋاعىزداۋشىلار تەك جاقتاس ادامدارمەن عانا ەمەس،
جات پيعىلداعى كۋاگەرلەرمەن دە كەزدەسكەن جانە ول ادامدارعا

يسانىڭ قىزمەتى مەن قازاسى جان-جاقتى بەلگىلى ەدى.
شاكىرتتەرىنىڭ شىندىقتى دال جەتكىزبەۋگە جاعدايلارى دا جوق ەدى
(جايدى ادەيى بۇرمالاۋدى ايتپاعاننىڭ وزىندە)، ولارعا ادامدار سول جەردە-
اق سازايلارىن بەرەر ەدى.

كەرىسىنشە، الىعاشقى ۋاعىزداردىڭ مىقتىلىعى ەلشىلەردىڭ
تىنداۋشىلارىنىڭ حاباردارلىعىنا سۇيەنۋىندە جاتىر ەدى. ەلشىلەر

«ٴبىز كۋا بولدىق» دەپ قانا قويعان جوق، ولار «وزدەرىڭ بىلەسىڭدەر»
دەپ تە وتىرعان. (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 2:22) ەگەر ولار تاريحي
مالىمەتتەردە شىندىقتان الىستاپ كەتسە، قارسى پىكىردەگى ادامنىڭ ونى
تۇزەتەتىندىگى ٴسوزسىز عوي.»

سەنت پيتەر كوللەدجىندەگى عالىم لورەنس ماك-گينلي
جازۋلاردى تالداۋ ٴۇشىن جات پيعىلداعى كۋاگەرلەردىڭ ماڭىزى تۋرالى
مىناداي تۇسىندىرمە بەرگەن:

«ەڭ الدىمەن، تاراتىلىپ جۇرگەن باياندامالار تولىقتاي
قالىپتاسقان كەزدە ول وقيعانى كوزبەن كورگەندەر ٴالى بار ەدى. ولاردىڭ
اراسىندا بۇل جاڭا ٴدىني قوزعالىستىڭ قاس جاۋلارى دا

كوپكە ٴمالىم وقيعالاردى اڭگىمەلەپ، كوپشىلىكتىڭ الدىندا يسانىڭ
ٴىلىمىن ناسيحاتتايمىز دەپ ٴجۇردى، ال سول كەزدە ولاردىڭ جاۋلارى

كەز-كەلگەن جالعان سوزدەرىن تەرىسكە شىعارا الدى جانە، ٴسوز جوق،
شىعارار ەدى».

چيكاگو ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ ٴىنجىلدى زەرتتەۋ سالاسىنداعى مامانى

روبەرت گرانت مناداي قورىتندىعا كەلدى:

«ىنجىلدەگى ماتاي، مارقا جانە لۇقانىڭ ىزگى حابارلارى

جازىلعان كەزەڭدە ...وقيعالاردى كوزىمەن كورگەن كۋاگەرلەر ٴالى دە ٴتىرى ەدى جانە ولاردىڭ ايتقاندارىن ەسەپكە الماۋعا بولمايتىن ەدى ... بۇل ـ ىزگى حابارلاردى يسانىڭ ٴومىرى، ٴولىمى جانە قايتا ٴتىرىلۋى جونىندەگى شىنايى قۇجات دەپ قاراستىرعان ٴجون دەگەندى بىلدىرەدى».

ماماندىعى جونىنەن تاريحتى زەرتتەۋشى ۋيلل ديۋرانت ٴوز ٴومىرىن ەجەلگى زامان قۇجاتتارىن زەرتتەۋگە ارناعان. ول بىلاي دەپ جازعان:

«ٴىنجىلدى جازۋشىلار قالىپتاسقان پىكىرلەرى مەن ٴدىڭگي تۇسىنىكتەرگە قاراماستان، وزدەرى ۇيالاتىن وقيعالاردى دا بايانداعان؛ ال ٴوزى ويلاپ تاپقاندارىن اڭگىمەلەيتىن بىرەۋ ارينە بۇلار تۋرالى اڭگىمەلەمەي-اق قويار ەدى. مىسالى، ەلشىلەردىڭ قۇداي پاتشالىعىنداعى جوعارعى ورىن ٴۇشىن ۇمتىلىسى، يسانى قاماپ قويعاننان كەيىنگى ولاردىڭ جان-جاققا قاشىپ كەتۋى جانە پەتىردىڭ يسادان باس تارتۋى، جۇرتتىڭ سەنىمسىزدىگىنە بولا يسانىڭ عاليلەيادا كەرەمەت ىستەر جاساي الماۋى، تىڭداۋشىلاردىڭ ونى ەسىنەن اداسقان دەپ بولجام ايتقاندارى، ونىڭ جاس شاعىندا ٴوز مىندەتىن دال بىلمەۋى، بولاشاقتىعى وقيعالاردىڭ دال ۋاقىتتارىن بىلمەيمىن دەپ مويىنداۋى، يسانىڭ ۇلكەن وكىنىش پەن كۇيىنۋدە بولۋ كەزەڭدەرى جانە ايقىش اعاشتاعى جان ۇشىرا شىققان داۋسى. مۇنداي ەپيزودتاردى وقي وتىرىپ، وندا سۋرەتتەلگەن كىسى تۋرالى تازا شىندىقتىڭ جازىلعاندىعىنا ەشكىم دە كۇمان كەلتىرمەيدى.

ٴبىر ۇرپاقتىڭ تۇسىندا بىرنەشە قاراپايىم ادام وسىنداي تارتىمدى دا جارقىن بەينەنى، سونشاما جوعارى ادامگەرشىلىك پەن ادامزات باۋىرمالدىلىعىنىڭ سونشالىقتى تارتىمدى كورىنىسىن ويلاپ تاپتى دەۋ ـ ۇلى عاجايىپقا تان بولار ەدى. جوعارعى سىن اعىمىنىڭ ەكى عاسىر بويى زەرتتەۋىنەن كەيىن ٴماسىحتىڭ ٴومىرى، مىنەزى مەن ٴىلىمى جونىندەگى تۇسىنىگىمىز ايدان انىق بولىپ شىقتى، ول باتىس تاريحىنداعى ەڭ تارتىمدى تۇلعانى بىلدىرەدى».

سىرتقى دالەلدەردى تەكسەرۋ

تاريحي دالدىكتىڭ ءۇشىنشى تەكسەرۋ ءادىسى ـ سىرتقى دالەلدەردى تەكسەرۋ. ماسەلە مىناعان كەپ تىرەلەدى: زەرتتەلىپ وتىرعان

قۇجاتتاعى مالىمەتتەردى باسقا تاريحي ماتەريالدارداعى دەرەكتەر جوققا شىعارا ما، الدە دالەلدەي مە؟ مىسالى: زەرتتەلىپ وتىرعان قۇجاتتان باسقا قانداي شىعارمالاردا ونداعى مالىمەتتەردىڭ دالدىگى، دۇرىستىعىن، شىنايىلىعىن دالەلدەيدى؟

پروفەسسور گوتشالك:

«ءبىر نەمەسە بىرنەشە ايعاق بولسا، ولاردىڭ، كۋالىكەرىن تەكسەرگەندە بۇلاردىڭ باسقا تاريحي جانە عىلىمي دەرەكتەرمەن دال كەلۋى]تاريحي زەرتتەۋدە[كوبىنەسە شەشۋشى فاكتور بولىپ ەسەپتەلىنەدى»، ـ دەپ تۇجىعىمداعان.

يسانىڭ ەلشىسى جوحاننىڭ «ىزگى حابارىنداعى» مالىمەتتەردى ونىڭ مىنا ەكى دوسى قۋاتتاپ، تۇسىنىك بەرگەن:

پاپياستىڭ كۋالىگى: تاريحشى ەۋسەبي ءوزىنىڭ شىعارماسىندا يەراپول قالاسىنداعى سەنۋشىلەر قاۋىمىنىڭ جەتەكشىسى پاپياستىڭ ب.ز. 130 جىلى جازعان ەڭبەگىنەن مىنا ءۇزىندىنى كەلتىرىپ، كەيىنگى ۇرپاقتار ءۇشىن ساقتاعان:

«اقساقال]ياعني، جوحان ەلشى[سونداي-اق بىلاي دەدى: "مارقا پەتىردىڭ ءتىلماشى بولىپ جۇرگەندىكتەن، ونىڭ ايتقاندارىنىڭ ءبارىن ـ ءماسىحتىڭ سوزدەرىن دە، ىستەرىن دە، دالمە-دال قاعازعا ءتۇسىرىپ ءجۇردى، الايدا رەت-رەتىمەن ەمەس. سەبەبى ونىڭ ءوزى يەمىزدىڭ تىڭداۋشىسى دا، سەرىگى دە بولعان جوق، ءبىراق كەيىنىرەك ول، مەن ايتىپ وتكەنىمدەي، پەتىردىڭ قاسىنا ەرىپ ءجۇردى. ال پەتىر ءماسىحتىڭ ىلىمدەرىن يەمىزدىڭ سوزدەرىن جيناقتاۋ ماقساتىمەن ەمەس، قاجەتتىلىك بويىنشا قولدانىپ ايتىپ ءجۇردى. مىنە، سوندىقتان دا ونىڭ

ايتقاندارىن قاعازعا تۇسىرە وتىرىپ، مارقا قاتە جىبەرگەن ەمەس؛ سەبەبى ول ەستىگەندەرىنەن بىردە-بىر ٴسوز جىبەرىپ الماۋىن جانە ەشبىر جالعاندىقتىڭ كەتپەۋىن انا قاداعالاپ وتىرعان».

يرينەيدىڭ كۋالىگى (ب.ز. 180 ج.): لىيون قالاسىنداعى

سەنۋشىلەر قاۋىمىنىڭ باستىعى يرينەي جاس كەزىندە ٴماسىحتىڭ ەلشىسى جوحاننىڭ شاكىرتى بولىپ، سەكسەن التى جىل بويى ٴماسىحتىڭ جولىن قۋعان، ىزمىردەگى قاۋىمنىڭ باستىعى بولىپ جۇرگەن پوليكارپقا

شاكىرت بولعان. بۇل يرينەي بىلاي دەپ جازعان:

«ماتاي ٴوزىنىڭ ىزگى حابارىن ياھۋديلەر]ياعني، ەۆرەيلەر[اراسىندا ولاردىڭ ٴوز تىلدەرىندە تارتتى؛ وسى ۋاقىتتا پەتىر مەن پاۋىل ىزگى حاباردى ريمدە ۋاعىزداپ، سوندا قاۋىم قۇرعان بولاتىن.

ولار بىزدەن كەتكەننەن كەيىن]دەمەك، ولاردىڭ ولىمىنەن كەيىن، بۇل ۇرپاقتان ۇرپاققا جەتكەن ماعلۇمات بويىنشا نەرون قۋعىنداعان ب.ز. 64 جىلى بولدى[پەتىردىڭ شاكىرتى جانە ٴتىلماشى مارقا پەتىردىڭ ۋاعىزدارىنىڭ نەگىزگى مازمۇنىن بىزگە جازبا تۇرىندە جەتكىزدى.

پاۋىلدىڭ شاكەرتى لۇقا ىزگى حابارىندا ٴوز ۇستازىنىڭ ۋاعىزداعانىن جازعان. ال كەيىننەن جوحان ازيا ايماعىنداعى

ەفەستە تۇرعان كەزىندە ٴوز ىزگى حابارىن جازعان؛ ٴوزى يسانىڭ داستارقان باسىندا وعان قاراي جانتايىپ جاتۋشى شاكىرتى ەدى».(بۇل جوحان13:25-كە جانە 20:21-عا سىلتەيدى.)

ارحەولوگيا دا ٴجيى ماڭىزدى سىرتقى دالەلدەردى بەرەدى. ول

كيەلى كىتاپتىڭ سىني زەرتتەۋىنە ٴوز ۇلەسىن قوسىپ، بەلگىلى وقيعالار جونىندەگى ماعلۇماتتاردىڭ دالدىگىن انىقتاۋدا جۇمىستانىپ كەلەدى. ارحەولوگ دجوزەف فري بىلاي دەدى:

«بۇرىن كەيبىر سىنشىلار بەلگىلى دەرەكتەرگە قارسى نەمەسە

تاريحقا ساي كەلـمەيدى دەپ تەرسكە شـعارعان كوپتەگەن اڭگـمەلـەردىڭ دۇرستـعـىن ارحەولـوگيا دالـەلـدەپ بەردى».

ٴبىز جوعارىدا ارحەولوگيانىڭ سەر ۋيلـليام ٴرامزيدى لۇقانىڭ جازبالارىنىڭ تاريحي باعاسىنا دەگەن الـعاشقى تەرىس پـىكـرىنەن قايتىپ، ەلـشىلـەردىڭ ىستەرى كـتابى كـىشى ازيانىڭ گەوگرافيالـىق جاعدايـىن، ەجەلـگى تاريحىن جانە قوعامدىق قايشىلـىقتارىن وتە دال سۋرەتتەگەن دەگەن قورتىندىعا كەلۋگە ٴماجبۇر ەتكەنىن كوردىك.

ف.ف. بريۋس بـىلاي دەپ اتاپ كورسەتتى:

«لۇقانىڭ جازۋلارىنداعى تەرىس دەپ كەلـگەن جەرلـەردىڭ ٴبارى دە ەندى ەجەلـگى ەسكەرتكىشتەردەگى جازبالاردان تابىلـعان دالـەلـدەردىڭ ارقاسىندا دۇرىس دەپ مايىندالـدى. ەندى ٴبىز تولـىق قۇقىقپەن ارحەولوگيا ٴىنجىلدى دالـەلـدەپ بەردى دەپ ايتا الامىز».

ال ەجەلـگى زامان تاريحىنىڭ مامانى ا. ن. شەرۆين ـ ۋايت:

«ەلـشىلـەردىڭ ىستەرى كـتابىنىڭ تاريحي دالـدىگـىن كورسەتەتىن دالـەلـدەمەلـەر بىزدە تولـىعىمەن جەتكىلـىكتى. ونىڭ تاريحي نەگىزىن، ٴتىپتى كەيبىر شاعىن ماسەلـەلـەر بويىنشا بولـماسىن، جوققا شىعارۋعا تىرىسىپ جاتقان كەز ـ كەلـگەن ادام ٴوز جەكە باسىنىڭ اقىلـسىز

ەكەندىگـىن كورسەتەدى. رىمدىك ٴداۋىردىڭ تاريحشىلارى ۇزاق جىلـدار

بويى ونىڭ دۇرىستىعىمەن كەلـىسىپ كەلـەدى»، ـ دەگەن تۇجىرىمدى بىلـدىرگەن.

بۇرىنىراق مەن ٴوزىم كيەلـى كـتاپتىڭ تاريحي ەمەستىگـىن، سەنىمسىزدىگـىن دالـەلـدەۋگە از ۋاقىت جۇمساعان جوقپىن جانە اقىر اياعىندا ول تاريحي قۇجات رەتىندە تولـىق سەنىمگە يە بولاتىنداي

ساپادا دەگەن قورتىندىعا كەلـدىم. ەگەر باسقا بىرەۋ كيەلـى كـتاپ

دال وسى ماعىناسىندا سەنىمسىز دەپ دالـەلـدەسە، ول وعان قوساماعىناسىندا سەنىمسىز دەپ دىلـەلـدەسە، ول وعان قوسا بارلـىق

دەرلىك ەجەلگى ادەبيەتتى تەرسكە شعارۋى ٴتيس.

ماعان ٴجيى كەزدەسەتىن ماەلە مىناۋ: كوپتەگەن ادامدار كادىمگى ادەبيەت ٴۇشىن بەلگىلى ٴبىر ولشەم نەمەسە تەكسەرۋ ٴادىسىن قولدانسا، كيەلى كىتاپ ٴۇشىن باسقا ولشەمدى قولدانادى. بۇلاي ىستەۋگە بولمايدى. ادەبيەتتى زەرتتەگەندە، ول جاي ادەبيەت بولا ما، ٴدىني ادەبيەت

بولا ما، بارىنە بىردەي جۇيەدەگى باعامەن قاراۋ كەرەك. مەنىڭ ويىمشا، سوندا ٴبىز: «كيەلى كىتاپ يسا جونىندەگى شىن جانە دال

تاريحي كۋالىك»، ـ دەپ ەسەپتەي الامىز.

ريدجەنت كوللەدجىنىڭ جۇيەلى ٴدىن بىلىمىنەن پروفەسسورى، عىلىمنىڭ دوكتورى كلارك ح. پيننوك بىلاي دەپ تۇجىرىمداعان:

«وسىنداي باعالى ماتىندىك جانە تاريحي دالەلدەمەلەرى بار

جانە سانالى قورىتىندىعا اكەلەتىن تاريحي مالىمەتتەرگە تولى

باسقا ٴبىردى ـ بىر ەجەلگى ٴداۋىر قۇجاتى جوق. ەشبىر ادىلەتتى ادام مۇنداي مالىمەتتەر كوزىن ەسەپكە الماي كەتە المايدى. ماسىحشىلىكتىڭ تاريحي شىنايىلىعىنا دەگەن تەرىس پيعىل اقىلعا سيمايتىن (ياعني، تابيعاتتان تىس قۇبىلىستاردىڭ ٴبارىن دە تەرىسكە شعاراتىن) وي قورىتىندىلارعا جانە تۇجىرىمدارعا نەگىزدەلەدى».

5

جالعاندىق ٴۇشىن ٴومىرىن قيۋعا كىم بەل بۋادى؟

ماسىحشىلىكتىڭ سىنشىلارى يسانىڭ ەلشىلەرىنىڭ ومىرىندە

بولعان وزگەرىستەردى كوبىنە ۇمىت قالدىرادى. ٴبىراق ول وزگەرىستەر ـ ٴماسىحتىڭ سوزدەرىنىڭ اقيقاتتىعىنا كوز جەتكىزەر مىقتى دالەل. ماسىحكە دەگەن سەنىمىنىڭ تاريحي نەگىزى بولعاندىقتان، ونى زەرتتەپ تالدىعاندا بىزگە قۇجاتتارمەن قاتار اۋىزشا، سىرتقى كۋالىكتەردى

دە كەڭ قولدانۋعا تۋرا كەلەدى.

«تاريحتىڭ» كوپتەگەن انىقتامالارى بار. مەنىڭشە، ولاردىڭ ىشىندەگى ەڭ جاقسىسى مىناۋ ـ «ايعاقتاردىڭ كۋالىكتەرىنە

نەگىزدەلگەن وتكەن زامان تۋرالى ٴبىلىمىمىز». ەگەر دە ماعان بىرەۋ-مىرەۋ:

ـ مەن بۇنى ٴساتتى انىقتاما رەتىندە قابىلدامايمىن، ـ دەپ قارسىلىق بىلدىرسە، مەن وعان مىناداي سۇراق قويامىن:

ـ ٴسىز ناپولەوننىڭ ٴومىر سۇرگەنىنە سەنەسىز بە؟

ادەتتە:

ـــ سەنەمىن، ـ دەپ جاۋاپ بەرەدى. مەن ٴارى قاراي سۇرايمىن:

ـ ٴسىز، ٴسوز جوق، ونىمەن كەزدەستىڭىز؟

سۇحباتتاسىم:

ـ ارينە جوق، ـ دەپ جاۋاپ بەرەدى.

ـ ولاي بولسا، ونىڭ ٴومىر سۇرگەنىن ٴسىز قايدان بىلەسىز؟! ـ

دەپ سۇرايمىن.

سوندا ولاردىڭ تەك كۋالىكتەرگە سۇيەنىپ تۇرعانى انىق بولادى.

تارىحتىڭ بۇل انىقتاماسى ماڭىزدى ماسەلەنى كوتەرەدى: كۋالىكتەر شىنايى بولۋعا ٴتيىس. باسقاشا جاعدايدا تىڭداۋشى جالعان اقپارات الادى. ماسىحكە دەگەن سەنىم دە بولىپ وتكەن وقيعالار جونىندەگى ايعاقتاردى ٴبىلۋدى تالاپ ەتەدى، سوندىقتان دا ٴبىز مىناداي سۇراقتى كويۋدى تالاپ ەتۋىمىز كەرەك: يسا جونىندەگى العاشقى اۋىزشا كۋالىكتەرگە سەنۋگە بولا ما؟ ولار يسانىڭ سوزدەرى مەن ىستەرىن دال سول تۇرىندە جەتكىزدى مە؟

مەنىڭ ويىمشا، ولار دال جەتكىزدى. مەن ٴماسىحتىڭ ەلشىلەرىنىڭ كۋالىكتەرىنە كۇمان كەلتىرمەيمىن، ويتكەنى ولاردىڭ ون ەكىسىنىڭ ون ٴبىرى ۇستانعان سەنىمدەرى ٴۇشىن شەيىت بولعاندار: ولار ٴماسىحتىڭ

قايتا تىرىلگەنىنە جانە ونىڭ قۇداي ۇلى ەكەندىگىنە سەنگەندىكتەن

جاندارىن ولىمگە كيدى. ولاردى ازاپتاپ، سوققىعا جىققان، اقىر اياعىندا سول كەزدەگى بەلگىلى جازالاردىڭ ىشىندەگى ەڭ ازاپتىلارىمەن ولتىرگەن:

1. پەتىر: ايقىش اعاشقا شەگەلەنىپ شەيىت بولدى

2. ەندەر: ايقىش اعاشقا شەگەلەنىپ شەيىت بولدى

3. ماتاي: قىلىشپەن شەگەلەنىپ شەيىت بولدى

4. جوحان: ٴوز اجالىنان ٴولدى

5. جاقىپ الپەي ـ ۇلى: ايقىش شەگەلەنىپ شەيىت بولدى

6. ٴپىلىپ: ايقىش اعاشقا شەگەلەنىپ شەيىت بولدى

7. شيمون: ايقىش اعاشقا شەگەلەنىپ شەيىت بولدى

8. تاددەي: ساداقپەن اتىلىپ شەيىت بولدى

9. ىسانىڭ ٴىنىسى جاقىپ: تاسپەن اتقىلانىپ شەيىت بولدى

10. توما: نايزامەن شانشىلىپ شەيىت بولدى

11. بارتولوماي: ايقىشقا شەگەلەنىپ شەيىت بولدى

12. جاقىپ زەبەدەي ۇلى: قىلىشپەن شابىلىپ شەيىت بولدى

ادەتتە وسى جەردە ماعان كوپتەگەن تىڭداۋشىلار جامىراي سۇراق قويادى:

- جالعان نارسە ٴۇشىن قۇربان بولعاندار از با ەكەن؟! وندا تۇرعان نە بار؟ بۇل ەشتەڭەنى دالەلدەمەيدى عوي.

يا، كوپتەگەن ادامدار جالعان نارسە ٴۇشىن ومىرلەرىن قيدى، ٴبىراق

ولار ونى شىن دەپ ويلادى. ال، ەگەردە ىسانىڭ قايتا تىرىلگەندىگى جالعان ٴسوز بولسا (ياعني، وسىنداي وقيعا ورىن الماسا)، وندا ونىڭ شاكىرتتەرى بۇنى بىلەر ەدى. ولار الداندى دەگەنگە ٴوز باسىم سەنە المايمىن. نەگە دەسەڭىز، وندا ون ٴبىر ادام، ەڭ باستىسى، بىلە تۇرا وتىرىك ٴۇشىن ولىمگە بارعاندارى عوي. ادامزات تاريحىندا جالعان

نارسە ٴۇشىن ون ٴبىر ادامنىڭ سانالى تۇردە ولىمگە باس تىگۋى بولعان ەمەس.

ەلشىلەردىڭ ىس-ارەكەتتەرىن تولىقتاي باعالاۋ ٴۇشىن بىرنەشە دەرەكتەردى ەسەپكە الۋ كەرەك: بىرىنشىدەن، ولار جازبالارىندا، سوزدەرىندە وزدەرى اڭگىمە ەتىپ وتىرعان وقيعانىڭ كۋاگەرلەرى رەتىندە باياندايدى.

پەتىر بىلاي دەگەن:

«ٴبىز سەندەرگە يەمىز ىسا ٴماسىحتىڭ قۇدىرەتىن جانە ونىڭ قايتا ورالۋىن حابارلاعاندا قۋلىقپەن قيۋلاستىرىلعان اڭىز-

ەرتەگىلەرگە سۇيەنگەن جوقپىز، كەرىسىنشە، يەمىز ىسا ٴماسىحتىڭ سالتاناتتى ۇلىلىعىن ٴوز كوزىمىزبەن كورگەن كۋاگەرلەر بولدىق».
(پەتىردىڭ 2-حاتى 16:1) ەلشىلەردىڭ اڭىز بەن ەرتەگىلەردى شىندىقتان

اجىراتا بىلگەندەرىڭدە ٴسوز جوق.

جوحان ياھۋدي شىندىقتى بىلەدى، سەبەبى وزدەرى كۋا بولعان دەپ اتاپ كورسەتتى:

«]جاراتىلىستان بۇرىن[اۋەل باستا ول بار بولاتىن. ونى ەستىپ، ٴوز كوزىمىزبەن كورىپ، وعان قاراپ جۇردىك جانە ونى قولمەن ۇستاپ كوردىك. ول دەپ وتىرعانىمىز ـ شىن ٴومىر سيلايتىن «ٴسوز». ەندى ٴبىز سەندەرگە سول تۋرالى ايتامىز، سەبەبى ٴومىر بىزگە كەلدى؛ ٴبىز وسى ماڭگىلىك ٴومىردى كوردىك، سوعان كۋالىك بەرىپ، سەندەرگە تانىستىرامىز. ول]كوكتە[اكەمەن بىرگە بولاتىن، سودان جەرگە

ٴتۇسىپ، بىزگە كورىندى.

ٴبىز ٴوزىمىز كورىپ، ەستىگەنىمىز تۋرالى سەندەرگە حابار بەرىپ وتىرمىز، مۇنداعى ماقساتىمىز: سەندەر دە بىزبەن بىرگە بايلانىستا بولسىن دەگەنىمىز. ال ٴبىز اكەمەن جانە ونىڭ ۇلى يسا ماسىحپەن بايلانىستامىز». (جوحاننىڭ 1ـ حاتى 1:1ـ 3)

بۇعان دەيىن ايتقانىمىزداي، لۇقا دا بىلاي دەپ جازعان:

«بىزگى حاباردى ۋاعىزداۋشىلار ارامىزداعى ابدەن بەلگىلى بولعان وقيعالاردى باسىنان باستاپ ٴوز كوزىمىزبەن كورىپ، بىزگە قالاي ايتىپ كەتسە، سونىڭ ٴبارىن دال سولاي اڭگىمەلەپ بەرۋگە كوپ ادامدار كىرىسىپ كەتتى. سولار قۇساپ، مەن دە ٴوزىڭىز ۇيرەنگەن سول ٴىلىمنىڭ بەرىك نەگىزىن ٴسىز ٴبىلسىن دەگەن ويمەن ٴبارىن باسىنان باستاپ ۇقىپتى زەرتتەپ، وزىڭىزگە رەت ـ رەتىمەن جازىپ بەرسەم، يگى بولار ەدى دەگەن

شەشىمگە كەلدىم» (لۇقا جازعان ىزگى حابار1:1ـ 4)

سودان سوڭ «ەلشىلەردىڭ ىستەرى» كىتابىندا لۇقا يسا

ٴماسىحتىڭ قايتىپ تىرىلگەنىنەن كەيىن ونى شاكىرتتەرى كورگەن سوڭعى قىرىق كۇندى اڭگىمەلەگەن. ول جازعانىڭ بىلاي دەپ باستاعان:

«قۇرمەتتى تەوفيل! ٴبىرىنشى كىتابىمدا مەن يسا قىزمەتىنە

كىرسكەن ۋاقىتتان باستاپ، قۇداي ونى كوككە كوتەرىپ، قابىلداپ

الىعان كۇنگە دەيىن ونىڭ نە ىستەپ، نە ۇيرەتكەنى تۋرالى تۇگەل بايانداپ ەدىم. ٴوزى ازاپتالىپ ولگەننەن كەيىن، ىسا ەلشىلەرىنە ادام سەنەتىن كوپ دالەلدەر ارقىلى ٴوزىنىڭ ٴتىرى ەكەنىن كورسەتىپ، قىرىق كۇن بويى ولارعا كورىنىپ ٴجۇرىپ، قۇداي پاتشالىعى تۋرالى ايتقان ەدى».
(ەلشىلەردىڭ ىستەرى 1:1ـ 3)

ال جوحان ٴوزىنىڭ ىزگى حابارىنىڭ سوڭعى ٴبولىمىن بىلاي دەپ باستاعان:

«يسا شاكىرتتەرىنىڭ كوز الدىندا بۇل كىتاپتا جازىلماعان باسقا دا كوپتەگەن كەرەمەتتەر ىستەدى». (جوحان 30:20)

كۋاگەرلەر ايتقاندارىنىڭ باستى مازمۇنى يسانىڭ قايتا ٴتىرىلۋى ەدى. ەلشىلەر ونى ولگەننەن كەيىن قايتادان ٴوز كوزدەرىمەن كورگەن. سالىستىرىڭىز:

لۇقا 48:24 33:4	ەلشىلەردىڭ ىستەرى
جوحان 27:15	ەلشىلەردىڭ ىستەرى 32:5
ەلشىلەردىڭ ىستەرى 8:1	ەلشىلەردىڭ ٴىست. 110:39، 41
ەلشىلەردىڭ ىستەرى 2:24،32	جوحاننىڭ 1ـ حاتى2:1
ەلشىلەردىڭ ىستەرى 31:13	ەلشىلەردىڭ ىستەرى 15:22
قورىنتتىقت. 1ـ حات15:4ـ9،15	ەلشىلەردىڭ ىستەرى 11:23
ەلشىلەردىڭ ىستەرى 15:3	ەلشىلەردىڭ ىستەرى 16:26

ەكنشدەن، يسانلك شن ماننده تربلگەننه ەلشلەردىڭ وزدەرىنىڭ كوزىن جەتكىزۋ كەرەك بولدى. الـعاشقـدا ولار سەنگەن جوق. ولار قاشىپ كەتىپ، تىعىلىپ تا قالدى (مارقا 50:14).ولار ٴوز كوٴماندارىن اشىق ايتتى. كوپتەگەن بوٴلتارتپاس دالەلدەرمەن بەتپە-

بەت كەلگەننەن كەيىن عانا ولار سەندى.«مەن ونىڭ قولىنان شەگەلەردىڭ ورنىن كورمەسەم، ساۋساعىممەن شەگەلەردىڭ ورنىن ۇستاپ كورمەسەم،

ونىڭ قايتا تىرىلگەنىنە ەش سەنبەيمىن»، - دەگەن تومانى ەسكە الىڭىزدار. توما كوپ جىلدار وتكەن سوڭ ٴماسىح ٴۇشىن ازاپ كورىپ

شەيىت بولدى. سوندا قالاي، ول الدانعان با؟ ول ونى دالەلدەيمىن دەپ ٴومىرىن قيعان.

ال ەندى شيمون پەترگە نازار اۋدارايىق. ول ٴماسىحتىڭ سوتى

كەزىندە ماسىحتەن بىرنەشە رەت باس تارتىپ، اقىرىندا قاشىپ كەتتى. الايدا بوٴل قورقاقپەن ٴبىر نارسە بولدى. ٴماسىح ايقىشقا شەگەلەنىپ ٴولىپ، قابىرگە قويىلعانىنان بىرنەشە كوٴننەن سوڭ پەتىر يەرۋسالىمگە كەلىپ، ٴولىم جازاسىنان قورىقپاي، يسانىڭ ٴماسىح ەكەندىگىن جانە ونىڭ قايتا تىرىلگەنىن كوپشىلىككە جاريالادى.

اقىر سوڭىندا پەتىر باسىمەن تومەن قاراي ايقىشقا شەگەلەنىپ قازا تاپتى. ونىڭ دا الدانعانى ما؟ وعان نە بولعان ەدى؟ ونى يسا جولىنداعى ەر جوٴرەكتىككە اينالدىرعان نە نارسە؟ ول يسا ٴۇشىن ٴومىرىن قيۋعا نەلىكتەن دايىن بولدى؟ قاناعاتتانارلىق دەپ ەسەپتەيتىن جالعىز عانا تۇسىنىكتى مەن قورىنتتىقتارعا ارنالعان 1-حاتتان (5:15) تابامىن:

«يسا كەفاسقا]ياعني پەترگە[كورىندى». (كەفاس پەتىر ەسىمىنىڭ كونە ەۆرەي تىلىندەگى ٴتوٴرى بولاتىن؛ سالىستىر. جوحان 42:1).

ادامنىڭ ٴوز ەركىنەن تىس سەنۋىنىڭ بىردەن-بىر مىسالى يسانىڭ تۋعان ٴىنىسى جاقىپ بولدى. (ماتاي 55:13، مارقا 3:6) جاقىپ الـعاشقى

ون ەكى ەلشنىڭ قاتارىندا بولماسا دا، (ماتاي 10:2ـ4) پاۋىل مەن بارناباس سياقتى (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 14:14) كەيىننەن ەلشى رەتىندە مويىندالدى. (عالاتىىقتارعا 1:19)

جاقىپ تۋعان اعاسى يسانىڭ كوزى تىرىسىندە قۇداي ۇلى ەكەنىنە سەنبەۋشى ەدى: «سەن سوندا ادامداردىڭ وزىڭە سەنۋىن قالايسىڭ با؟ ودان دا يەرۋسالىمگە بارىپ، ٴوز كەرەمەتتەرىڭدى سوندا كورسەتپەيسىڭ بە»، ـ دەپ باۋىرلارىنا قوسىلىپ، يسانى كەلەمەجدەگەنى دە ابدەن مۇمكىن جاعداي. (جوحان 7:3ـ5)

اسىلى، يسانىڭ ماڭايدى ارالاپ، ٴوزىنىڭ مىناداي عاجاپ سوزدەرىمەن ادامداردى كۇلكى تۋدىراتىنىن جاقىپتىڭ ٴوزى جانە ٴۇيىشى ٴۇشىن ۇيات دەپ ەسەپتەسە كەرەك:

«اكەمە اپاراتىن جول، شىندىق جانە شىنايى ٴومىر بەرەتىن ـ مەنمىن؛ قۇداي اكەگە مەنسىز ەشكىم دە بارا المايدى» (جوحان 14:6)؛ «مەن ٴجۇزىم بۇتاسى، ال سەندەر ونىڭ بۇتاقشالارى سەكىلدىسىڭدەر» (جوحان 15:5)؛ «مەن "جاقسى باقتاشىمىن"... ولار]مەنىڭ قويلارىم، دەمەك، مەنىڭ جولىمدى قۋۋشىلار[مەنى بىلەدى. مەن ولار ٴۇشىن جانىمدى قيامىن» (جوحان 10:14ـ15).

ال، ەگەر ٴسىزدىڭ تۋعان اعاڭىز وسىنداي سوزدەر ايتسا، ٴسىز نە دەر ەدىڭىز؟

ٴبىراق جاقىپقا ەرەكشە ٴبىر نارسە بولدى. يسا ايقىش اعاشقا شەگەلەنىپ، قابىرگە قويىلعانىنان كەيىن، ول يەرۋسالىمدە ۋاعىزداۋ جۇمىسىن باستادى. ول:

«يسا ادامداردىڭ كۇنالارى ٴۇشىن جانىن قۇربان قىلدى. ول

قايتا ٴتىرىلدى جانە ٴقازىر دە ٴتىرى!» ـ دەگەندى حالىققا جاريالاپ ٴجۇردى. سوڭىنان جاقىپ يەرۋسالىمدەگى سەنۋشىلەر قاۋىمىنىڭ جەتەكشىلەرىنىڭ ٴبىرى بولىپ، ىنجىلدەگى «جاقىپتىڭ حاتىن» جازىپ قالدىرعان. ونداعى العاشقى سوزدەر «جاقىپ، قۇداي مەن يەمىز يسا ٴماسىحتىڭ قۇلى» دەلىنگەن. يسانىڭ تۋعان ٴىنىسىنىڭ پىكىرى وسىلاي

وزگەردی.

اقىرىندا جاقىپ باس ٴدىني قىزمەتكەر حانىنىڭ قولىنان شەيت بولدی: ونی حانانىڭ بۇيرىگى بويىنشا تاسپەن ايقىلاپ ٴولتىردی. (بۇل وقيعانى سول زامانىنىڭ تانىمال تاريحشىسى فلاۆيۋس يوسەفۋس ٴوزىنىڭ ەڭبەكتەرىنىڭ بىرىندە باياندااعان).

سوندا جاقىپتىڭ دا الدانعانى ما؟ جوق، جالعىز دۇرىس تۇسىنىكتەمە ماعان قورىنتتىقتارعا ارنالعان 1–حاتتاعى مىنا ٴبىر سوزدەردەن كورىنەدى (15:7): «سودان سوڭ ول]ياسا[جاقىپقا كورىندى».

ەگەر ياسا ٴماسىحتىڭ قايتا تىرىلگەندىگى شىندىق بولماسا،

ەلشىلەر بۇنى ارىنە بىلەر ەدی. الدە ولار جالعاندىقتى قولداناادی ما؟ مۇنداي بولجامدی ول ادامداردىڭ ٴبىز بىلەتىن ادامگەرشىلىك قاسيەتتەرىمەن سيىستىرۋ مۇمكىن ەمەس. ولاردىڭ وزدەرى الداۋدى، ارباۋدى كىنالاپ، ادال بولۋدىڭ ماڭىزىن كورسەتكەن. ولار ادامدارعا شىندىقتى اشۋعا ۇمتىلدی. تاريحشى ەدۋارد گيببون ٴوزىنىڭ اتاقتى

«ريم يمپەرياسىنىڭ السىرەپ، قۇلدىراۋىنىڭ تاريحى» دەگەن كىتابىندا:

العاشقى ماسىحشىلەردىڭ ادامگەرشىلىك قاسيەتى ماسىحشىلىكتىڭ تەز تارالۋىنىڭ بەس سەبەبىنىڭ ٴبىرى بولىپ تابىلادی»، – دەپ جازعان.

نوتتينگەمدەگى سەنت ديعون ٴينستيتۇتىنىڭ رەكتورى مايكل گرين بىلاي دەپ جازدی: «قايتا تىرىلۋگە دەگەن سەنىم ايكش اعاشقا كەرى–لىپ ولتىرىلگەن ۇستازدىڭ قايعى باسقان شاكىرتتەرىن العاشقى سەنۋشىلەر قاۋىمىنداعى ەر جۇرەك كۇاگەرلەر مەن شەيىتتەرگە اينالدی. ياسانىڭ شاكىرتتەرىن باسقا ياھۋديلەردەن ايىرىقشالاندىرىپ، ولاردی

وتە تىعىز بىرىككەن قاۋىمعا اينالدىرعان بىردەن–بىر نارسە وسى

سەنىم بولعان. ولاردی تۇرمەگە قاماۋعا، ۇرىپ–سوعىپ، ولتىرۋگە بولاتىن ەدی، ٴبىراق ولاردی "ونىڭ ٴۇش كۇننەن كەيىن قايتا تىرىلگەنىنە" دەگەن سەنىمىنەن باس تارتقىزۋ مۇمكىن ەمەس ەدی».

ۇشىنشىدەن، ۆزدەرىنىڭ ۇستازدارى ٴتىرىلدى دەگەنگە سەنگەننەن كەيىن، ەلشىلەردىڭ بويىندا پايدا بولعان باتىلدىق سەزىمى ونىڭ ٴبارى جالعان دەگەندى جوققا شىعارادى. ولار كەنەتتەن، ٴتىپتى ٴبىر تۇنگە جاقىن ۋاقىت ىشىندە، ەش نارسەدەن قورىقپايتىن وجەت بوپ شىعا كەلدى.

يسادان باس تارتقان پەتىر كەنەتتەن، ٴولىم اۋزىندا تۇرا، بار داۋىسىمەن: «يسا ٴتىرىلدى جانە ٴقازىر دە ٴتىرى!» ـ دەپ جاريا ەتتى. بيلىكتىڭ باسىندا وتىرعاندار يسانىڭ سوڭىنا ەرگەندەردى قاماۋعا الىپ، سوققان ەدى،، ٴبىراق ولار قايتادان يەرۋساليمنىڭ الاڭدارىندا يسا تۋرالى اشىق ايتىپ جۇرەتىن. (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 5:40ـ42)

دوستارى ولاردىڭ سارقىلماس قۋانىشىن اتاپ كورسەتسە، جاۋلارى قايراتتىلىقتارىن، وجەتتىكتەرىن ايتقان. سونىمەن قاتار، ولار شەتتەگى كىشكەنتاي مەكەندەردە ەمەس، ەلدىڭ استاناسى يەرۋساليمنىڭ ۆزىندە ٴماسىحتىڭ قايتا تىرىلگەندىگىن ۋاعىز ەتىپ ٴجۇردى.

يسانىڭ شاكىرتتەرى ونىڭ قايتا تىرىلگەندىگىنە سەنبەسە، ازاپ پەن مەحنات، قورلىق پەن ولىمگە بارماس ەدى. ولاردىڭ رۋحاني بىرلىكتەرى دە، قايراتتى قيمىلدارى دا تاڭعالارلىق بولدى. قانداي دا بولماسىن ادامدار توبىندا ٴبىرتۇتاس كەلىدىم تابۋ وتە قيىن، الايدا ولاردىڭ ٴبارى قايتا ٴتىرىلۋدىڭ شىندىعىنا سەندى. ەگەر ولار وتىرىكشىلەر بولسا، ولاردىڭ ەڭ بولماعاندا بىرەۋى ازاپتاۋ ۇستىندە سەنىمىنەن باس تارتىپ «بەرىلمەۋى» مۇمكىن ەمەس ەدى.

فرانتسۋزدىڭ تانىمال پالساپاشىسى بلەز پاسكال بىلاي دەگەن:

«ەلشىلەردى الاياق بولدى دەگەن بولجامعا سەنۋ اقىلعا سيىمسىز. بۇنداي ايىپتاۋدىڭ ٴتيىستى قورىتىندىسىن جاساپ كورەيىك. ون ەكى ەلشى يسا ٴماسىحتىڭ قازاسىنان كەيىن جينالىپ، ول قايتا ٴتىرىلدى دەپ ايتۋعا ٴسوز بايلاستى دەپ ەلەستەتەيىك. بۇل ٴدىن مەن ۇكىمەت باستىقتارىنا قارسى باس كوتەرۋمەن بىردەي بولار ەدى.

ال ادامنىڭ جان دۇنيەسى وزگەرۋ مەن اۋىسۋلارعا تاڭعالارلىق دارەجەدە اۋەس. ونى ۋادەلەرمەن تەز ەلىكتىرىپ، دۇنيە ـ بايلىقپەن وڭاي

اينتۋعا بولادى. ەگەر ەلشىلەردىڭ ەڭ بولماسا بىرەۋى سونشاما مىقتى ەلىكتىرۋدە نەمەسە تۇرمە مەن ازاپتاۋدىڭ قورقىنىشتى ٴقاۋپىنىڭ الدىندا سىر بەرسە، ولاردىڭ ٴبارى دە قۇرىپ كەتەر ەدى».

جوعارىدا اتالىپ وتكەن مايكل گرين:

«ولاردىڭ ٴبارى بىردەي قالايشا اياق استىنان جەڭىلمەيتىن قايراتتىلار تۋىپ اينالىپ، وزدەرى جۇمىس جۇرگىزگەن ٴۇش قۇرلىقتا

دا جاۋلارىنا، بىتپەيتىن ازاپقا، تۇرمەگە، كۇش كورسەتۋگە، مازاققا، ٴتىپتى ولىمگە قارسى قايمىقپاي قاراي ٴبىلدى؟» ـ دەگەن سۇراق قويدى.

ٴاتى ـ جونى بەلگىسىز ٴبىر جازۋشى ەلشىلەر ومىرىندە بولعان وزگەرىستەردى بىلاي دەپ سۋرەتتەگەن:

«يسا ايقىشقا شەگەلەنگەن كۇنى ولار قايمىعا كومىلىپ، ۇمىتتەرى ۇزىلسە، جەكسەنبى كۇنى قۋانىشقا كەنەلىپ، ۇمىتكە يە بولدى. قايتا ٴتىرىلۋدىڭ حابارىن العاشقىدا ەستىگەندە ولاردا سەنىمسىزدىك تۋدى،

ولاردى سەندىرۋ قيىن بولدى. ٴبىراق كوزدەرى جەتكەنнەن كەيىن، ولار بىردە ـ بىر رەت كۇمان كەلتىرگەن جوق.

قىسقا مەرزىم ىشىندەگى ۇلكەن وزگەرىستى قالاي تۇسىندىرۋگە بولادى؟ ٴمايىتتىڭ قابىردەن جويالىپ كەتۋى ولاردىڭ مىنەز ـ قۇلىقتارىن وسىنشا وزگەرتىپ، رۋحتارىن قاناتتاندىرماسا كەرەك. ٴۇش كۇن ـ ولارعا سونشاما قاتتى اسەر ەتەرلىك اڭىز تۋدىرۋ ٴۇشىن وتە از مەرزىم.اڭىزدىڭ قالىپتاسۋى ٴۇشىن كوپ ۋاقىت كەرەك قوي. بۇل پسيحولوگيالىق دەرەك تۇبەگەيلى تۇسىندىرمەنى قاجەت ەتەدى. تاريحتاعى ەڭ جوعارعى ەتيكالىق ٴىلىمدى دۇنيەگە اكەلگەن ادامداردىڭ مىنەز ـ قۇلقى تۋرالى ويلاڭىز. ولاردىڭ قارسىلاستارىنىڭ وزدەرى ول ادامداردىڭ ونى ٴوز ومىرلەرىندە ۇستانعاندارىن مويىندادى.

مىنا داي پسيحولوگيالىق ۋاريانتتى ەلەستەتىپ كورىڭىز: قورقاق ادامداردىڭ ٴبىر توبى كەنەتتەن باس قوسىپ جينالادى دا، سودان

بىرنەشە كۇننەن كەيىن ەشقانداي توسقاۋىلدارمەن جۇمىستارىن توقتاتۋ

مۇمكىن ەمەس بىرلەستىك بوپ ايىپ شىعا كەلەدى جانە بۇل تۇبەگەيلى وزگەرىستى تۇككە تۇرمايتىن بولجامدارمەن ٴتۇسىندىرۋ: بۇل ـ ويعا سيىمسىز نارسە عوي».

تاريحشى كەننەت لاتۋرەت بىلاي جازدى:

«قايتا ٴتىرىلۋ مەن كيەلى رۋحتىڭ شاكىرتتەرگە قونۋىنىڭ اسەرىنىڭ ماڭىزى وتە زور. يسا يسرايل ەلىن قۇتقارۋشى بولار دەگەن ٴۇمىتى ۇزىلگەننەن كەيىن ەسى شىققان، كوڭىلى قالعان بۇل ادامدار ەندى بەلسەندى كۋاگەرلەرگە اينالدى».

ا پول لىتل مىنادىاي ساۋال تاستاعان:

ـ قوعامنىڭ ادامگەرشىلىك قۇرىلىسىن وزگەرتكەن بۇل ادامدار

كىمدەر: ادام سەنگىسىز الدامپازدەر ما، اداسقان، اقىل ـ ەسى كەم جاندار ما؟ بۇل بولجامنىڭ ەكەۋىنە دە سەنۋ قايتا ٴتىرىلۋ فاكتىسىنە سەنگەننەن قيىن نارسە. وعان قوسا، ەكى بولجامنىڭ ەكەۋىنىڭ دە پايداسىنا تابىلعان بىردە ـ بىر دالەل، سال دە بولسا تۇسىنىكتەمە جوق».

ەلشىلەردىڭ ولىمگە دە بارار مىزعىماس سەنىمدەرى وڭاي تۇسىنىكتەرگە كونبەيدى.

«بريتانيك ەنتسيكلوپەدياسىنىڭ» مالىمەتتەرى بويىنشا

وريگەن مىنادىاي حابار قالدىرعان: «پەتىر باسىنان تومەن قاراي ايقىشقا شەگەلەنگەن».

پەتىردىڭ ٴولىمىن گەربەرت ۋوركمان بىلاي دەپ سۋرەتتەگەن:

«يەمىزدىڭ ٴوزى الدىن الا ايتقانداي (جوحان 21:18)، پەتىردى "بەلىن بايلاپ"، اۋرەلي جولىمەن ونىڭ كوپتەگەن باۋىرلارى دا

قاتال جازاعا ۇشىراعان ۋٞاتيكان توبەسىندەگى نەرون باۋىنا جاقىن

جەردە ولتىرۋگە "ەرىكسىز ەرتىپ كەتتى". يەمىزدىڭ تارتقان ازابىن كورۋگە تۇرمايمىن دەگەسىن، ٴوزىنىڭ وتىنىشىمەن باسىمەن تومەن ٴىلدى».

گارولد ماتينگلي ٴوزىنىڭ تاريحي تراكتاتىندا بىلاي جازدى:

«ەلشىلەر پەتىر مەن پاۋىل ٴوز كۋالىكتەرىن قاندارىمەن جازىپ قالدىرعان».

ەجەلگى سەنۋشىلەر قاۋىمىنداعى جازۋشى تەرتۋللىان:

«ٴوزىنىڭ دۇرىس جولدا ەكەندىگىنە سەنىمى بولماسا، ەشكىمنىڭ دە ولگىسى كەلمەيدى»، ـ دەگەن تۇجىرىمدى قالدىرعان.

گارۆارد ۋنيۆەرسيتەتىندە كۋالەردەن مالىمەتتەردى قالاي الۋعا بولاتىندىعى مەن ولاردىڭ راس ـ وتىرىگىن قالاي انىقتاۋدان ۇزاق

جىلدار بويى ٴدارىس وقىعان زاڭ ٴبىلىمى جونىندەگى پروفەسسور سايمون گرينلىيف مىناداي قورىتىندى جاسادى:

«اسكەري تاريحتىڭ بارلىق كەزەڭدەرىندە دە بەلگىلى پىكىرگە بەرىلگەندىكتىڭ، تاباندىلىقتىڭ، مىزعىماس وجەتتىلىكتىڭ ونداي مىسالدارى تىم سيرەك كەزدەسەدى.]ەلشىلەردى[ٴوز ٴدىني سەنىمدەرىنىڭ نەگىزىن جانە وزدەرى قورعاۋشى ۇلى شىندىق پەن دەرەكتەردى مۇقيات قايتا قاراپ، باس تارتۋعا بارلىق مۇمكىندىكتەر بار ەدى».

وزدەرىنىڭ ولىمدەرى ارقىلى ەلشىلەر سوزدەرىنىڭ شىندىعىن، اقيقاتتىعىن ۇزىلدى ـ كەسىلدى دالەلدەپ كەتتى. مەن مىناعان كوز جەتكىزدىم: وزدەرى سەنەتىن نارسە ٴۇشىن ولىمگە باس تىگە المايتىن زاماندастارىمنىڭ سوزدەرىنەن گورى، سول ەلشىلەردىڭ سوزىنە كوبىرەك سەنۋگە بولادى.

6

ٴولىپ قالعان ٴماسح كىمگە كەرەك؟

اقيقات ٴۇشىن، جارقىن ٴىس ٴۇشىن از ادام قازا تاپپاعان. ۆەتنام سوعىسىنا قارسىلىعىن ٴوزىن-وزى ورتەۋ ارقىلى بىلدىرگەن سان-

ديەگولىق ستۋدەنتتى ەسكە تۇسىرەيىكشى. 60 جىلدارى الەم نازارىن وكتۇستىك شىعىس ازياعا اۋدارۋ ماقساتىندا بۋددا ٴدىنىنىڭ كوپتەگەن كايراتكەرلەرى دە وزدەرىن ورتەگەن.

ال ەلشىلەر جونىندەگى ماسەلەنىڭ توركىنى - ولاردىڭ يگى ماقساتتارىنىڭ ايقىش اعاشتا ولگەندىگى. ولار يسانىڭ ٴماسح ەكەندىگىنە شەكسىز سەنگەن ەدى. ونىڭ جاۋدىڭ قولىنان ولەتىن ولار

ەش كۇتكەن ەمەس. كەرىسىنشە، ول قۇداي پاتشالىعىن قۇرىپ، يسرايل حالقىن باسقارادى دەگەنگە قۇلاي ناناتىن ەدى.

ەلشىلەردىڭ ونىمەن بايلانىسىن جانە ولار ٴۇشىن يسا كەرىلگەن

ايقىش اعاشتىڭ ويعا سييمىسسىزدىعىن ٴتۇسىنۋ ٴۇشىن يسانىڭ زامانىنداعى ٴماسح جايلى كوزقاراستى ٴبىلۋ كەرەك.

يسانىڭ ٴومىرى مەن ٴىلىمى ٴماسح جونىندەگى يۋدەيلىك بۇكىل پىكىرلەرمەن شەشىلمەستەي قايشىلىقتا ەدى. ياھۋديلەرگە بالا كەزدەرىنەن ٴماسح كەلگەن كەزدە ول پاتشالىق قۇرۋشى جەڭىمپاز،

ساياسي كوسەم بولادى دەپ ۇيرەتەتىن.

ول ياھۋديلەردى قۇلدىقتان قۇتقارىپ، ٴيسرايلدىڭ بۇرىنعى

داڭقىن قالپىنا كەلتىرەدى دەپ كۇتتى. ال قىنالۋشى، ازاپ كورۋشى ٴماسىح «كەلەتىن قۇتقارۋشى ٴماسىح تۋرالى ياھۋديلەردىڭ ۇعىمدارىنا

وتە توسىن بولدى».

ٴماسىح كەزەڭىن ي.ف. سكوت بىلاي سۋرەتتەيدى: «..بۇل بۇرىن بولماعان تولقۋلار كەزەڭى بولدى. ٴدىني جەتەكشىلەرگە حالىقتىڭ

قىزبا كوڭىل كۇيىن ۇلكەن كۇشپەن باعىندىرۋعا تۋرا كەلدى: بارلىعى

دا قۇتقارۋشىنىڭ كەلۋىن تاعاتسىزدانا كۇتتى. بۇنداي سەزىم، ٴسوز

جوق، ەلدە جاقىندا بوپ وتكەن وقيعامەن بايلانىستى ەدى.

ياھۋديلەردىڭ تۇتاس ٴبىر ۇرپاعى ولاردىڭ بوستاندىقتارىن اياق

استى ەتكەن رىمدىكتەردىڭ باسشىلىق ەتۋىندە ٴومىر سۇرگەن ەدى. رىمدىكتەردىڭ زورلىق-زومبىلىعى ياھۋديلەردىڭ وتانشىل سەزىمدەرىن تۋعىزدى جانە نىعايتتى. بۇل سىن كەزەڭدە عاجايىپ قۇتقارۋ مەن

ونى اكەلەتىن پاتشا – ٴماسىح تۋرالى ەجەلگى ارمان، وندا جاڭاشىل ەشتەڭە بولماسا دا، جاڭا ماعىناعا يە بولدى.

كوپشىلىك تۇرعىندارعا ٴماسىح، بۇدان كوپ جىلدار بۇرىن يشايا

جانە ونىڭ زامانداستارى ٴۇشىن بولعانداي، ياھۋدي حالقىنا جەڭىس

پەن وسىپ-وركەندەۋ اكەلەتىن ٴداۋىتتىڭ ۇرپاعى بولدى. حالىق

اراسىندا تاراتىلعان ٴماسىح تۋرالى تۇسىنىك ەڭ الدىمەن ۇلتتىق

جانە ساياسي مان العاندىعى ىنجىلدەگى ىزگى حابارلاردان ايقىن كورىنىپ تۇر».

ەۆرەي عالىمى دجوزەف كلاۋسنەر:

«ٴماسىح بارعان ساين تەك ۇلى ساياسي جەتەكشى عانا ەمەس،

ادامگەرشىلىك قاسيەتتەرگە يە ادام بوپ بارا جاتتى»، ـ دەپ جازعان.

ونىڭ ۇلتتاسى دجەيكوب گارتەنحۋس ٴماسىح كەزەڭىندەگى كوپتەگەن ياھۋديلەردىڭ كوڭىل ـ كۇيىن بىلايشا سۋرەتتەيدى:

«ياھۋديلەر ٴداۋىت ۇرپاعىنان شىعاتىن ۋادە ەتىلگەن

قۇتقارۋشىنى كۇتتى. ول رىمدىك ەزگىنى جويىپ، بەيبىتشىلىك پەن ادىلدىكتىڭ وزىندىك بيلىگىن قۇرۋعا ٴتيىس ەدى»، ـ دەپ اتاپ كورسەتەدى.

سول ۋاقىتتا ياھۋديلەر قۇتقارۋشىلارىن كۇتۋدە ەدى. ەلشىلەر

دە ماسىحكە ينابالاسىنداعى ادامدار سياقتى سەنگەن ەدى. ميللار بەرروۋزدىڭ جازعانىنداي:

«ياھۋديلەردىڭ ەلەستەتكەن ٴداۋىتتىڭ ۇرپاعىنا يسانىڭ ۇقساماۋتىندىعى سونشالىق، ونىڭ ٴوز شاكىرتتەرى ٴماسىح ۇعىمىمەن ۇستازدارى يسانىڭ بەينەسىن بايلانىستىرا الماعانداي ەدى». يسانىڭ ايقىش اعاشقا شەگەلەنىپ ولەتىنى تۋرالى كوڭىلسىز سوزدەرى شاكىرتتەرىندە جاقسى اسەر قالدىرمادى. (لۇقا 22:9) ا. ب. برۋيۋستىڭ اتاپ كورسەتكەنىندەي:

«ەلشىلەردىڭ كوڭىلدەرىندە يسانىڭ قورقىنىشى ەش نەگىزسىز، ول جاعدايلارعا تىم تۇڭىلە قارايدى دەگەن ٴۇمىت بولعان بولۋ كەرەك. ايقىش اعاشقا شەگەلەنىپ ولگەن ٴماسىح: ەلشىلەر ٴۇشىن وسىنداي وي

ـ

ۇيات نارسە جانە شەشىلمەس قاراما ـ قايشىلىق ەدى. ياھۋديلەردىڭ

كوبى يەمىز كوككە كوتەرىلىپ كەتكەنەن دەيىن دە سول كوزقاراستا قالدى».

وكسفورد ۋنيۆەرسيتەتىندەگى كونە ەۆرەي ادەبيەتىنىڭ مامانى الفرەد ەدەرسحەيم بىلاي دەپ وتە دۇرىس تۇجىرىمدادى:

«ماسىحكە ۇقساماۋتىن بىردەن ـ بىر نارسە ٴماسىحتىڭ قانداي

بولاتىندىعى تۋرالى سول كەزدەگى تۇسىنىك ەدى.

ەلشىلەردىڭ ماسىحكە دەگەن قارىم-قاتىناستارىن ٴىنجىل

ٴبيىنشا باقىلاپ كورۋگە بولادى: ولار بيلىك جۇرگىزەتىن

قۇتقارۋشىنى كۇتۋدە ەدى. يسا شاكىرتتەرىنە ٴوزىنىڭ يەرۋساليمگە بارىپ، سوندا ازاپ تارتۋى ٴتيىس ەكەنىن ايتقانىنان سوڭ، جاقىپ پەن جوحان يسادان ونىڭ پاتشالىعىندا ەكەۋىنە وڭ جانە سول جاعىنداعى ورىندارды ۋادە ەتۋىن وتىنگەن. (مارقا 32:10ـ38)

سول ساتتە ولار قانداي ٴماسىح تۋرالى ويلاعان ەدى؟ ايقىش اعاشقا شەگەلەنىپ ازاپ كورۋشى ٴماسىح تۋرالى ما؟ جوق، ساياسي كوسەم جونىندە. يسا ولارعا ٴوزىنىڭ سوزدەرىن تۇسىنبەگەندىكتەرىن، سوندىقتان دا نە ٴوتىنىپ تۇرعاندىقتارىن بىلمەيتىندىكتەرىن ايتتى.

يسا ٴوزىنىڭ تارتار ازابى مەن ايقىش اعاشقا كەرىلىپ ولەتىنىن الدىن الا ايتقاندا، ون ەكى ەلشى ونىڭ نەنى ايتىپ تۇرعانىن تۇسىنبەدى. (لۇقا 31:18ـ 34) ولاردىڭ شىققان ورتالارى مەن

تاربيەلەرى «ٴماسىح كەزەڭىندە جاقسى ٴومىر» كۇتىپ تۇر دەپ ويلاۋلارىنا اسەر ەتتى.

ال سوڭىنان يسا عولعوتادا جانىن قۇربان ەتتى. ول قۇتقارۋشى ٴماسىح بولادى دەگەن ەلشىلەردىڭ ٴۇمىتىنىڭ تاستالقانى شىقتى. كوڭىلسىزدىككە بوي ۇرعان ولار ۇيلەرىنە قايتىپ، بىرنەشە جىلدى

بوسقا وتكىزدىك دەپ قورىتتى.

فۋللەر اتىنداعى ٴدىن ٴبىلىمى ينستيتۋتىنىڭ ٴىنجىل جونىندەگى پروفەسسورى، عىلىمنىڭ دوكتورى دجوردج ەلدەن لەدد بىلاي دەپ جازدى: «ونى قاماۋعا العان كەزدە شاكىرتتەرى سوندىقتان دا تاستاپ كەتكەن. ولاردىڭ بارلىق جاۋىن قالىتراتىپ-دىرىلدەتەر جاسامپاز قۇدىرەتكە سەنگەندەرى سونشالىق، قامشى سوققىسىنىڭ استىندا

قانعا بويالىپ، پيلاتتىڭ قولىنداعى دارمەنسىز تۇتقىنعا اينالعانىن،

ايقش اعاشقا شەگەمەن قاعىپ ۇكىمدى ورىنداماق بولىپ جاتقاندارىن جانە ونىڭ سوندا كادىمگى قىلمىسكەر سياقتى جان تاپسىرعانىن كورگەندە، ولاردىڭ يساعا ٴماسىح دەپ قاراعان ۇمىتتەرى كۇل-تالقان بولدى.

پسيحولوگيادان بىلەتىنىمىزدەي، ٴبىز تەك ەستيمىز دەپ كۇتەتىن نارسەنى عانا ەستيمىز عوي. ال يسانىڭ بولاشاقتاعى ازابى مەن

قازاسى تۋرالى الدىن الا ايتقانى ولاردىڭ ەشقايسىسىنا جەتپەگەن

ەدى. ونىڭ ەسكەرتكەنىنە قاراماستان، شاكىرتتەرى دايىن بولماي شىقتى...»

الايدا ارادا بىرنەشە اپتا وتكەن سوڭ، وزدەرىنىڭ بۇرىنعى كۇدىكتەرىنە قاراماستان شاكىرتتەر يەرۋساليمگە قايتا ورالىپ،

يسانى - يەمىز جانە ياھۋديلەردىڭ قۇتقارۋشىسى رەتىندە ۋاعىزداي باستادى. مەن تابا الار جالعىز تۇسىنىكتەمە قورىنتتىقتارعا

ارنالعان ٴبىرىنشى حاتتا بەرىلگەن:

«سودان كەيىن...ول ون ەكىسىنە كورىندى». (5:15)
كوڭىلسىزدىككە بوي ۇرعان ەلشىلەرگە بەرتىنىنەن ٴماسىحتى حالىققا ۋاعىزداپ، سول ٴۇشىن ازاپ كورىپ، اقىرىندا قازا تابۋعا بۇدان باسقا نە نارسە اسەر ەتە الار ەدى؟! دەمەك، ول شىنىندا دا «ازاپتالىپ ولگەنىنەن كەيىن ەلشىلەرىنە ادام سەنەتىن كوپ دالەلدەر ارقىلى ٴوزىنىڭ ٴتىرى ەكەنىن كورسەتىپ، قىرىق كۇن بويى ولارعا كورىنىپ ٴجۇرىپ، قۇداي پاتشالىعى تۋرالى ايتقان ەدى». (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 3:1)

يا، اقيقاتتى ٴىس ٴۇشىن از ادام قازا تاپپاعان، ٴبىراق ولاردىڭ ٴۇمىتى ايقىش اعاشقا شەگەلەپ ولتىرىلگەن ۇستازدارىمەن بىرگە مەرت بولىپ، جوعالدى. قايتا ٴتىرىلۋ جانە ماسىحپەن ودان كەيىن بولعان كەزدەسۋلەر عانا ونىڭ ٴىزباسارلارىن ونىڭ شىندىعىندا دا ٴماسىح بولعاندىعىنا كۇمانسىز سەندىردى. بۇنى ولاردىڭ تەك سوزدەرى مەن ومىرلەرى عانا ەمەس، ولىمدەرى دە دالەلدەيدى.

7

ساۋلدىڭ نەگە ۇشراعانىن ەستىدىڭىز بە؟

مەنىڭ دجەك ەسىمدى دوسىم جوعارى وقۋ ورىندارىندا ٴجيى
ساباق وتكىزەدى. بىردە ونى ويلاماعان نارسە كۇتىپ تۇرعان. ستۋدەنتتەر
ونىڭ

جانە «ۋنيۆەرسيتەت اتەيسىنىڭ» قاتىسۋىمەن اشىق پىكىرتالاس ۇيىم-
داستىرۋدى شەشكەن ەدى. ونىڭ «قارسىلاسى» وتە شەشەن جانە ما-
سىحشىلىككە قارسى پىكىردى قاتتى ۇستاعان پالساپا پروفەسسورى
بولدى. دجەك ٴبىرىنشى بوپ سويلەۋگە ٴتيىس بولدى. ول يسانىڭ قايتا
تىرىلگەندىگىن دالەلدەيتىن كوپتەگەن ماعلۇماتتاردى جانە ەلشى
پاۋىلدىڭ سوزدەرىن كەلتىرە وتىرىپ، سوڭىندا ٴوز باستارىنان
وتكەرگەندەرىن - ۋنيۆەرسيتەتتە وقىپ جۇرگەندە ٴماسىحتىڭ ونىڭ

ٴومىرىن قالاي وزگەرتكەنىن ايتىپ بەردى.

مىنە، ول ٴسوزىن اياقتادى دا، مىنبەگە «قارسىلاسى» شىقتى. ول
وتە مازاسىزدانعان كەيىپتە ەدى. دجەكتىڭ يسانىڭ قايتا تىرىلگەندىگى
جانە ٴماسىحتىڭ ونىڭ ٴومىرىن وزگەرتكەندىگى تۋرالى دالەلدەرىنىڭ
ٴبارىن دە تەرىسكە شىعارا الماي، ەلشى پاۋىلدىڭ ماسىحشىلىككە دەگەن
كوزقاراسىنىڭ وزگەرۋى تۋرالى تاقىرىپقا اۋىتقىدى. ول ادامداردىڭ كەيدە
وزدەرى كۇرەسىپ جۇرگەن نارسەلەرمەن شۇعىلدانىپ كەتكەندەرى
سونشالىق، اقىر اياعىندا سونىڭ جاقتاۋشىسى بوپ شىعاتىندىعى جونىندە
كوپ ايتتى.

وسى جەردى مەنىڭ دوسىم جىميىپ قانا:

-ولاي بولسا، سىزگە وتە ساق بولعان ٴجون، ايتپەسە ٴسىزدىڭ دە
ٴماسىحشى بوپ كەتۋىڭىز كيىن ەمەس، - دەپ جاۋاپ بەردى.

تارسۇس قالاسىنان شىققان جاس ياھۋدي ساۋل ماسىحشىلىكتىڭ

ناعىز جاۋى بولدى. ونىڭ كالاي ەلشى پاۋىل بولعاندىعى تۋرالى

اڭگىمە ـ ماسىحشىلىكتىڭ پايداسىنا كەلتىرۋگە بولاتىن ەڭ اسەرلى دالەلدەردىڭ ٴبىرى.

ساۋل ٴدىڭي قايراتكەر، ٴيۋدايزمنىڭ شىن بەرىلگەن قۋاتتاۋشىسى ەدى. ونىڭ تارسۇستا دۇنيەگە كەلۋى وعان ادامزات ٴبىلىمىنىڭ سوڭعى جەتىستىكتەرىمەن تانىس بولۋ مۇمكىندىگىن بەرگەن ەدى، ويتكەنى بۇل اتاقتى ويشىلدارىمەن، ۇلكەن مادەنيەتىمەن ايگىلى قالا بولاتىن. گرەك گەوگرافى سترابون بۇل قالانىڭ وقۋ-بىلىمگە، پالساپاعا دەگەن قۇشتارلىعىن جوعارى باعالاعان.

پاۋىل دا، ونىڭ اكەسى دە ريم ازاماتتىعىنا يە بولاتىن. بۇل ماڭىزدى ارتىقشىلىق ەدى. پاۋىل كونە گرەك مادەنيەتى جانە عىلىمىمەن جاقسى تانىس بولعانىنا ۇقسايدى. گرەك ٴتىلىن تاماشا مەڭگەرگەن ول كوپشىلىك بىلە بەرمەيتىن اقىندار مەن ويشىلدار سوزدەرىن ٴجيى ايتاتىن.

مىسالى: ەلشىلەردىڭ ىستەرى 28:17 «ويتكەنى سونىڭ ارقاسىندا ٴبىز ٴومىر ٴسۇرىپ، ارەكەت ەتەمىز» (ەپيمەنيد). «سول سياقتى سەندەردىڭ كەيبىر اقىندارىڭ دا: "ٴبىز سونىڭ ۇرپاعىمىز"، ـ دەگەن» (ارات، كلەانف).

قورىنتتىقتارعا 1-حات23:15 «ارامىمەن ارالاسقان ادال ادەتىنەن ايىرىلادى» (مەناندر).

تيتكا ارن. حات 12:1 «كرەتتىكتەردىڭ بىرەۋى، وزدەرىنىڭ پايعامبارى، بىلاي دەگەن: «كرەتتىكتەر ـ اردايىم وتىرىكشىلەر زياندى حايۋاندار، ەرىنشەك مەشكەيلەر» (ەپيمەنيد).

ساۋل پارىزشىلدار ادامداردىڭ قاتاڭ ٴتارتىبى داستۇرىندە ياھۋدي ٴبىلىمىن العان. ونى ون تورتكە جەتەر-جەتپەستە سول كەزدىڭ ٴىرى ٴدىني ۇستازى بولعان گاماليەلگە وقۋعا بەرگەن. پاۋىلدىڭ ٴوزى: «مەن پارىزشىلمىن جانە پارىزشىلدار اۋلەتىنەنمىن»، ـ دەگەن. (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 6:23)

پاۋىل ىبلاي دەپ ماقتانا الار ەدى: مەن ياھۋدي ٴدىنىن ۇستانۋدا ۇلتىمنىڭ ىشىندەگى كوپتەگەن قۇرداستارىمنان وزىپ، اتا-بابالارىمىزدان ميراس قالعان سالت-داستۇرلەردىڭ قىزعىشتاي قورعاۋشىسى بولدىم». (عالاتىيالىقتارعا 14:1)

پاۋىلدىم كوزقاراسىنىڭ وزگەرىسىن ٴتۇسىنۋ ٴۇشىن ونىڭ ماسىيحشىلىككە قارسى قويعان ىپكىرىن ٴتۇسىنۋ قاجەت. مۇنداعى سەبەپ ونىڭ ياھۋديلەردىڭ كيەلى زاڭىنا بەرىلگەندىگىندە. دال وسى بەرىلگەندىك ونىڭ ماسىيحكە جانە العاشقى قاۋىمعا قارسى شىعۋىنىڭ نەگىزى بولدى.

وسى تاقىرىپ جونىندە جاك ديۋپون ىبلاي دەپ جازعان:

«پاۋىلدىڭ نامىسىنا تيگەن يسانىڭ ٴماسىيح اتانۋى ەمەس، ىيساعا قۇتقارۋشى ٴرولىنىڭ بەرىلىپ، كيەلى زاڭنىڭ قۇتقارۋداعى ٴمانىنىڭ جويىلۋى بولدى. پاۋىل قۇتقارىلۋعا بارار جول كيەلى زاڭدا دەگەن ٴوزىنىڭ سەنىمىمەن ماسىيحشىلىككە ىمىراسىز قارسى بولدى».

بريتاننيك ەنتسيكلوپەدياسىندا «وزدەرىن ماسىيحشىلەر دەپ اتاعان ياھۋديلەردىڭ جاڭا قاۋىمىنىڭ پاۋىلدىڭ ياھۋدىيلىك تارىيەسى مەن ٴدىنباسىلىق ٴبىلىمىنىڭ تۇپكى ماعىناسىنا تۇبەگەيلى قاراما-قايشى كەلدى»، - دەگەن تۇجىرىم جاسالعان.

پاۋىلدىڭ بەر ماقساتى بۇل قاۋىمدى جويۋ بولدى. (عالات-

ىيالىقتارعا 1:13) سوندىقتان ول نازارەتتىك يسانىڭ جولىن قۋۋشى-

لاردىڭ ٴبارىن جوق قىلۋ ٴۇشىن ولاردى قۋدالاي باستاپ (ەلشىل. ىستەرى 9:26-11)، «قاۋىمعا قىرگىداي ٴتيدى». (ەلشىل. ىستەرى 3:8) پاۋىل قولىنا يسانىڭ ٴىزباسارلارىن ۇستاپ، سوتقا تارتۋ ٴۇشىن الىپ كەلەتىن بيلىك بەرىلگەن قاعازدى الىپ، داماسكىگە جولعا شىعادى.

الايدا جولاي ول ٴبىر نارسەگە ۇرىنادى...

«وسى ارالىقتا يەمىزدىك جولىن قۋۋشىلارىنا قارسى ساۋلدىك ولتىرەم دەگەن قوقان-لوقىسى مەن قاسكويلىگى كوبەيمەسە، ٴالى

ازايعان جوق. ول باس ٴدىني قىزمەتكەرگە جولىعىپ،]سيريانىك[

داماسك قالاسىنداعى ٴماجىلىسحانالارىنا ارناپ حات جازۋىن سۇرادى؛ ونداعى ماقسات سول جەردەن ەركەك بولسىن، ايەل بولسىن يسانىڭ جولىنا تۇسكەندەردى تاپسا، كىسەندەپ يەرۋساليمگە الىپ كەلمەكشى ەدى. وسى نيەتپەن كەتىپ بارا جاتىپ، داماسكىگە جاقىنداپ قالعاندا، وعان كوكتەن تۇسكەن ٴبىر جارىق كەنەتتەن نۇرىن توگىپ جىبەردى.

ساۋل جەرگە قۇلاپ ٴتۇسىپ:

- ساۋل، ساۋل! سەن نەگە مەنى قۋدالايسىك؟ - دەگەن داۋىستى ەستىدى. ساۋل:

-و يەم، سەن كىمسىڭ؟ - دەپ سۇرادى. ول:

-مەن سەن قۋدالاپ جۇرگەن يسامىن! تۇر دا، قالاعا بار، سول جەردە ساعان نە ىستەۋ كەرەك ەكەنى ايتىلادى!- دەدى.

ساۋلمەن ساپارلاس بولىپ ەرىپ كەلە جاتقان جىگىتتەر ۇندەمەي تۇرىپ قالدى، سەبەبى ولار ٴبىر داۋىستى ەستىگەندەي بولدى، ٴبىراق ەشكىمدى كورمەدى. سودان كەيىن ساۋل تۇرەگەلىپ، كوزىن اشقاندا، ەش نارسە كورە المادى. سوندىقتان ونى داماسكىگە دەيىن قولىنان ۇستاپ، جەتەكتەپ باردى. ول ٴۇش كۇن بويى كوزى كورمەي، تاماق تا، سۋسىن دا ىشپەي قالدى.

سول كەزدە داماسكىدە انانيى دەگەن يسانىڭ جولىن قۋىپ جۇرگەن كىسى تۇرۋشى ەدى. يەمىز سوعان ايان بەرىپ:

-انانيى! - دەدى.

-مەن تىڭداپ تۇرمىن، يەم! - دەدى ول. يەمىز وعان بىلاي دەدى:

ـ تۇردا، ٴتۇزۋ داڭعال دەپ اتالاتىن كوشەگە بار، سول جەردە يۋدانىڭ ۇيىنەن تارسۇستىق ساۋل دەگەن كىسىنى سۇرا! ٴقازىر ول دۇعا ەتىپ جاتىر. مەن وعان انانيا دەگەن ٴبىر كىسى كىرىپ كەلىپ، ونىڭ كوزىن اشۋ ٴۇشىن توبەسىنە قولىن قويعانىن كوز الدىنا ەلەستەتىپ، ايان بەردىم». (ەلشىلەردىڭ. ىستەرى 9:1ـ12)

ٴارى قاراي وقي وتىرىپ، ماسىحشىلەر پاۋىلدان نەگە قورىققانىنا قانىعامىز:

«ٴبىراق انانيا:

ـ يەم، تالاي ادامداردان وسى كىسى يەرۋسالىمدە سەنىڭ حالقىڭا قانشا كوپ جاماندىق ىستەگەنى تۋرالى حابار الدىم. ول باس ٴدىني قىزمەتكەرلەردەن سەنىڭ اتىڭا سىيىنعانداردىڭ ٴبارىن وسى جەردە دە تۇتقىنداۋعا وكىلەتتىك الىپتى، ـ دەپ جاۋاپ بەردى.

ٴبىراق يەمىز وعان بىلاي دەدى:

ـ ال مەنىڭ اتىما بولا قانشاما ازاپ شەگۋگە ٴتيىس ەكەنىن مەن وعان بىلدىرەمىن.

انانيا جولعا شىعىپ، ايتىلعان ۇيگە كەلدى. ساۋلدىڭ ۇستىنە قولىن قويىپ:

ـ باۋىرىم ساۋل، ساعان جولدا ايان بەرگەن يەمىز يسانىڭ ٴوزى كوزىڭ قايتادان كورسىن، سەن كيەلى رۋحقا كونەلسىن دەپ، مەنى جىبەردى، ـ دەدى. سول ساتتە ـ اق ول كوزىن پەردە اشىلعانداي، كورە قايتا باستادى. ول ورنىنان تۇرىپ، ٴوزىن]يسا ماسىحكە موىنسۇنىپ[شومىلدىرۋ راسىمنەن ٴوتتى دە، تاماق ٴىشىپ، كۇشىنە قايتا ەندى». (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 9:13ـ19)

كەيىن پاۋىل بىلاي دەپ جازدى:

«يەمىز يسانى كوزىممەن كورىم ەمەس پە؟» (قورىنتتىقتارعا 1ـ حات 9:1) ول وزىنە ٴماسىحتىڭ كورىنگەندىگىن ٴماسىحتىڭ قايتا تىرىلگەنىنەن كەيىن ەلشىلەرگە كەلگەندىگىمەن تەڭەستىردى: «ال

بارىنەن كەيىن ... مەن دە ٴماسىحتى كوزىممەن كوردىم». (قورىنتتىقتارعا 1 ـ حات 8:15)

پاۋىل يسانى كورىپ قانا قويعان جوق، بۇل وقيعا ونىڭ بۇكىل ٴومىرىن وزگەرتتى. ول ىزگى حاباردى ٴوز قالاۋىمەن «ال ىزگى حاباردى ۋاعىزداپ جۇرگەنىمنىڭ ٴوزى ماقتانۋىما سەبەپ بولا المايدى، ول بورىشتى مىندەتىم: ىزگى حاباردى ۋاعىزداماسام، قاسىرەتكە قالار ەدىم» (قورىنتتىقتارعا 1 ـ حات 16:9)

مىنا قىزىق دەرەكتى دە ەسكەرسەڭىز: پاۋىلدىڭ يسامەن كەزدەسۋى جانە ودان كەيىن بولعان وزگەرىس كەنەتتەن جانە كۇتپەگەن جەردەن بولدى. پاۋىل بۇل جايىندا:

«كەنەتتەن ماعان كوكتەن كوز قارىقتىرار نۇر ساۋلەسىن شاشىپ جەبەردى»، ـ دەگەن. (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 6:22) كوكتەن ەستىلگەن قۇدىرەتتى داۋىستىڭ كىمدىكى ەكەنى جونىندە پاۋىلدا تۇسىنىكتە جوق ەدى. داۋىس نازارەتتىك يسا ەكەندىگىن ايتقاندا، بۇل حاباردان تاڭعالعان ونىڭ جۇرەگى بۇلقىنىپ كەتتى.

داماسكىگە بارار جولدا پاۋىلمەن بولعان وقيعانىڭ جاي ـ جاپسارى بىزگە ۇتىر ـ نۇكتەسىنە دەيىن بەلگىلى بولماسا دا، بولعان جاعدايدىڭ ونىڭ ٴومىرىن تۇبەگەيلى وزگەرتكەنىن جاقسى بىلەمىز.

ەڭ الدىمەن، پاۋىلدىڭ مىنەز ـ قۇلقى قاتتى وزگەردى. بريتانىيا ەنتسيكلوپەدياسى ونىڭ وقيعاعا دەيىنگى مىنەزىن «شىدامسىز، قاتال، مامىلەگە كەلمەيتىن، دىنگە جان كەشتى بەرىلگەن، قىزبالاۋ پەيىلدى تاكاپپار» دەپ سۋرەتتەگەن. ال كەيىننەن ول شىدامدى، مەيىرىمدى، ٴوزىن وزگەلەرگە قىزمەت ەتۋگە ارناعان بوپ وزگەرگەن. تاريحشى كەنەت سكوت لاتۋرەت:

«پاۋىلدىڭ ٴوز باسىنان كەشكەن، ونىڭ بۇكىل ٴومىرىن تۇبەگەيلى وزگەرتكەن ٴدىني تاجىريبەلەرى ونىڭ ٴومىرىن ساۋىقتىرىپ، ەلەۋسىز، كۇيگەلەك ادامدى تاريحتاعى ەڭ ىقپالدى تۇلعالاردىڭ بىرىنە اينالدىردى».

ەكنشدەن، ساۋلدىڭ يسانىڭ جولىن قۋۋشىلارعا دەگەن قارىم-

قاتناسى وزگەردى. «ىبرنەشە كۇن بويى ساۋل ٴماسحتىڭ جولىن
قۋۋشىلارمەن ىبرگە داماسكدە بولدى». (ەلشىلەر ىستەرى 19:9) سوسىن
پاۋىل يەرۋساليمدەگى ەلشىلەرگە كەلگەندە، ولار وعان «دوستىق قولىن»
سوزدى.

ۇشىنشدەن، پاۋىلدىڭ ايتىپ جۇرگەن ۋاعىزى دا وزگەرگەن.
ٴوزىنىڭ ياھۋديلىك مۇراسىنا دەگەن ماحابباتىن جويماستان، ول
ماسحشىلىك ٴسىنىمنىڭ قاس جاۋىنان تاباندى قىزمەتشىسىنە اينالدى.
«كوپ كەشكپەي ول سول قالاداعى ياھۋديلەردىڭ ٴماجىلىسحانالارىندا
يسانىڭ قۇداي ۇلى ەكەنى تۋرالى ۋاعىزداي باستادى». (ەلشىلەردىڭ.
ىستەرى 20:9)

اقىل-وىينىڭ تۇپكى نانىمى (نەگىزگى تۇجىرىمدارى) دا وزگەردى.
وز باسىنان كەشكەن تاجىريبەسى ونى، پارىزشىلاردىڭ ٴماسح تۋرالى
پىكىرلەرىنە دەگەن قاراما-قايشىلىقتارىنا قاراماستان، يسانىڭ ٴماسح
ەكەندىگىن موينداۋعا ٴماجبۇر ەتتى. ٴماسح جونىندەگى جاڭا تۇسىنىگى
ونىڭ دۇنيە تانىمىنداعى تۇبەگەيلى توڭكەرىستىڭ سەبەبى بولدى. جاك
ديۋپون ونى دال باياندىاعان:

«پاۋىل بۇعان دەيىن ايقىش اعاشقا كەرىلگەن ادام ٴماسح بولا
المايدى دەپ قىزبالىقپەن باس تارتسا، ول ەندى يسانىڭ شىنىندا دا
ٴماسح بولعاندىعىنا نانىپ، وسى نانىمنىڭ ناتيجەسىندە ٴماسح تۋرالى
بارلىق پىكىرلەرىنەن قايتادان اقىل ەلەگىنەن وتكىزە باستادى».

ول بۇرىن يسانىڭ ايقىشتاعى ٴولىمى قۇدايدىڭ قارعىسى جانە ادام
ٴومىرىنىڭ اياۋعا تۇرارلىق سوڭى دەپ ويلاعان بولسا، ەندى مۇنىڭ
شىنىندا قۇدايدىڭ ٴماسح ارقىلى ادامزاتپەن تاتۋلاسۋىنىڭ نەگىزى ەكەنىن
تۇسىنە الدى. ٴسويتىپ، پاۋىل ٴماسحتىڭ ايقىشقا شەگەلەنۋى ارقىلى
«ٴبىزدىڭ ورنىمىزدا قۇدايدىڭ قارعىسىنا ۇشىراعانىن» (عالاتىيقتارعا ارن.
13:3) جانە «ٴبىزدىڭ پايدامىز ٴۇشىن كۇنالارىمىزدى ٴوز موينىنا العانىن» (
قورىنتتىقتارعا 2-حاتى 21:5) ۇعا باستادى.

ٴماسحتىڭ ٴولىمى جەڭىلىس ەمەس، ۇلكەن جەڭىس بولدى؛ ال

قايتا ٴتىرىلۋى ۇلى ٴىستىڭ تاماشا سوڭى بولىپ شىقتى.

پاۋىلدىڭ تۇسىنىگى بويىنشا ٴماسىحتىڭ ايقىشتاعى ٴولىمى ەندى اقىلعا سيمايتىن وقيعا بولۋدان قالىپ، قۇدايدىڭ ادامزاتتى ٴماسىح ارقىلى قۇتقارىپ، كۇنادان بوساتۋىنىڭ نەگىزىنە اينالدى.

پاۋىلدىڭ ىزگى حاباردى ۋاعىزداۋىنىڭ نەگىزگى ويىن مىنا سوزدەرمەن ايتۋعا بولادى: «قۇتقارۋشى-پاتشا ٴماسىحتىڭ ازاپ شەگىپ، ولىمنەن قايتا تىرىلۋگە ٴتيىستى ەكەنىن دالەلدەدى. ول : "مەن

سەندەرگە ۋاعىزداپ جۇرگەن يسا - ٴماسىحتىڭ ٴوزى"، - دەدى». (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 3:17)

تورتىنشىدەن، ونىڭ قىزمەتىنىڭ مان-ماعىناسى وزگەردى. ياھۋدي ەمەستەرگە جەك كورۋ سەزىمىنە تولى ادامنان سولاردى قۇرمەت ەتەتىن ەلشىگە اينالدى. ياھۋدي دىنىنە بەرىلگەن تاقۋادان ول باسقا ۇلتتارعا ىزگى حاباردى تاراتۋشىعا اينالدى. ياھۋدي ٴارى پارىزشىل پاۋىل باسقا ۇلتتىڭ كىسىلەرىنە مەنسىنبەي، قۇدايدىڭ تاڭداعان حالقىنان تومەن دەپ قاراعان ەدى. ٴبىراق داماسكىدەگى وقيعا ونى ٴوز ٴومىرىن باسقا ۇلتتىڭ ادامدارىنا ارناعان ەلشىگە اينالدىردى. وزىنە كورىنگەن ٴماسىحتى ول بارلىق حالىقتاردىڭ قۇتقارۋشىسى دەپ ٴبىلدى.

يۋدەيلەردىڭ ٴداستۇرلى ەرەجەلەرىن مۇلتىكسىز ورىنداۋشى، وڭشىل پارىزشىلدان پاۋىل بۇرىن ٴوزى ىمىراسىز قاتال كۇرەسكەن، «ماسىحشىلدىك» دەپ اتالاتىن، تۇبىرىمەن جاڭا ٴىلىمنىڭ ۋاعىزداۋشىسىنا اينالدى.

ونداعى وزگەرىستىڭ تەرەڭ بولعانى سونشا، بۇرىن ونى تىڭداعاندار تاڭعالىستارىن جاسىرا الماي: «مىناۋ يەرۋساليمدە يسانىڭ اتىن مويىنداعانداردى اياماي ولتىرگەن كىسى ەمەس پە؟ ول وسى جەرگە دە سونداي كىسىلەردى كىسەندەپ، باس ٴدىني قىزمەتكەرلەرگە ۇستاپ بەرۋ ٴۇشىن كەلگەن جوق پا؟» - دەپ ٴجۇرى. (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 21:9)

تاريحشى فيليپ شاف:

«پاۋىلدىڭ كوزقاراسىنداعى وزگەرىس ونىڭ جەكە ومىرىندەگى عانا بەتبۇرىس كەزەڭى ەمەس، سونداي-اق ول بۇكىل ماسىحشىلەر قاۋىمىنىڭ تارىحىنداعى، ماڭىزدى دالەلدەردى بەلگىلەيدى. ول ٴوزىنىڭ تابىستى ناتيجەلەرىمەن تەك كيەلى رۋح سەنۋشىلەرگە قونعان كەزدەگى كەرەمەتتەرىمەن عانا سالىستىرىلا الادى جانە ماسىحشىلىككە دۇنيە جۇزىلىك جەڭىستى قامتاماسىز ەتتى»، - دەدى.

بىردە حيۋستون ۋنيۆەرسيتەتىندە تۇسكى تاماق ٴىشىپ وتىرىپ، كورشىلەس ستۋدەنتپەن اڭگىمەلەسكەندە، ماسىحشىلىك تۋرالى پىكىر تالاستىق. ول ماسىحشىلىك جانە ٴماسىحتىڭ ٴوزى تۋرالى ەشقانداي تاريحي دالەلدەمە جوق دەگەندى ايتتى. ماماندىعى جونىندە تاريحشى ەكەن دە، ونىڭ كىتاپتارىن اراسىنان مەن ريم تاريحى جونىندەگى وقۋلىقتى كوردىم. ستۋدەنت جىگىت كىتاپتا پاۋىل ەلشى مەن ماسىحشىلىك جونىندە تاراۋ بار ەكەنىن مويىندادى. ول سول ساتتە-اق مۇنى وقىپ شىعىپ، تاراۋدىڭ تارىسۇستان شىققان ساۋلدىڭ ٴومىرى تۋرالى باستالىپ، ەلشى پاۋىلدىڭ ٴومىرىن سۋرەتتەۋمەن اياقتالاتىنىن كورىپ تاڭعالعانىن جاسىرمادى. الايدا تاراۋدىڭ سوڭعى جاعىندا وسى ەكى ورتالىقتا نە بولعانى انىق ەمەس دەپ جازىلعان ەكەن. سوندا مەن ىنجىلدەگى

«ەلشىلەردىڭ ىستەرىن» اشىپ، وعان تىرىلگەننەن كەيىن ٴماسىحتىڭ پاۋىلعا كورىنگەنىن ٴتۇسىندىردىم.

پاۋىلدىڭ ماسىحشىلىككە كەلۋى ومىرىندە بولعان وزگەرىستىڭ ەڭ ٴبىر قيسىندى تۇسىنىكتەمەسى ەكەنىنە ستۋدەنت كەلىستى. كەيىننەن ول ماسىحكە ٴوزىنىڭ قۇتقارۋشىسى رەتىندە سەندى. ەلياس ەندريۋس مىناداي پىكىر بىلدىرگەن:

«"پارىزشىلدىڭ پارىزشىلعىنىڭ" وسىنداي ٴتۇبىرلى وزگەرىسىنە بايىپپەن قاراپ، كوپ ادام ونىڭ قابىلداعان ٴدىنىنىڭ شىنايىلىعى مەن ىشكى كۇشىنىڭ سەنىمدى دالەلىن تاپتى دا، ٴماسىحتىڭ ەرەكشە ٴمانى مەن دارەجەسىن تۇسىنە الدى».

ابەردين ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ پروفەسسورى ارچيبەلد ماك-برايد پاۋىل جونىندە بىلاي دەپ جازدى:

«ونىڭ ىستەگەندەرىنىڭ جانىندا ماكەدونيالىق ەسكەندىر (الەكساندر ماكەدونسكيي) مەن ناپولەوننىڭ جەڭىستەرى ٴوز

باعالارىن جوعالتىپ الادى». ەرتە كەزدەگى سەنۋشىلەر قاۋىمدارىنىڭ ٴبىر جەتەكشىسى بولعان كلەمەنت بىزگە:

«پاۋىل جەتى رەت كىسەندەلدى، ىزگى حاباردى شىعىستا دا، باتىستا

دا ۋاعىزدادى، باتىستاعى مۇحيت جاعالاۋىندا ، باسقىنشى امىرشىلەر قولىنان ازاپتى ٴولىم تاپتى»، – دەگەن حابار جەتكىزگەن.

قايتا تىرىلگەن ٴماسىحتىڭ ٴوز ٴومىرىن وزگەرتكەنىن ايتۋدان پاۋىل جالىقپادى. ونىڭ يسانىڭ قايتا تىرىلگەنىنە سەنگەنى سونشالىق، ٴوزى دە ٴوز سەنىمى ٴۇشىن ٴشايىت بولدى.

پالساپانىڭ «اعارتۋ» باعىتىن ۇستانعان وكسفورد ۋنيۆسيتەتىنىڭ ەكى پروفەسسورى، گيلبەرت ۋەست پەن لورد ليتلتون الدارىنا ماسىحشىلىكتىڭ نەگىزىن قۇرتالىق دەپ ماقسات قويدى. ۋەست قايتا ٴتىرىلۋدىڭ جالعاندىعىن دالەلدەمەكشى، ال ليتلتون تارسۇستىق ساۋلدىڭ ماسىحشىلىكتى قابىلداماعانىن كورسەتپەكشى بولدى.

الايدا ولاردىڭ ەكەۋى دە بۇرىنعى ويلارىنا قاراما-قارسى قورىتىندىعا كەلىپ، يسانىڭ ناعىز قولداۋشىلارىنا اينالدى. لورد ليتلتون تۇجىرىمىن مىناداي سوزدەرمەن بىرىكتىردى:

«پاۋىلدىڭ قۇدايعا بەت بۇرۋى مەن ونىڭ ەلشىلىك قىزمەتىنىڭ ٴوزى-اق بايىپتى زەرتتەۋشى ٴۇشىن ماسىحشىلىكتى ادامزاتقا كيەلى رۋحتىڭ اشقانىنا جەتكىلىكتى دالەل بولادى».

قورىتا كەلە ول بىلاي دەپ جازدى:

«ەگەر پاۋىلدىڭ جيىرما بەس جىل بويى كورگەن ازابى مەن

ٴماسىح ٴۇشىن ىستەگەن قىزمەتى شىنىندا دا ورىن العان بولسا، وندا

ونىڭ ماسىحشىلىكتى قابىلداۋى دا راس، سەبەبى ول ىستەگەنىنىڭ ٴبارى

دە وسى كەنەتتەن بولعان وزگەرىستەن باستالدى.

ەگەر ول شىنىندا دا ماسىحشىلىكتى قابىلداسا، مۇنىڭ ٴوزى ىسانىڭ قايتا ٴتىرىلۋىنىڭ شىنايىلىعىن بىلدىرەدى:

سەبەبى پاۋىل ٴوزىنىڭ ايتىپ، ىستەگەنىنىڭ ٴبارىن دە قايتا تىرىلگەن ٴماسىحتى كورگەن ساتىمەن بايلانىستىردى».

8

جاقسى ولـمەك پە؟

ۋرۋگۆايدا ٴبىر ستۋدەنتتىڭ ماعان مىناداي ساۋال تاستاعانى بار:

ـ پروفەسسور ماك ـ داۋەل، نەلىكتەن ٴسىز ماسىحشىلىكتەن باس تارتپايسىز؟

مەن وعان بىلاي دەپ جاۋاپ بەردىم:

ـ ونىڭ قاراپايىم عانا سەبەبى بار: مەن تاريحي بولعان وقيعا ـ يسا ٴماسىحتىڭ قايتا ٴتىرىلۋىن جوققا شىعارا المايمىن.

بۇل سۇراقتىڭ مان ـ ماعىناسىن زەردەلەۋ ماقساتىندا مەن ٴومىرىمنىڭ 700 ـ دەن اسا ساعاتىن ارناپ، ونىڭ شىعار كوزدەرىن جان ـ جاقتى زەرتتەپ، مىناداي قورىتىندىعا كەلدىم: يسا ٴماسىحتىڭ قايتا ٴتىرىلۋى ـ يا ادامزات تاريحىنداعى وعان جاسالعان وتە قاتىگەز جالعان ارەكەت، يا تاريحتاعى ەڭ ماڭىزدى فاكت.

قايتا ٴتىرىلۋ جونىندەگى پىكىرتالاس «ماسىحشىلىكتىڭ شىنايى نەگىزى بار ما؟» دەگەن سۇراقتى پالساپا سالاسىنان تاريح سالاسىنا كوشىرەدى.

ماسىحشىلىكتىڭ قابىلداۋعا بولاتىن تاريحي نەگىزى بار ما؟ قايتا ٴتىرىلۋ سەنىمىنە سەندىرەرلىك دالەلدەر بىزدە جەتكىلىكتى مە؟ بۇل سۇراقتارعا قاتىستى بىرنەشە دەرەكتەر مىنالار: نازارەتتىك

يسا ـ ٴوزىن تاۋرات، زابۋر جانە پايعامبارلار جازۋلارىندا كورىپكەلدىكپەن جازىلعان ٴماسىحپىن دەپ دالەلدەگەن ياھۋدي پايعامبارى ـ ساياسي قىزمەتكەر رەتىندە قاماۋعا الىنىپ، سوتتالدى دا، ايقىش اعاشقا شەگەلەنىپ ٴولتىرىلدى.

ول ٴولىپ، قابىرگە قويىلعاننان كەيىن ٴۇش كۇن وتكەندە بىرنەشە ايەل ونىڭ قابىرىنە كەلىپ، دەنەسىنىڭ جوق ەكەندىگىن كورەدى. يسانىڭ شاكىرتتەرى: «قۇداي ونى قايتا ٴتىرىلتتى، ال كوككە كوتەرىلىپ كەتپەستەن بۇرىن يسا بىزگە الدەنەشە رەت ٴقورىندى»، ـ دەيدى.

وسى نەگىزدە پايدا بولعان ماسىحشىلىك بۇكىل رۇم يمپەرياسىنا جايىلعان جانە كوپتەگەن عاسىرلار بويى دۇنيەنىڭ تاريحي دامۋىنا ۇلكەن اسەر ەتكەن.

سونىمەن، سۇراق مىناۋ: يسانىڭ قايتا ٴتىرىلۋى شىن مانىندە بولعان وقيعا ما؟

يسانىڭ قابىرگە قويىلۋى

ادامدى سونعى ساپارعا شىعارىپ سالۋدىڭ ياھۋدي داستۇرىمەن

يسانىڭ ٴمايىتىن كەبىنگە وراپ، دەنەگە جانە ماتاعا جەلىم قوسىندىسى تۇرىندەگى قىرىق بەس كيلوگرامداي حوش ٴيىستى زاتتار قۇيدى. (جوحان 39:19ـ 40)

ٴمايىتتى ۇڭگىر قابىرگە قويعاننان كەيىن (ماتاي 60:27)، كىرەر اۋزىن ىرچاگ جۇيەسى كومەگىمەن قوزعالتىلاتىن، سالماعى ەكى توننا شاماسىنداي ۇلكەن تاسپەن جاپتى. (مارقا 16:4)

قاتال تارتىپكە باعىناتىن ريم جاۋىنگەرلەرى كۇزەتۋگە قويىلدى. دجوردج كاري ٴوزىنىڭ دوكتورلىق ديسسەرتاتسياسىندا:

قاتال ريم زاڭىنىڭ الدىڭداعى قورقىنىش «اسكەري مىندەتتەرىن مۇلتىكسىز ورىنداۋدى، اسىرەسە، تۇنگى كەزەكشىلىكتە دە قامتاماسىز ەتكەن»، ـ دەپ جازدى.

اكەمشلەر مايتكە بارار اۋىزدى رىم يمپەرياسىنىڭ كۇشى مەن بيلىگىنىڭ بەلگىسى بولاتىن رىم مورىمەن تاڭبالادى. بۇل ەشكىمنىڭ

دە ٴقابىردى اشىپ، بۇلدىرمەۋىنىڭ الدىن الا الىنعان شاراسى ەدى. ەگەر بىرەۋ ٴقابىردىڭ اۋزىن اشپاق بولسا، وندا ٴمور ٴبۇلىنىپ،سول ادام رىم زاڭىمەن قاتال جازالانۋعا ٴتيىس بولار ەدى.

سولاي بولا تۇرسا دا، ٴقابىر بوس بولىپ شىقتى!

بوس ٴقابىر

ەلشىلەر يسا ولىمنەن قايتا ٴتىرىلدى دەگەندى ايتتى. ولار يسانىڭ ولارعا «ادام سەنەتىن كوپ دالەلدەر ارقىلى ٴوزىنىڭ ٴتىرى ەكەنىن كورسەتىپ، قىرىق كۇن بويى ەلشىلەرىنە كورىنىپ جۇرگەنى» تۋرالى ايتتى. (ەلشىلەردىڭ ىستەرى 3:1)

پاۋىل ەلشى ٴبىر حاتىندا يسانىڭ 500 ٴىزباسارى بار كورىنگەندىگىن جازدى. سول كەزدە ولاردىڭ كوپشىلىگى ٴالى دە ٴتىرى بولعاندىقتان پاۋىلدىڭ سوزدەرىن راستايتىن ەدى. (قورىنتتىقتارعا 1ـحات 3:15ـ 8)

ا. م. رامزي:

«مەن قايتا تىرىلۋگە ونسىز كوپتەگەن فاكتىلەردى ٴتۇسىندىرۋ مۇمكىن ەمەس بولعاندىقتاندا سەنەمىن»، ـ دەپ جازعان. بوس ٴقابىردىڭ تىم ايگىلى بولۋى ول تۋرالى اڭگىمەنى جوققا شىعارا المايدى.

نەمىس عالىمى پاۋل التحاۋس:

«قابىردەگى دەنەنىڭ جوق ەكەندىگى بارشاعا بەلگىلى وقيعا رەتىندە دالەلدەنبەسە، قايتا ٴتىرىلۋ تۋرالى اڭگىمەگە ەشكىم سەنبەس ەدى»، ـ دەپ اتاپ كورسەتكەن.

پول ل. مايەر بىلاي دەپ تۇجىرىمداعان:

«ەگەر ٴبىز قولدا بار انىقتامالاردىڭ ٴبارىن مۇقيات، شىنايى تۇردە تارازىعا سالساق، تاريحي زەرتتەۋدىڭ بارلىق ەرەجەسىنە ساي تومەندەگىدەي بۇلتارتپاس قورىتىندىعا كەلۋ دۇرىس: يسانىڭ دەنەسى قويىلعان ٴقابىر سول قۇتقارىلۋ مەيرامىنداعى جەكسەنبى كۇنى بوس بولدى. ٴالى كۇنگە دەيىن وسى قورىتىندىنى جوققا شىعاراتىن ادەبيەت سالاسىندا، ەپيگرافيكادا جانە ارحەولوگيادا ەشقانداي دالەل جوق».

بوس ٴقابىردى قالاي تۇسىندىرۋگە بولادى؟ مۇمكىن قانداي دا بولماسىن ٴبىر تابيعي سەبەپ بولعان شىعار؟

دالەلدى تاريحي انىقتامالار نەگىزىندە ماسىحشىلەر قۇدايدىڭ قۇدىرەتتى كۇشىنىڭ ارقاسىندا يسانىڭ دەنەسى بەلگىلى ٴبىر ۋاقىتتا جانە بەلگىلى ٴبىر جەردە قايتا ٴتىرىلدى دەپ ەسەپتەيدى. ارينە بۇعان سەنۋ قيىن. الايدا وعان سەنبەۋ شەشىلۋى ودان دا كيىن ماسەلەلەردى تۋدىرادى.

قايتا تىرىلگەنەن كەيىنگى قابىردە بولعان جاعدايلاردىڭ ماڭىزى وتە زور:

ٴقابىر اۋزىنداعى ريم ٴموري سىنعان ـ بۇل سونى سىندىرعان ادامدى باسىن تومەن قاراتىپ ايقىش اعاشقا شەگەلەپ بىردەن ٴولتىرۋ ۇكىمىن بىلدىرەتىن.

ٴقابىر اۋزىنداعى ۇلكەن تاس ورنىنان جىلجىپ قانا قويعان جوق، بىرەۋ ونى كوتەرىپ الىپ، قابىردەن ٴبىراز قاشىق جەرگە اپارىپ قويعانداي الىستا جاتتى.

كۇزەتشىلەر قاشىپ كەتكەن ەدى. رىمدىك تاريحشى يۋستين ٴوزىنىڭ ٴبىر ەڭبەگىندە كۇزەتشىلەردى ٴولىم جازاسىنا كەسەتىن قىلمىستىڭ ون سەگىز ٴتۇرى تۋرالى جازعان. ولاردا كۇزەت كەزىندە ۇيىقتاپ قالۋ نەمەسە كۇزەت ورنىن تاستاپ كەتۋ سياقتى وقيعالار دا قامتىلعان.

ٴقابىردىڭ بوس ەكەندىگىن الدىمەن ايەلدەر كوردى. ولار بايبالام ساپ كەرى قايتىپ، ەر ادامداردى شاقىردى.

سوسىن پەتىر مەن جوحان قابىرگە قاراي جۇگىردى. ٴبىرىنشى بوپ جوحان كەلدى، ٴبىراق ونىڭ ىشكە كىرۋگە باتىلى بارمادى. ول قابىرگە كوز جۇگىرتىپ، دەنە كەلبەتىن ساقتاپ قالعان، ٴبىراق بوس جاتقان كەبىندى كوردى. دەنە ونى جاڭا ٴومىر باستاۋ ٴۇشىن تاستاپ كەتكەن بولۋ كەرەك.بۇركەمەسىز ايتساق، مۇنداي كورىنىس كەم-كەمدى دە، ٴتىپتى از ۋاقىتقا بولسا دا، سەنۋشى ەتەدى.

قايتا ٴتىرىلۋدى تابيعي سەبەپتەرمەن ٴتۇسىندىرۋ ٴۇشىن ٴتۇرلى بولجامدار ورتاعا سالىندى، الايدا ولاردىڭ ٴبارى دە ٴالسىز. شىنىن ايتقاندا، ولار قايتا تىرىلۋگە دەگەن سەنىمدى نىعايتا تۇسەدى. ەندى ولارمەن تانىسىپ كورەيىك:

بۇل الدە باسقا ٴقابىر مە ەدى؟

كيرسوپ لەيكتىڭ بولجامى بويىنشا، ٴمايىتتىڭ جوق بوپ

كەتكەندىگىن حابارلاعان ايەلدەر ٴقابىردى جاڭىلىستىرىپتى. ونداي جاعدايدا ولاردىڭ حابارىن انىقتاۋعا جۇگەرگەن ەلشىلەردە وزگە قابىرگە بارعان بولار ەدى.

الايدا ٴبىز ياھۋدي اكىمشىلىگىنىڭ تالاپ ەتۋىمەن ٴقابىر جانىنا ريمدىك كۇزەتشىلەر توبىنىڭ قويىلعانىن بىلەمىز. سوندىقتان دەنەنى قابىردەن ۇرلاپ الۋ مۇمكىن ەمەس ەدى. سونداي-اق جاۋىنگەرلەردىڭ ناقتى قابىردەن جاڭىلۋى دە استە مۇمكىن ەمەس.

ەگەر شىنىندا اسپ-ساسقان ەلشىلەر ٴقابىردى جاڭىلىستىرعان بولسا، وندا ياھۋدي اكىمشىلىگى، ٴسوز جوق، يسانىڭ ٴوز ٴقابىرىن اشىپ، ونىڭ دەنەسىن حالىققا كورسەتىپ، ٴسويتىپ قايتا ٴتىرىلۋ تۋرالى بارلىق اڭگىمەنى جوققا شىعارار ەدى.

ەكىنشى ٴبىر بولجامعا سۇيەنسپ، ٴماسحتىك قايتا تىرىلگەننەن كەيىنگى ورالۋى جاي عانا كوز الداعان ەلەس دەلىك. الايدا بۇل بولجام پسيحولوگيالىق زاڭدىلىقتارعا قايشى بولماق. ول سول كەزدەگى تاريحي جاعدايعا جانە ەلشىلەردىڭ پسيحيكالىق جاعدايىمەن سايكەس كەلمەيدى. ويتكەنى ينالاسىنداعى ادامداردىڭ ٴبارىنىڭ بىردەي پسيحولوگياسىنا اسەر ەتىپ، جان دۇنيەسىنە ەنۋ تىپتەن دە مۇمكىن ەمەس.

الايدا زيراتقا قويىلعان ٴمايىت قايدا كەتتى؟ نەگە ونى ەشكىم كورمەگەن؟

ەسنەن تانۋ بولجامى

بۇل بولجامدى ۆەنتۋريني بۇدان بىرنەشە عاسىر بۇرىن ورتاعا سالعان؛ ول ٴالى كۇنگە دەيىن ٴجيى ايتىلىپ كەلەدى. ونى جاقتاۋشىلار مىناداي پىكىر بىلدىرەدى: يسا شىن مانىندە ولمەي، تەك اسا قاتتى زورىعۋ مەن قان كەتۋ سالدارىنان ەسىنەن تانىپتى. ٴبىرازدان سوڭ وزىنە كەلىپ، ەس جيىپتى. ال ەلشىلەرى ونى ٴولىپ، قايتا ٴتىرىلدى دەپ ويلاپتى.

دەيۆيد فرەدەريك ستراۋس قايتا تىرىلۋگە سەنبەگەنمەن، ەستەن تانۋ بولجامىنادا نانعان جوق. ول جايلى پىكىرىن بىلايشا ٴبىلدىردى:

«شالا ٴولىپ جاتقان ادام قابىردەن بىلدىرمەي قاشىپ شىعىپتى، دەلىك. السىزدىك پەن اۋرۋدان ازەر قوزعالادى ەكەن. وعان دارىگەرلىك كومەك كورسەتىپ، جارالارىن تاڭىپ، تاماقپەن الدەندىرۋ قاجەت. ٴالى

دە بولسا، ازاپ شەككەن وسىنداي ادامنىڭ ٴوزىن شاكىرتتەرىنە ٴولىمدى جەڭۋشى، ٴومىردىڭ يەسى رەتىندە كورسەتىپ، اسەر ەتۋى مۇمكىن ەمەس. الايدا وسى اسەر يسانىڭ شاكىرتتەرىنىڭ بولاشاق قىزمەتتەرىنىڭ وزەگىنە اينالدى عوي.

مۇنداي ەستەن ايرىلىپ، قايتادان ەسىن جيناۋ ونىڭ ٴوز ٴومىرى

مەن ٴولىمى ولارعا ەتكەن اسەردى تەك السىرەتۋى عانا مۇمكىن. يسانىڭ وسىنداي كورىنۋى شاكىرتتەرىنىڭ قايعىسىن قۋانىشپەن، وعان دەگەن قۇرمەتتەرىن وعان تابىنۋمەن وزگەرتە الماس ەدى».

الەدە ٴمايىت ۇرلاندى ما؟

كۇزەتشىلەر توبى ۇيىقتاپ قالعاندا، ٴمايىتتى ەلشىلەر ۇرلاپ كەتكەن دەگەن جانە ٴبىر بولعام ۇسىنىلدى.

ەلشىلەردىڭ قورقاقتىعى مەن سارى ۋايىمعا سالىنۋى بۇل

قيسىنعا قارسى قويار بىردەن-بىر دالەل. بۇل جاساق اسكەردىڭ كوز الدىنان قابىردە تۇرعان ٴمايىتتى جىمقىرىپ كەتەتىن جۇرەك

جۇتقاندىق پەن ىسكەرلىك ولارعا قايدان كەلە قويسىن؟ بۇلاي دەۋگە ولاردىڭ كوڭىل-كۇيى دە كەلىسپ تۇرعان جوق-تى.

پروفەسسور دج. ن. د. اندەرسون لوندون ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ

زاڭتانۋ ٴبولىمىنىڭ دەكانى، شىعىس پەن افريكاتانۋ ينستيتۋتىنىڭ شىعىستىڭ زاڭتانۋ ٴبولىمىنىڭ جەتەكشىسى جانە لوندون ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ زابگەرلىك زەرتتەۋ اقادەمياسىنىڭ ديرەكتورى بولدى. اتى الەمگە شىققان گالىم ٴماسىحتىڭ ٴمايىتىن ەلشىلەرى ۇرلادى دەگەنگە بىلاي دەپ جاۋاپ قاتادى:

«بۇل بولجام ٴبىزدىڭ ولار تۋرالى بىلەتىندەرىمىزبەن قاراما - قايشى. ٴمايىتتى ۇرلاۋ ولاردىڭ وزدەرى ۇيرەتىپ جۇرگەن ادامگەرشىلىك تاربيەسىمەن، وزدەرىنىڭ جوعارى ۇلگىدەگى مىنەز-قۇلىقتارىمەن، ازاپ شەگىپ، قۋدالانعان كەزدەردە كورسەتكەن تاباندىلىقتارىمەن سيىسپايدى.

سونداي-اق وسى بولجام سارى ۋايىمعا سالىنعان ەلشىلەردىڭ

كەنەتتەن قارسلاستارى الدىڭداعى باتىل كۋالارعا اينالۋىنا دا ەشقانداي تۇسىنىك بەرە المايدى».

ياھۋدي نەمەسە ريم اكىمشىلىگى قابىردەگى ٴمايىتتى جاسىرىن تۇردە وزدەرى الدىرتقان شىعار دەگەن جانە ٴبىر بولجام بار. بۇل دا جوعارىداعى ەلشىلەر ۇرلاپتى دەگەندەي كۇماندى نارسە. ەگەر اكىمشىلىك وزدەرى ۇرلاپ كەتتى دەسەك، ەڭ بولماعاندا قايدا تىعىپ قويعاندارىن بىلەر ەدى. يسانىڭ شاكىرتتەرى ونىڭ ٴتىرىلىپ، ورتالارىنا ورالعانىڭ جاريالاي باستاعاندا، اكىمشىلەر ولارعا ٴبىر توقتام ايتار ەدى عوي. ونىڭ قايدا ەكەنىن ايتپاي، نەگە ٴۇنسىز قالدى؟ جاسىرعان جەرلەرىنەن ٴمايىتتى سۋىرىپ الىپ، كوتەرىپ ٴجۇرىپ بۇكىل يەرۋساليمگە نەگە ايگىلەپ شىقپاسقا؟ مۇنداي ارەكەت ماسىحكە دەگەن سەنىمنىڭ كۇلتالقانىن شىعارعان بولار ەدى.

عىلىم دوكتورى دجون ۋوريك مونتگومەري ول جايلى بىلايشا وي تولعايدى:

«تەك يسانىڭ دەنەسىن كورسەتۋ ارقىلى عانا جوقعا شىعارۋعا بولاتىن وتىرىكتى وتە ەرتەدەگى العاشقى ماسىحشىلەر ويلاپ تاۋىپ، ونى ادامدار اراسىنا تاراتىپتى دەگەنگە سەنۋ ەش مۇمكىن ەمەس».

قايتا ٴتىرىلۋدى دالەلدەيتىن جايلار

ايگىلى ٴۇش تومدىق ريم تاريحىنىڭ اۆتورى، وكسفوردتاعى

جاڭا تاريح كافەدراسىنىڭ بۇرىنعى مەڭگەرۋشىسى پروفەسسور توماس

ارنولد تاريحي وقيعالاردى جەتكىلىكتى كۋالىكتەر ارقىلى دالەلدەۋ قاجەتتىگىن جاقسى بىلەتىن. ول مىناداي وي تۇيگەن:

«مەن ۇزاق جىلدار بويى وزگە داۋىرلەردىڭ تاريحىن زەرتتەپ، كوپتەگەن اۆتورلاردىڭ كۋالىگى مەن دالەلدەمەلەرىن سالىستىرىپ

كەلدىم. ٴماسحتىڭ ٴولىمى مەن قايتا ٴتىرىلۋى ـ ماسەلەگە بايىپپەن
قارايتىن كىسى ٴۇشىن ادامزات تارىحىنداعى ەڭ تولىق ايعاقتارمەن
دالەلدەنگەن بىردەن ـ بىر جايت جانە قۇدايدىڭ بىزگە بەرگەن كەرەمەت
بەلگىسى».

ەندى اعىلشىن عالىمى بىرۋك فوس ۋەستكوتقا دەن قويارلىق:

«دايەكتەمەلەر مەن ٴتۇرلى قۇجاتتاردىڭ باسىن بىرىكتىرسەك،
ەجەلگى زاماندا وتكەن وقيعالاردىڭ ەشقايسىسى دا ٴماسىحتىڭ قايتا
تىرىلگەنىندەي دالەلدى بوپ شىعا المايدى. تەك ول جالعان دەپ
الدىن الا قالىپتاسقان قاتە تۇسىنىك قانا زەرتتەۋشىلەدى قولدا بار
دالەلدەردى جەتكىلىكسىز دەيتىن پىكىرمەن اداستىرىپ كەتە الدى».

د ـ ر سايمون گرينليف امەريكانىڭ ەڭ اتاقتى زاڭگەرلەردىڭ ٴبىرى
بولاتىن. ول گارۆارد ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ رويال اتىنداعى زاڭ ٴبىلىمى
كافەدراسىنىڭ پروفەسسور دارەجەسىنە كوتەرىپ، كەيىن وسى
ۋنيۆەرسيتەتتىڭ داڭقتى دەن اتىنداعى زاڭ ٴبىلىمى كافەدراسىنىڭ

مەڭگەرۋشىسى رەتىندە سول اكىمى دجوزەف ستوريدىڭ ٴىزىن باسقان. بۇل
ەكى وقىمىستى جايلى گ. نوتتە ٴوزىنىڭ «امەريكانىڭ ٴومىر باياندىق
سوزدىگى» دەگەن بەلگىلى ەڭبەگىندە بىلاي دەپ جازادى: «گارۆارد
ۋنيۆەرسيتەتىنىڭ ادەبيەت ينستيتۋتى قۇراما شتاتتاردىڭ وقۋ ورىندارىنىڭ
ۇشىندەگى ٴوزىنىڭ جوعارى اتاعى مەن ٴبىلىمدارلىعى ٴۇشىن اتى
شىققان، كورەگەندىگىمەن كوپتى ٴتانتى قىلعان ستوري مەن

گرينليفكە اردايىم قارىزدار». وسىنداي داڭقتى يە بولعان

پروفەسسور گرينليف ٴماسىحتىڭ قايتا تىرىلۋىنە كۋاگەر بولعان
ەلشىلەردىڭ ايعاقتىعىن زاڭگەرلىك ادىستەرىمەن زەرتتەپ، ناتيجەلەرى
تۋرالى كىتاپ جازدى. ودان ٴبىر ٴۇزىندىنى كەلتىرەيىن:

«ەگەر يسا شىنىندا ولىمنەن قايتا تىرىلمەسە جانە ەگەردە
ەلشىلەر بۇل جاعدايدى باسقا دا كەز كەلگەن جايت سياقتى ەش

كۇمانسىز بىلمەسە، وندا ولار وزدەرى حابارلاپ جۇرگەن دەرەكتەردىڭ

شىندىعىن جاقتاۋدا وسىنشاما توزىمدىك تانىتا الماس ەدى».

سوندىقتان اتاقتى عالىم: «ٴماسىحتىڭ قايتا ٴتىرىلۋى ـ ٴوزىنىڭ زاڭدى دالەلدەرىمەن تارىحتاعى ەش كۇمان كەلتىرۋگە جاتپايتىن وقيعا»، ـ دەگەن قورىتىندىعا كەلەدى.

باسقا ٴبىر زاڭگەر، فرانك موريسون، بۇرىنىراق قايتا ٴتىرىلۋدىڭ ايعاقتارىنا ۇزىلدى ـ كەسىلدى قارسى شىقتى. ول يسانىڭ ٴومىرى ادامداردىڭ ەڭ ەرەن ومىرلەرىنىڭ ٴبىرى بولعانىن مويىنداسا، دا

يسانىڭ ٴومىربايانىنا كەيىنىرەك قايتا ٴتىرىلۋى تۋرالى اڭىزدى بىرەۋ قوسقان بولۋ كەرەك دەپ بولجادى. وز ويىن دالەلدەۋ ٴۇشىن، موريسون

يسا ٴومىرىنىڭ سوڭعى كۇندەرى جايلى تاريحي ەڭبەك جازۋعا بەكىندى. ارينە ونىڭ قايتا ٴتىرىلۋىن ٴتىپتى دە ەسكە العىسى كەلگەن جوق.

يسانىڭ ٴومىربايانىن زەردەلى اقىل، ناقتى دەرەكپەن جازعان سوڭ،

ونىڭ قايتا ٴتىرىلۋى سەكىلدى «اڭىز» وز ـ وزىنەن اشكەرەلەنەدى دەپ ويلادى. ٴبىراق كاسىپقوي زاڭگەر موريسون وزىنە دەيىن جيناقتالعان دەرەكتەردى سالىستىرا كەلە، باستاپقى ويىنان اينىپ، كوزقاراسىن تۇبەگەيلى وزگەرتۋگە ٴماجبۇر بولدى.

قىزىقتى قاراڭىز، اقىر اياعىندا ول «تاستى قوزعاعان كىم؟»

دەگەن اتى شۋلى كىتاپتى دۇنيەگە اكەلدى. ونىڭ العاشقى تاراۋىن «مەنىڭ جازىپ شىعۋىما قارسى بولعان كىتاپ» دەپ اتاپ، بۇرىنعى بولجامدارىنا نە بولعانىڭ ٴتۇسىندىردى. قالعان تاراۋلارىن تۇگەلدەي ٴماسىحتىڭ قايتا ٴتىرىلۋىن دالەلدەۋگە ارنادى.

پروفەسسور دج. ە. لەد مىنادا توقتام ايتادى:

«قۇداي يسانى دەنەلىك بولمىسىندا قايتا ٴتىرىلتتى. بارلىق تاريحي دەرەكتەر ٴاينالىپ ـ ۇيىرىلىپ كەلگەندە وسىعان سايادى». وسى كۇنى يسا ماسىحكە بەت بۇرۋشى اركىم ٴوزىنىڭ سەنىمىنىڭ نەگىزى اڭىز ـ ەرتەگىلەر ەمەس، ٴماسىحتىڭ ٴولىپ، قايتا تىرىلگەنى جانە ٴقابىردىڭ

بوس

قالعانى جونىندەگى ناقتى تاريحي دەرەكتەر ەكەندىگىنە كوز جەتكىزە الادى. ەڭ العاشقى ماسىحشىلەر دە سونداي بەرىك نانىمدا بولعان.

ەڭ باستىسى، كەز كەلگەن ٴماسىحتىڭ جولىن كۇۋشى قايتا تىرىلگەن ٴماسىحتىڭ كۇشىن ٴوز تاجىريبەسىندە سىناپ كورە الادى.

بىرىنشىدەن، ول ٴوز كۇنالارىنىڭ كەشىرىلۋىن قابىلداي الادى. (قورىنتتىقتارعا 1 ـ حات 3:15)

ەكىنشىدەن، ٴوزىنىڭ ماڭگىلىك ٴومىرى مەن قايتا تىرىلۋىنە كوزىن جەتكىزە الادى. (قورىنتتىقتارعا 1 ـ حات 15:19 ـ 26)

ۇشىنشىدەن، ول ماعىناسىز، بوس ومىردەن قۇتىلىپ، يسا ٴماسىح ارقىلى جاڭا جاراتىلىس بولا الادى. (جوحان 10:10؛ قورىنتتىقتارعا 2 ـ حات 17:5)

بۇل جايلى ٴسىز قالاي ويلايسىز؟ قانداي تۇجىرىم جاسايسىز؟

بوس قالعان ٴقابىر جايلى نە ايتاسىز؟

انگليانىڭ بۇرىنعى باس سوتىنىڭ اكىمى لورد دارلينگ بارلىق وي ـ پىكىرلەردى زەرتتەي كەپ، كانىگى زاڭگەردىڭ كوزقاراسىمەن بىلايشا ٴتۇيىن جاسادى:

«بىزدە داۋ ـ داماي تۋعىزبايتىن بىرنەشە دالەلدەر بار. قاي جاعىنان الىپ قاراسا دا، كەز كەلگەن اقىل ـ ەسى ٴتۇزۋ سوت ٴبىر ـ اۋىزدان تىرىلگەنىن قابىلدايتىن »[?]

9

ناعىز ٴماسىح كىم؟ بىزگە ٴوزىڭدى كورسەتە گور!

يسانىڭ ٴوزىن ٴماسىپىن، قۇداي ۇلىمىن دەۋىنە ٴتۇرلى دالەلدەمەلەرى بولدى. ٴبىز بۇل تاراۋدا تەك ٴبىر عانا سالانى، پايعامبارلىق سوزدەردىڭ ونىڭ ومىرىندە جۇزەگە اسقانى حاقىندا اڭگىمە ەتپەكپىز. بۇل تاقىرىپ ٴجيى ەسكەرىلمەي قالادى.

سۇحباتتاسۋشىلارىنا ٴوزىنىڭ ٴماسىح ەكەندىگىن كورسەتۋدە يسا تاۋرات، زابۋر جانە پايعامبارلار جازبالارىنداعى پيعامبارلىق سوزدەردى الدەنەشە رەت كەلتىرەتىن. ٴبىز پاۋىل ەلشىنىڭ عالاتتىق سەنۋشىلەرگە ارنالعان حاتىندا دا يسا ٴماسىحتىڭ ومىرىندە نىسكە اسقان پايعامبارلىق سوزدەرگە جاسالعان سىلتەمەلەردى كورەمىز: «ٴبىراق ۋاقىتى كەلگەندە، قۇداي ٴوزىنىڭ ۇلىن دۇنيەگە جىبەردى. ول ٴبىر ايەلدەن تۋىپ، كيەلى زاڭ بيلىگىنىڭ اياسىندا بۇل دۇنيەگە كەلدى». (عالاتتىقتارعا 4:4)

يسانىڭ ٴوزى قايتا تىرىلگەننەن كەيىن ەلشىلەرىنە «مۇسا مەن

بۇكىل پايعامبارلاردان باستاپ، كيەلى جازبالاردىڭ بارىندە

ولاردىڭ ٴوزى تۋرالى ايتقاندارىن ٴتۇسىندىردى». (لۇقا 27:24)

سودان كەيىن يسا ولارعا بىلاي دەدى:

ـ سەندەرمەن بىرگە جۇرگەن كەزىمدە وزدەرىڭە ايتقان سوزدەرىم ـ مىناۋ: «مۇسا جەتكىزگەن كيەلى زاڭدا، پايعامبارلار جازبالارىندا جانە زابۋر كىتابىندا مەن تۋرالى جازىلعانداردىڭ ٴبارى ورىندالۋعا ٴتيىس». (لۇقا 44:24)

كەيىر ەكى ٴجۇزدى ٴدىندارلارعا يسا بىلاي دەپ ايتتى:«ٴبىراق

ەگەر سەندەر شىنىمەن مۇساعا سەنسەندەر، وندا ماعان دا سەنەر ەدىڭدەر، ويتكەنى ول مەن تۋرالى جازىپ كەتكەن»، ـ دەگەن. (جوحان 46:5) ول تاعى دا: «سەندەردىڭ ارعى اتالارىڭ ىبىرايىم مەنىڭ]دۇنيەگە كەلەتىن[كۇنىمدى كورەتىنىنە قۋاندى؛ ول سول كۇندى الدىن الا كورىپ، قۋاندى دا»، ـ دەپ ايتىپ كەتكەن. (جوحان 56:8)

ەلشىلەر جانە ٴىنجىلدى جازعان تاعى باسقالار دا يسانىڭ قۇداي ۇلى، قۇتقارۋشى ٴماسىح ەكەندىگىن دالەلدەگەندە، جۇزەگە اسقان پايعامبارلىق سوزدەردى ۇنەمى ايتىپ وتىرعان:

«ال قۇداي بارلىق پايعامبارلاردىڭ اۋزىمەن ٴوزى جىبەرەتىن قۇتقارۋشى ٴماسىح ازاپتالادى دەپ الدىن الا جارىيالاتقانىن وسىلايشا ورىندادى». (ەلشىل. ىستەرى 3:18)

«وز ادەتىنشە پاۋىل]ياھۋديلەردىڭ ٴماجىلىسحاناسىنا[باردى. ول جەردە ٴۇش دەمالىس كۇنى سولارمەن كيەلى جازۋلارى تۋرالى پىكىر الىسىپ، ولاردى ٴتۇسىندىردى جانە قۇتقارۋشى ٴماسىحتىڭ ازاپ شەگىپ، ٴولىپ ودان قايتا تىرىلۋگە ٴتيىستى ەكەنىن دالەلدەدى. ول: مەن سەندەرگە ۋاعىزداپ جۇرگەن يسا ـ ٴماسىحتىڭ ٴوزى، ـ دەدى». (ەلشىل. ىستەرى 17:2ـ3)

«مەن سەندەرگە ەڭ الدىمەن ٴوزىمنىڭ قابىلداعان حابارلارىمدى تانىستىردىم: ٴماسىح كيەلى كىتاپتا الدىن الا ايتىلعانداي بىزدەردىڭ كۇنالارىمىز ٴۇشىن ٴولدى،]باسقاشا ايتساق، ٴماسىحتىڭ ٴولىمى ول جەر بەتىنە كەلمەستەن كوپ بۇرىن جازىلعان تاۋرات، زابۋر جانە پايعامبارلار جازۋلارىندا بولجالعان ەدى[جانە سول جازبالاردا ايىلعانداي ٴمايىتى قابىرگە قويىلدى، سوسىن ول ٴۇشىنشى كۇنى قايتا ٴتىرىلدى». (قورىنتتىقتارعا 1ـحات 3:15ـ4)

تاۋرات، زابۋر جانە پايعامبارلار جازۋلارىندا ٴماسىح

جونىندە 60 ماڭىزدى پايعامبارلىق ٴسوز جانە شامامەن 270 سىلتەمە جازىلعان. بۇلاردىڭ ٴبارى دە ٴبىر ادامنىڭ بويىندا، نازارەتتىك يسا ماسىحتە، ىسكە اسقان. ٴماسىحتىڭ بويىندا ورىندالعان بۇل بولجامداردىڭ بارلىعىن ونىڭ «كۋالىگى» رەتىندە قاراعان ٴجون.

بالكىم، ٴوز كۋالىگىڭىزدىڭ مالىمەتتەرىنىڭ قانشالىقتى ماڭىزدى ەكەندىگى جايىندا ٴسىز ەشقاشان ەسەپ بەرىپ كورمەگەن شىعارسىز. ٴبىراق

دال وسى ۇساق-تۇيەكتىڭ ٴوزى ٴسىزدى پلانەتامىزداعى 5 ميللياردتان استام زامانداستارىڭىزدان ەرەكشەلەيدى ەمەس پە؟

ٴماسىحتىڭ تاريحتاعى «كۋالىگى»

جەر بەتىندە بۇعان دەيىن، قازىردە جانە بولاشاقتا ٴومىر سۇرەتىن بارلىق ادامداردان ٴوزىنىڭ ۇلىن، ادامزاتتى قۇتقارۋشى ٴماسىحتى، ەرەكشەلەيتىن بەلگىلەردى قۇداي ۇلكەن مۇقياتتىلىقپەن تاريحتا قالدىردى. بۇل بەلگىلەر تاۋرات، زابۋر جانە پايعامبارلار جازبالارىندا جان-جاقتى جازىلعان. بۇل قۇجاتتار 1000 جىل بويى جازىلىپ، ونىڭ كەلەتىنى تۋرالى ايتىلعان 300-دەن استام سىلتەمەنى قامتيدى.

ماتەماتيكانىڭ «ىقتيمالدىق تەورياسى» بويىنشا، ەگەر بۇل پايعامبارلىق سوزدەردىڭ تەك 48ٴ-ى عانا بەلگىلى ٴبىر ادامنىڭ بويىنان كورىنىس تاپسا دا، 10157 مۇمكىندىگىنەن جالعىز 1ٴ-ى عانا جۇزەگە اسىرىلماق!

ال ٴماسىح جايىنداعى پايعامبارلىق سوزدەردىڭ بارلىعى دا

ونىڭ دۇنيەگە كەلۋىنەن 400 جىل بۇرىن جازىلعان ەدى. وسى سەبەپتەن دال سول سىلتەمەلەرگە ساي كەلەتىن بىرەۋدى تابۋ مۇمكىندىگى ودان سايىن قيىنداي تۇسەدى!

بۇل جەردە كەيبىر ادامدار، ارينە، بۇل پايعامبارلىق سوزدەر يسانىڭ ٴومىر سۇرگەن ۋاقىتىنان كەيىن جازىلىپ، ونىڭ ومىرىمەن

سايكەس كەلتىرىلە سالىنعان دەپ تە قارسىلىق كورسەتۋلەرى مۇمكىن. ٴبىراق تا ٴبىز شامامەن ب.ز.ب. 150-200 جىلداردا تاۋرات، زابۋر جانە

پايعامبارلار جازۋلارىنىڭ كونە ەۆرەيلىك ٴتۇپنۇسقاسى گرەك تىلىنە اۋدارىلعانىن بىلسەك، ول پىكىردىڭ قاتە ەكەنىن دەرەۋ تۇسىنەمىز. ويتكەنى وسى گرەكشە اۋدارما پايعامبارلىقتىڭ بۇل سۋرەتتەلۋ كەزەڭى ولاردىڭ ٴماسىحتىڭ بويىنان تابىلعان ۋاقىتىنان كەم دەگەندە ەكى عاسىر الشاق جاتقانىن دالەلدەيدى.

تەك شىن ٴماسىح قانا قۇداي بەلگىلەگەن انىقتامالارمەن سايكەس كەلەتىندىگى ٴسوزسىز. وزدەرىن ياھۋديلىك ٴماسىحپىن دەپ اتاعان 40 شاقتى ادامنىڭ بولعاندىعى بەلگىلى. ٴبىراق ولاردىڭ تەك بىرەۋى، يسا ٴماسىح، قانا ٴوز ايتقاندارىندا وسى پايعامبارلىق جازبالارعا سۇيەنىپ، سولاردىڭ ىسكە اسقاندىعىن دالەلدەي الدى.

سونىمەن، بۇل نە قىلعان انىقتامالار؟ قانداي وقيعالار قۇداي ۇلىنىڭ كەلۋى قارساڭىندا بولىپ، قايسىلارى ونىمەن قاباتتاس بولۋى كەرەك ەدى؟

ەڭ الدىمەن، ٴبىز تاۋراتتاعى «جاراتىلىستىڭ باستالۋى» دەگەن

العاشقى بولىمىنە ورالۋىمىز كاجەت. ٴۇشىنشى تاراۋىنىڭ ون بەسىنشى اياتىندا قۇداي تاعالا جىلان بەينەسىندەگى شايتانعا ۇكىم شىعارعاندا، تۇڭعىش رەت ٴماسىحتىڭ كەلىپ، قۇربان بولاتىنى تۋرالى مالىمەت بەردى:

«سەنى جانە ايەلدى، سەنىڭ ۇرپاعىڭ مەن ونىڭ ۇرپاعىن اراز ەتىپ قويامىن. ايەلدىڭ ۇرپاعى سەنىڭ باسىڭدى مىجيدى، سەن ونىڭ وكشەسىن شاعاسىڭ».

بارلىق كيەلى كىتاپتا تەك ٴبىر عانا ادام «ايەلدىڭ ۇرپاعى» بولىپ پايدا بولعان، قالعاندارىنىڭ ٴبارى دە كۇيەۋىنىڭ ۇرىعىنان دۇنيەگە كەلدى. بۇل جەردە جارىق دۇنيەگە كەلىپ، شايتاننىڭ ىستەگەندەرىنىڭ بارلىعىن جويىتىن ادام جونىندە ايتىلىپ تۇر: «ول سەنىڭ باسىڭدى مىجيدى».

«جاراتىلىستىڭ باستالۋىنىڭ» 9 جانە 10 تاراۋلارىندا

قۇاي بەلگىلەردى ناقتىلاۋدى جالعاستىرا تۇسەدى. نۇح پايعامباردىڭ

ٴۇش ۇلى بولعان: شام، حام، ٴيافەت. ٴقازىر ٴومىر ٴسۇرىپ جاتقان حالىقتاردىڭ ٴبارى دە وسى ٴۇش ادامنىڭ ۇرپاعىنان شىققان. قۇدايدىڭ تاڭداۋى بويىنشا، حالىقتاردىڭ ۇشەۋىنەن ەكىسى وزدەرىنەن ٴماسىحتىڭ شىعۋ مۇمكىندىگىنەن ايىرىلدى: ٴماسىح تەك شامنىڭ ۇرپاقتارىنان شىقپاق ەدى.

كەيىنىرەك، ب.ز.ب. 2000 جىلدارعا تاياۋ، ٴبىز قۇدايدىڭ قالداي ەلىندەگى ۋردان شىققان ىبىرايىمعا دەگەن ادامدى شاقىرعانىن كورەمىز. ىبىرايىمعا ايان بەرگەندە، قۇداي بۇرىنعىدان دا ناقتىراق بولىپ، ىبىرايىمنىڭ ۇرپاقتارىنىڭ بىرەۋى ٴماسىح بولادى دەگەندى ايتقان. ول ىبىرايىمنىڭ ۇرپاعى ارقىلى جەر بەتىندەگى بارلىق ۇلتتاردى جارىلقاماق ەدى. (جاراتىلىستىڭ باستالۋى 12:2ـ3؛ 17:2ـ4؛ 22:15ـ18)

ىبىرايىمنىڭ ىسقاق جانە ىسماعۇل اتتى ەكى ۇلى دۇنيەگە كەلگەننەن كەيىن، قۇداي ىسقاقتىڭ ۇرپاعىن ٴماسىحتىڭ اتا-تەگى بولۋعا تاعايىنداعان. (جاراتىلىستىڭ باستالۋى 17:21)

ىسقاقتىڭ ەكى ۇلى بولدى: جاقىپ جانە ەساۋ. قۇداي جاقىپتىڭ ۇرپاعىن تاڭدادى. (جاراتىلىستىڭ باستالۋى 28:14؛ 35:10ـ12؛ رۋلاردى ساناۋ 24:16ـ19)

جاقىپتىڭ يسرايل ەلىنىڭ ون ەكى رۋىن قۇراعان ون ەكى ۇلى

بولدى. قۇداي كەلەشەك ٴماسىحتىڭ اتا-تەگى بولۋ ٴۇشىن ون ەكى رۋدىڭ ىشىنەن تەك يۋدانىڭ رۋىن تاڭدادى.

ال يۋدانىڭ ۇرپاعىنىڭ ىشىنەن قۇدايدىڭ نازارى ەسەيدەن تاراعان بۇتاقعا تۇسكەن. (يشايا 11:1ـ5) وسىلايشا شەڭبەر تارىلا بەردى...

ەسەيدىڭ سەگىز ۇلى بولدى. ٴبىراق «ەكىنشى پاتشالار»

جازبالارىندا (12:7ـ16) جانە ەرەميا پايعامباردىڭ جازۋىندا

(5:23) قۇداي ەسەيدىڭ سەگىز ۇرپاعىنىڭ جەتەۋىن ٴماسىحتىڭ تەگى

بولۋعا قابىلدامادى دەلىنگەن.

ەندى ٴبىز قۇدايدىڭ جىبەرمەك ادامى ايەلدىڭ ۇرپاعى عانا ەمەس، شامىنىڭ ۇرپاعى عانا ەمەس، ىبىرايىمنىڭ ٴۇرىم-بۇتاعىنان عانا ەمەس، ىسقاقتىڭ، جاقىپتىڭ، يۋدانىڭ ۇرپاعى عانا ەمەس، سونداي-اق ٴداۋىت پايعامباردىڭ تۇقىمىنان دا بولاتىندىعىن بىلەمىز.

ب.ز.ب. 1012 جىلداعى پايعامبارلىق سوزدە قۇداي جىبەرمەك

ادام ازاپتالىپ، قول-اياعى تەسىلەدى دەلىنگەن. رىمدىكتەر ادامدى ايقىش اعاشقا كەرىپ شەگەلەگەندە، قول-اياعىن تەسەدى. ٴبىراق وسى جازۋ رىمدىكتەردىڭ مۇنداي ٴولىم ٴتۇرىن ەنگىزۋىنەن 800 جىل بۇرىن جازىلعان... (زابۋرداعى جىر 6:21-18؛ زاكاريا 10:12)

يشايا پايعامباردىڭ جازباسىنان (14:7) ول قىزدان دۇنيەگە كەلەدى - تابيعي جولمەن ەمەس، ەرەكشە جاعدايدا جۇكتى بولىپ، ادەتتەگىدەي تۋادى دەگەن ماعلۇماتتى تابامىز. بۇنىڭ ٴوزى ادامنىڭ مۇمكىندىكتەرى مەن باقىلاۋىنان تىس جاتقان جاي.

يشايا مەن زابۋرداعى بىرنەشە پايعامبارلىق سوزدەردە قۇدايدىڭ جىبەرمەك ادامنىڭ كۇتىپ تۇرعان سول كەزدەگى قوعامدىق جاعداي مەن قارسى ارەكەت سۋرەتتەلەدى: ونىڭ ٴوز حالقى ودان باس تارتادى، ال باسقا ۇلتتاردىڭ ادامدارى وعان سەنۋشى بولادى. (يشايا 14:8؛ 16:28؛ 6:49؛ 6:50؛ 13:52-15؛ 53؛ 3:60؛ زابۋرداعى جىر 8:21-9؛ 22:117)

ٴماسىحتىڭ الدىندا وعان جول دايىنداپ، ونىڭ كەلۋىن حالىققا حابارلاۋشى «ايدالاداعى داۋىس» كەلەدى. (يشايا 3:40؛ مالاقيا 1:3) بۇل حابارلاۋشى جاقيا پايعامبار بولدى. (لۇقا 1:76؛ 1:3) بۇل حابارلاۋشى جاقيا پايعامبار بولدى. (لۇقا 1:76؛ 13:1:3-6؛ جاحان 6:1)

وتىز كۇمىس تەڭگەلىك تۋرالى پايعامبارلىق ٴسوز

بولاشاق وقيعالار جايىندا الدىن الا ناقتى ماعلۇمات بەرەتىن مىنا پايعامبارلىق سوزدەردەگى جەتى دەرەكتى دە ايتا كەتكەن دۇرىس. (زاكاريا 11:11ـ 13، زابۋرداعى جىر 40؛ سالىستىر. ماتاي 26:14ـ16؛ 27:3ـ10)

قۇداي سوزىندەگى وسى دەرەكتەر بويىنشا كەلۋگە ٴتيىس ٴماسىح مىناداي تاعدىرعا تاپ بولادى:

1. ونى ٴوز دوسى

2. كۇمىستەن جاسالعان

3. وتىز تەڭگەگە

4. جاۋىنا ۇستاپ بەرەدى؛

5. عيباداتحانانىڭ ەدەنىنە

6. تەڭگەلەردى لاقتىرادى؛

7. سول اقشاعا قۇمىراشىدان ەگىستىك جەر ساتىپ الىنادى.

ميقا پايعامباردىڭ جازباسىندا قۇداي ٴماسىحتىڭ دۇنيەگە

كەلەر جەرى ەتىپ ٴبىر مىڭ عانا ادامدىق تۇرعىنى بار شاعىن بەتلەحەم قالاشىعىن تاڭدادى دەلىنگەن. (ميقا 5:2)

كەيىنىرەك، كوپتەگەن پايعامبارلىق سوزدە ٴوزىنىڭ جىبەرمەك ادامىنىڭ قاي كەزدە، قاشان كەلەتىنىن دە كورسەتكەن. ماسەلەن، ٴماسىح يەرۋساليم عيباداتحاناسى قيراماي تۇرعان كەزدە كەلۋى ٴتيىس دەلىنگەن. وسى عيباداتحانا ب.ز. 70 جىلى تالقاندالىپ، ٴالى كۇنگە دەيىن قالپىنا كەلتىرىلمەگەندىكتەن، بۇل پايعامبارلىق ٴسوزدىڭ

ماڭىزى ەرەكشە. (مالاقيا 3:1، زابۋرداعى جىر 117:26؛ دانيەل 9:26؛ زاكاريا 11:13؛ حاققاي 2:7ـ 9)

ٴماسىحتىڭ دالمە ـ دال اتا ـ تەگى، دۇنيەگە كەلەتىن مەكەنى، ۋاقىتى جانە جولى، ادامداردىڭ ونى قالاي قابىلداۋى، دوسىنىڭ ساتقىندىق ەتۋى، ٴوزىنىڭ ٴولىم ٴتۇرى:مۇنىڭ ٴبارى ـ قۇداي ۇلىن، ادامزاتتى قۇتقارۋشى ٴماسىحتى، تانىپ ـ بىلۋگە بولاتىن «كۋالىگىنىڭ» جۇزدەگەن انىقتامالارىنىڭ تەك ازعانا بولىكتەرى.

مۇمكىن، بۇل تەك جاي سايكەستىك قانا شىعار؟

«پايعامبارلىق سوزدەردىڭ كەيبىر بەلگىلەرى دجون ف. كەننەدي، مارتين ليۋتەر كينگ، ناسسەر، لەنين جانە ت.ب. تانىمال كوسەمدەرىدىڭ بويىندا كورىندى، وندا تۇرعان نە بار» ـ سىنشىلاردىڭ وسلاي دەۋى مۇمكىن.

يا، مۇمكىن، بويىندا پايعامبارلىق سوزدەردىڭ ٴبىر، ەكى بەلگىسى بار بىرنەشە ادامدى كەزدەستىرۋگە بولار، ٴبىراق بارلىق 60 پايعامبارلىق ٴسوز بەن 270 سىلتەمەن تۇگەلدەي ەمەس. ايتپاقشى، ەگەر ٴسىز فرەد دجون مەلداۋدىڭ «ەكى كەلىسىمدەگى ٴماسىح» كىتابىندا سانامالاپ كورسەتىلگەن ٴماسىح جونىندەگى پايعامبارلىقتىڭ تەك

جارتىسى عانا بويىنان كورىنىس تاپقان ىسادان باسقا ادامدى تاپساڭىز، امەريكانىڭ كولورادو شتاتىنىڭ دەنۆەر قالاسىنداعى «كريسچەن ۆيكچەري پابلي ـ شينگ كامپەني» 1000 دوللار كولەمىندە سىيلىق بەرۋگە ٴازىر.

پيتەر ستونەردىڭ «علىم بىلاي دەيدى» اتتى كىتابىنىڭ العى سوزىندە امەريكاندىق علىم قوعامىنىڭ حاتشىسى حەرولد حارتسلەر بىلاي

دەپ جازادى: «وسى كىتاپتىڭ قولجازباسى امەريكاندىق علىم قورامىنىڭ مۇشەلەرى جانە وسى قوعامنىڭ اتقارۋ كوميتەتى مۇكيات قاراپ شىعىپ، علىمي مازمۇنىمەن كىتاپ دال، شىنايى دەگەن قورىتىندىعا كەلدى.

مۇنداعى ماتەماتيكالىق ساراپتار ىقتيمالدىق تەورياسى نەگىزىندە جاسالعان. پروفەسسور ستونەر بۇل پرينتسيپتەردى ۇقىپتى جانە تۇسىنىكتى ەتىپ پايدالاندان».

ٴوزىنىڭ كىتابىندا ستونەر ىقتيمالدىق تەورياسىنىڭ قازىرگى ادىستەرىن سەگىز پايعامبارلىق سوزدە قولدانا وتىرىپ، مىنادااي قورىتىندىعا كەلەدى: «ادامنىڭ ٴبىزدىڭ زامانىمىزعا دەيىن ٴومىر ٴسۇرىپ، وسى 8 پايعامبارلىق ٴسوزدى جۇزەگە اسىرۋ مۇمكىندىگى 1017 : 1ـنە تەڭ». بۇل دەگەنىمىز ـ 000 000 000 000 000 100ـنان ٴبىر مۇمكىندىك.

وسى ساندى كوز الدىنا ەلەستەتۋ ٴۇشىن، ستونەر مىناداي مىسال ايتادى: «ٴبىز 1017 دارەجەسىندەي كۇمىس دوللار الىپ، ولاردى تەحاس جەرىنە قاتارلاپ تاستايىق. ولار بۇكىل شاتاتتى 60 سم. قالىڭ

قاباتپەن جابادى. ەندى ٴبىز ٴبىر عانا دوللاردى بەلگىلەيمىز دە، تەڭگەلەردى بارلىق جەرگە ارالاستىرامىز. سودان كەيىن ٴبىر كىسىنىڭ كوزىن بايلاپ، جاڭاعى بەلگىلەنگەن تەڭگەنى تاپقىزامىز. دال سونى تاباتىنىنا سەنىم قانداي؟ ونىڭ تابىسقا جەتۋ مۇمكىندىگى قانداي؟

ەگەر پايعامبارلار وسى سەگىز بولجامدى ٴوز اقىلىنا سۇيەنىپ جازىپ قالدىرسا، ولاردى جازىلعان كەزىنەن باستاپ قازىرگى ۋاقىتقا دەيىنگى ارالىقتا تۇگەلدەي ٴبىر ادامنىڭ بويىنان تابىلۋ مۇمكىندىگى دە سوعان تەڭ.

پروفەسسور ستونەر ستاتيستيكا عىلىمىنا نەگىزدەلگەن ەڭبەگى بىلاي دەپ تۇرىمدادى:«ال ەندى، بۇل پايعامبارلىق سوزدەر

قۇدايدىڭ ايتۋىمەن نەمەسە جازۋشىلاردىڭ ٴوز تۇسىنىكتەرىنە

سۇيەنىپ جازىلعان بولۋى مۇمكىن. ەگەر ولاردى ٴوز بىلگەنىنشە جازسا، بولجامداردىن جۇزەگە اسۋ مۇمكىندىگى 1017ـنەن ٴبىر مۇمكىندىككە تەڭ ەدى. الايدا ولاردىڭ بارلىعى دا يسا ٴماسىح ارقىلى جۇزەگە استى!

سونىمەن، بۇل سەگىز پايعامبارلىق ٴسوزدىڭ جۇزەگە اسۋى ولاردىڭ قۇدايدىڭ ايتۋىمەن بولعاندىعىن دالەلدەيدى».

تاعى ٴبىر قارسىلىق

كەيبىر كىسىلەر يسا ٴماسيح تاۋرات، زابۋر جانە پايعامبارلار جازبالارىنداعى بولجامداردى سانالى تۇردە جۇزەگە اسىرۋعا تىرىسقان شىعار دەپ، قارسىلىق بىلدىرەدى. ولار ٴبىر قاراعاندا دۇرىس تا بولۋى مۇمكىن، ٴبىراق ماسەلە مىنادا: ٴماسيح ٴومىرىنىڭ كوپتەگەن بۇگەشەگەسىنە دەيىنگى جاعدايلارى ادام باقىلاۋىنا كونبەيدى.

ماسەلەن، ونىڭ تۋعان جەرى: يسانىڭ ەسەك ۇستىندە وتىرعان

اناسىنىڭ ىشىندە جاتىپ: «بەتلەحەمگە جەتىپ ۇلگەرۋىمىز كەرەك قوي!» دەگەنىن انا ەلەستەتسەك، جاعدايدى ۇعىنامىز. ياھۋدەي ٴدىن مۇعالىمدەرى پايعامبارلاردىڭ الدىن الا ايتقانىن جاقسى ٴبىلدى. يرود پاتشا ولاردان: «ٴماسيح قاي جەردە تۋۋعا ٴتيىس؟» ـ دەپ سۇراعاندا، ولار: «ياھۋدەياداعى بەتلەحەمدە، پايعامبار سولاي دەدى»، ـ دەپ جاۋاپ بەردى. (ماتاي 2:5)

سونداي-اق ٴماسيحتىڭ دۇنيەگە كەلۋ ۋاقىتى جانە جولى،

يۋدانىڭ ساتقىندىعى جانە سول ساتقىندىقتىڭ باعاسى، ٴماسيحتىڭ

ٴولىمىنىڭ ٴتۇرى جانە ادامداردىڭ وعان ىستەگەنى: كەلەمەجدەۋ، بەتىنە تۇكىرۋ، قادالا قاراۋ؛ كۇزەتكەن جاۋىنگەرلەردىڭ ونىڭ كيىمدەرىن جەرەبەمەن ٴبولىسىپ، شاپانىن جىرتۋى ـ پايعامبارلىق سوزدەردىڭ جارتى-

سىنىڭ ىسكە اسۋىنا يسا ەش اسەر ەتە المادى. ول «ايەلدىڭ ۇرپاعى»، شام، ىبىرايىم جانە ٴداۋىتتىڭ تۇقىمىنان دا ٴوز ەركىمەن دۇنيەگە كەلە المادى.

سوندىقتان دا يسا مەن ەلشىلەردىڭ جۇزەگە اسقان پايعامبارلىق سوزدەردى ونىڭ ٴماسيح ەكەنىن دالەلدەۋگە كەلتىرىپ پايدالانعاندارى

تاڭعالارلىق نارسە ەمەس.

قۇداي تاعالا ادامزاتقا نەگە پايعامبارلار ارقىلى وسىنشاما كوپ ماعلۇماتتى الدىن الا ٴبىلدىردى؟ مەنىڭشە قۇداي ادامدارعا كەلگەن كەزىندە يسا ماسىحتە بارلىق دالەلدەر بولعانىن قالاعان.

ٴبىراق يسا ٴماسىحتىڭ ەڭ تاماشا قاسيەتى: ول ادامداردىڭ ٴومىرىن وزگەرتۋگە كەلدى! يسانىڭ جالعىز ٴوزى-اق ٴوزىنىڭ كەلەتىنى تۋرالى تاۋرات، زابۋر جانە پايعامبارلار جازبالارىندا ايتىلعان جۇزدەگەن پايعامبارلىق سوزدەردى دالمە-دال ورىندادى. ول جالعىز ٴوزى بارلىق پايعامبارلىق سوزدەردىڭ ىشىندەگى ەڭ ۇلكەنى - جاڭا ٴومىر تۋرالى ۋادەنى جۇزەگە اسىرا الادى:

«مەن ساعان جاڭا جۇرەك بەرىپ، جاڭا رۋح ەنگىزەمىن».
(حەزەكيەل 36:25-27) «سوندىقتان بىرەۋ ماسىحپەن تىعىز بايلانىسسا، سول -

جاڭادان جاراتىلعان. بۇرىنعى ەسكى بولمىسى جوعالىپ كەتىپ، مىنە جاڭاسى پايدا بولدى». (قورىنتتىقتارعا 2-حات 17:5)

10

بۇدان باسقا جول جوق پا؟

جاقىندا تەحاس ۋنيۆەرسيتەتىندە ٴبىر ستۋدەنت ماعان مىناداي
سۇراق قويدى:

ـ يسا نەگە قۇدايمەن قارىم ـ قاتىناستىڭ جالعىز جولى بوپ
ەسەپتەلەدى؟

وسىنىڭ الدىندا مەن يسا ٴوزىن قۇدايعا بارار جالعىز جول

دەپ ەسەپتەگەنىن، كيەلى كىتاپتا جازىلعانداردىڭ جانە ەلشىلەردىڭ
ايعاقتىق سوزدەرىنىڭ راستىعىن كورسەتىپ، يسا ـ قۇتقارۋشى جانە يەمىز
دەگەن سەنىمنىڭ شىندىعىن دالەلدەيتىن جەتكىلىكتى كۋالىكتەر بىزدە
بار ەكەندىگىن ايتقان بولاتىنمىن.

ال ەندى ول:«نەگە يسا؟ باسقا جول جوق پا؟ ال بۋددا شە؟ باسقا
دەندەر شە؟ ادامنىڭ تازا، ادال ٴومىر ٴسۇرۋى جەتكىلىكسىز بە؟ ەگەر قۇداي
سونشالىقتى مەيىرىمدى بولسا، ادامداردى قانداي بولسا سول كۇيىندە
قابىلداعىسى كەلمەي مە؟» ـ دەگەن سۇراقتار جايىندا ويلانىپ قالدى.

مەن مىناداي قارسىلىقتى دا ەستىدىم:

ـ جارايدى، ٴسىز يسا ٴماسىحتىڭ قۇداي ۇلى ەكەندىگىن
دالەلدەدىڭىز. ٴبىراق قۇدايمەن بايلانىسقا اكەلەتىن يسادان باسقا جول
جوق پا؟

بۇل ەكى قارسىلىق پىكىر دە ٴبىزدىڭ زاماندىاستارىمىزعا تان.
مەنەن: «قۇدايعا جاقىنداۋ ٴۇشىن جانە ٴوز كۇنالارىنا كەشىرىم الۋ

ٴۇشىن نەگە ٴبىز يساعا قۇتقارۋشى جانە يە رەتىندە سەنۋىمىز كەرەك؟» ـ

دەپ كوپ كىسلەر سۇرايدى. مەن ول ستۋدەنتكە:

ـ ادامداردىڭ كوپشىلىگى قۇدايدىڭ قاسيەتتەرىن دۇرىس تۇسىنبەيدى، ـ دەپ جاۋاپ بەردىم.

ادەتتە ادامدار مىناداي دا ساۋال بەرەدى:

ـ ادامعا سۇيىسپەنشىلىكپەن قارايتىن قۇداي قالايشا ونىڭ

توزاقعا تۇسۋىنە جول بەرەدى؟

مەن جاۋاپ رەتىندە ادەتتە بىلاي سۇراق قويامىن:

ـ ال سول قاسيەتتى، ادال قۇداي ۆزىنە كۇنا جاساعان ادامدى قالايشا جاقىنداتا الادى؟

قۇدايدىڭ نەگىزگى قاسيەتتەرىن تۇسىنبەۋشىلىك ٴدىن ٴبىلىمى جانە مىنەز-قۇلىق پەن تاريحە ٴىلىمى سالالارىنداعى قيىن ماسەلەلەردىڭ سەبەبى بولدى. كوپشىلىك قۇدايدىڭ راقىمدى ەكەنىن تۇسىنەدى.

الايدا وسىمەن اياقتايدى دا. اڭگىمە قۇدايدىڭ تەك راقىمدى ەكەندىگىندە عانا ەمەس قوي. ول سونداي-اق ٴادىل، قاسيەتتى قۇداي.

ٴبىز قۇدايدى ٴوزىنىڭ قاسيەتتەرى ارقىلى بىلەمىز. ٴبىراق

قاسيەت قۇدايدىڭ ٴبىر «بولىگى» ەمەس. ٴبىر كەزدەرى مەن: ەگەر

قۇدايعا تان قاسيەتتىلىك، سۇيىسپەنشىلىك، ادىلدىك، پاكتىك سياقتى قاسيەتتەردىڭ ٴبارىن كوسساڭ، قۇداي بەينەسى سومدالادى دەپ ويلاۋشى ەم. بۇل ۇلكەن قاتەلىك. وسىنداي قاسيەتتەرى ونىڭ بولىگى ەمەس، وعان تان نارسەلەر.

ماسەلەن، ٴبىز «قۇداي – سۇيىسپەنشىلىك يەسى» دەگەندە، سۇيىسپەنشىلىك – قۇدايدىڭ ٴبىر بولىگى دەپ ايتپاي، ونىڭ قۇدايعا

تان قاسيەت ەكەنىن عانا تۇسىنەمىز. قۇداي مەيىرىمى ٴتۇسىپ جاقسى كورسە، بۇل ونىڭ مىنەزىن كورسەتەدى.

ادامزاتتىڭ كۇناعا باتۋىنا بايلانىستى ۇلكەن ماسەلە تۋىندايدى. اۋەل باستا-اق قۇداي ەر ادام مەن ايەلدى جاساۋعا بەكىنگەن ەدى. مەن كيەلى كىتاپتان قۇداي ەر ادام مەن ايەلدى ولارعا ٴوز سۇيىسپەنشىلىگىن كورسەتىپ، داڭقىن ٴبولىسۋ ٴۇشىن جاراتتى دەگەن تۇسىنىك تاپتىم.

ٴبىراق ادام اتا مەن حاۋا انا قۇدايعا قارسىلىق كورسەتىپ، ٴوز جولدارىمەن كەتكەن كەزدە ، الەاش رەت كۇنا ادامزات ومىرىنە ەندى. سول ساتتەن باستاپ ادامدار كۇنالى بولدى، ياعني قۇدايدان الاستاتىلدى. سونىڭ ناتيجەسىندە قۇداي قيىن جاعدايعا تاپ بولدى.

ول ٴوز داڭقىن ٴبولىسۋ ٴۇشىن ادامداردى جاراتقان ەدى. الايدا ولار ايتقانىنا قۇلاق اسپاي، كۇنا جاساۋدى تاڭدادى. سوندا ول ادامداردى قۇتقارۋ ٴۇشىن ولارعا سۇيىسپەنشىلىكپەن باردى.

ٴبىراق ول تەك راقىمدى قۇداي عانا ەمەس، ٴادىل، پاك، قاسيەتتى بولعاندىقتان، تابيعاتىنىڭ ٴوزى ودان كۇنالىلاردى جويۋدى تالاپ ەتتى. كيەلى كىتاپتا: «كۇنانىڭ تولەۋى ـ ٴولىم»، ـ دەلىنگەن. دەمەك، قۇدايدىڭ الدىندا كيىن ماسەلە تۇردى.

سوندا قاسيەتتى ۇشبىرلىك ـ قۇداي اكە، قۇداي ۇلى جانە قۇداي رۋحى مىناداي شەشىم قابىلداعان بولسا كەرەك: قۇداي ۇلى يسا ادام بەينەسىنە ەنىپ، قۇداي-ادام بولماق.

بۇل جوحان جازعان ىزگى حاباردا بىلاي سۋرەتتەلگەن: «سوز ادامعا اينالدى دا، ٴبىزدىڭ ارامىزدا تۇردى». (14:1)

ٴىنجىلدىڭ باسقا ٴبىر جەرىندە يسا ٴماسىح تۋرالى:«ول ٴوزىنىڭ قۇدىرەتتى مەن سالتاناتتى ۇلىلىعىنان ٴوز ەركىمەن باس تارتىپ، قۇلدىڭ كەيپىن قابىلداپ، ادام بەينەسىندە دۇنيەگە كەلدى»، ـ دەلىنگەن. (فىلىپىلىكتەرگە حات 7:2)

ٴسويتىپ، يسا ادام بەينەسىنە ەنگەن قۇداي ەدى. دال ٴبىر مەزگىلدە ول ەشقاشان قۇداي بولماعانداي ادام ەدى، سونداي-اق ەشقاشان ادام بولماعانداي قۇداي دا ەدى. كوكتەگى اكەسىنە تولىقتاي باعىنىپ، ٴوز تاڭداۋىمەن كۇناسىز ٴومىر كەشتى. «كۇنانىڭ تولەۋى ـ

ٴولـىم» دەگەن كيەلى كىتاپتاعى ٴسوز وعان جارامسىز ەدى. ول اجالدى ادام عانا بولماي، سونداي-اق ماڭگىلىك قۇداي بولعاندىقتان، وندا ادامزاتتىڭ بارلىق كۇناسىن وزىنە الۋدىڭ شەكسىز مۇمكىندىگى بولدى.

بۇدان 2000 جىلداي بۇرىن يسا ايقىش اعاشقا شەگەلەنگەن كەزدە قاسيەتتى، ٴادىل، پاك قۇداي كۇناكارلارعا دەگەن بارلىق قاھارىن

ٴوز ۇلىنا توكتى. يسا: «ەندى تۇگەل ورىندالدى!» - دەگەن ساتتە قۇدايدىڭ قاسيەتتىلىگى مەن ادىلدىگىنىڭ تالاپتارى تولىقتاي كاناعاتتاندى. (جوحان 30:19)

يسانىڭ قۇربان بولۋى قۇدايعا كۇناكار ادامعا ٴتيىستى ٴولىم جازاسىن تارتقىزباي-اق، وعان سۇيىسپەنشىلىكپەن قاراۋ «ەركىندىگىن اكەلدى». سەبەبى يسانىڭ ايكىش اعاشتاعى ٴولىمى قۇداي ادىلدىگىنىڭ تالاپتارىن تۇگەلدەي قاناعاتتاندىردى.

مەن سويلەسكەن ادامدارعا:

-يسا كىم ٴۇشىن جانىن قيدى؟ - دەگەن سۇراقتى ٴجيى قويامىن. ادەتتە ماعان:

-مەن ٴۇشىن، - يا بولماسا: - ادامزات ٴۇشىن، - دەپ جاۋاپ بەرەدى. مەن:

-مۇنىڭ ٴبارى دۇرىس، ٴبىراق تاعى دا كىم ٴۇشىن؟ - دەيمىن. ولار:

-بىلمەيمىن، - دەسە، جاۋاپتى ٴوزىم بەرەمىن:

-قۇداي اكە ٴۇشىن.

تۇسىنەسىز بە، ٴماسىح تەك ٴبىز ٴۇشىن ەمەس، اكەسى ٴۇشىن دە ومىردەن كەتتى. بۇل جونىندە ىنجىلدەگى رىمدىكتەرگە ارنالعان حاتتىڭ ٴۇشىنشى تاراۋىندا دا جازىلعان. يسا ٴماسىح ايقىش اعاشقا شەگەلەنگەندە، ول بىزدەر ٴۇشىن عانا ەمەس، قۇدايدىڭ ادىلەتتىلىگىنىڭ تالابىن قاناعاتتاندىرۋ ٴۇشىن دە قاسيەتتى جانىن قيدى.

جاعدايدى ٴبىر اڭگىمە كەلتىرىپ انىقتايىن: بۇدان بىرنەشە جىل بۇرىن كاليفورنيادا ٴبىر وقيعا بولدى. ساقشىلار ماشينا ايداۋ شاپشاڭدىعىن جوعارىلاتقانى ٴۇشىن ٴبىر جاس ايەلدى توقتاتادى. ونىڭ ۇستىنەن ٴىس قوزعالىپ، سوتتا تورە ودان:

كىناڭىزدى مويىندايسىز با؟ ـ دەپ سۇرايدى. ول كىناسىن مويىندادى. سوت ٴجۇز دوللار ايىپ سالۋ نەمەسە ون كۇن تۇرمەگە قاماۋ تۋرالى ۇكىم شىعارادى. سودان كەيىن كۇتپەگەن جايت بولدى. سوتتا تورەلىك ەتكەن ادام ورنىنان تۇرىپ، شاپانىن شەشىپ، سوتتالۋشىلار وتىراتىن ورىندى اينالىپ ٴوتىپ، ٴوزى ايىپ تولەدى.

نە جاعداي بولدى؟ سوت تورەسى بۇل ايەلدىڭ اكەسى ەدى. ول ٴوز قىزىن سۇيەتىن، ٴبىراق ٴادىل سوت ەدى. ونىڭ تۋعان قىزى زاڭدى بۇزدى، ٴبىراق ول: «مەن سەنى سۇيەمىن، سوندىقتان كەشىرەمىن، سەن بوسسىڭ»، ـ دەپ ايتا المادى. ەگەر ول وسىلاي ىستەسە، ول ادىلەتسىز سوت بولىپ، زاڭنىڭ بۇزىلۋىنا جول بەرگەن بولار ەدى. ٴبىراق ول قىزىن سونداي سۇيەتىن، ۇستىندەگى سوتتىڭ كيىمىن شەشىپ، رەسمي ورنىڭ تاستادى. سودان كەيىن بارىپ، اكەسى رەتىندە قىزى ٴۇشىن ايىپ تولەدى.

بۇل وقيعا ٴبىز ٴۇشىن قۇدايدىڭ يسا ٴماسىح ارقىلى نە ىستەگەنىن ۇعىنۋىمىزعا كومەكتەسەدى. ٴبىز كۇنا جاسادىق. ال كۇنانىڭ جازاسى

ٴـولىم. قۇداي ٴبىزدى قانشالىقتى سۇيگەنىمەن، ول «ٴولىم!» دەپ ۇكىم كەسۋگە ٴتيىس بولدى.

سەبەبى ول ـ ٴادىلتتى، قاسيەتتى قۇداي.

الايدا قۇدايدىڭ ٴبىزدى سۇيگەنى سونشالىقتى، يسا ٴماسىح بوپ ادام بەينەسىندە ٴوز تاعىنان تومەن ٴتۇسىپ، ٴبىزدىڭ كۇنامىز ٴۇشىن ايقىش اعاشتاعى ازاپتى ولىممەن جازامىزدى وتەدى.

«قۇداي نەگە ادامدارعا كۇنالارىن جاي كەشىرە سالمادى»، ـ دەپ تە سۇرايدى. مىسالى، ۇلكەن مەكەمەنىڭ باسشىسى: «مەنىڭ قىزمەتكەرلەرىم ٴجيى-جيى ٴبىر نارسەنى ٴبۇلدىرىپ، يا قاتەلىك

جىبەرىپ وتىرادى. مەن ولاردى جاي كەشىرە سالامىن، ـ دەدى. ـ سوندا بۇل ٴسىزدىڭ ويىڭىزشا قۇداي ىستەي الماتىن نارسەنى مەن ىستەدىم دەگەندى بىلدىرە مە؟»

كەز كەلگەن قاتەلىكتىڭ قۇنى بار ەكەنىن ادامدار كوبىنە ەسكە المايدى. مىسالى، قىزىم ۇيدەگى شامدى سىندىرىپ تاستادى، دەلىك. جاقسى كورەتىن جانە كەشىرۋگە ٴازىر اكە رەتىندە مەن قىزىمدى تىزەمە وتىرعىزىپ، جۇباتامىن:

ـ جىلاما، قىزىم. اكەڭ سەنى جاقسى كورەدى جانە كەشىرەدى.

ادەتتە وسى ارادا سۇحباتتاسۋشىم ىبلاي دەيدى:

ـمىنە، قۇداي دا دال وسىلاي ىستەۋى ٴتيىس ەدى عوي!

ـال شامدى كىم تولەۋگە ٴتيىس؟ ـ دەيمىن مەن.

تولەيتىن ادام مەنمىن عوي. كەشىرىمنىڭ باعاسى ارقاشان سالماقتى. ماسەلەن، باسقا ادامدار كوزىنشە بىرەۋ ٴسىزدىڭ نامىسىڭىزعا تيەر ٴسوز ايتقانىنان كەيىن، ٴسىز ەشتەڭە بولماعانداي سول ادامعا: «مەن ٴسىزدى كەشىرەمىن» دەدىڭىز. قورلاۋدىڭ ورنىن كىم تولتىرادى؟ ٴسىز عوي.

قۇداي دا دال وسىلاي ىستەدى. ول: «مەن سەنى كەشىردىم»، ـ دەدى.

وسى كەشىرىمدى ول ٴوزى ايقىش اعاشتاعى ولىمىمەن تولەدى.

11

ول مەنىڭ ٴومىرىمدى وزگەرتتى

يسا ٴماسىح ٴتىرى. مەنىڭ ٴومىر ٴسۇرىپ، وسى ىستەردى ىستەۋىمنىڭ ٴوزى يسا ٴماسىحتىڭ قايتا تىرىلگەندىگىنىڭ دالەلى.

تانىمال ويشىل اكۆيىندىق توما ىبلاي دەپ جازعان:

«ٴاربىر جۇرەكتە باقىت پەن ماقسات-مۇددەگە دەگەن قۇشتارلىق بار».

ٴجاسوسپىرىم كەزىمدە مەنىڭ باقىتتى بولعىم كەلەتىن. ٴتىپتى الەمدەگى ەڭ باقىتتى ادامداردىڭ قاتارىندا بولعىم كەلگەن.

تاعى دا مەن ٴوز ٴومىرىمنىڭ ماعىنالى بولعانىن قالايتىنمىن.

«مەن كىممىن؟ جارىق دۇنيەگە نە ٴۇشىن كەلدىم؟ ٴومىر جولى مەنى

قايدا الىپ بارادى؟» - دەگەن سۇراقتارعا جاۋاپتى ىزدەيتىنمىن.

سونداي-اق مەن جەر جۇزىندەگى ەڭ ەركىن، ازات ادامداردىڭ ٴبىرى بولعىم كەلدى. ال «بوستاندىق» ۇعىمىن مەن ٴوزىمنىڭ «قايدا بارعىڭ

كەلسە، سوندا بولۋ، نە ىستەگىڭ كەلسە، سونى جاساۋ» دەپ تۇسىنەتىنمىن. مۇندايدى ٴاربىر ادام ىستەي الادى، راسىندا كوپشىلىك وسىلاي جاساپ

تا ٴجۇر. قايتا، ٴبىر ويشىل «شىن بوستاندىق - ٴوزىڭ بورىشىم دەپ ەسەپتەيتىن نارسەلەردى ىستەۋ قابىلەتتىلىگىڭ» دەپ انىقتاعان. وزەرىڭنىڭ نە ىستەۋ قاجەتتىگىن ادامداردىڭ كوبى بىلەدى، ٴبىراق ونى جۇزەگە اسىرۋعا ولاردىڭ كۇش-جىگەرى جەتىسپەيدى. باسقاشا ايتساق، ولار اياق-قولى تۇساۋلى ٴومىر سۇرەدى.

سونىمەن مەن جوعارىلداعى سۇراقتارىما جاۋاپ ىزدەي باستادىم. ماعان ادامداردىڭ بارلىعىندا دەرلىك ٴوز نانىمى بار بولىپ كورىنەدى. سول كەزدە مەن قاراپايىم عانا ٴىس ىستەدىم: عيباداتحاناعا باردىم. الايدا مەن جاقسى عيباداتحاناعا تاپ بولماعان شىعارمىن، سەبەبى مەن

ٴوزىمدى كوشەدەگىدەن دە ناشار سەزىندىم. ٴبىراز ۋاقىت بويى مەن تاڭىرتەڭ، تۇستە جانە كەشتە باراتىنمىن.

نەگىزى مەن ٴىستىڭ ادامىمىن. ەگەر مەنىڭ ويىمداعى نارسەنى ورىندالماسا، بىردەن نۇكتە قويامىن. تاجىريبەم جاعىمدى بولماعاندىقتان، مەن دىنگە دە سولاي نۇكتە قويدىم.

سودان مەن ەڭ باستى ارمانىم – قوعامنان ۇلكەن ورىن الۋ دەپ قورىتتىم. الدىڭعى قاتاردا بولۋ، بەلگىلى ٴبىر ٴىس ٴۇشىن كۇرەسۋ، سول كۇرەسكە تۇگەلدەي بەرىلۋ، «اتاقتى بولۋ» – مۇمكىن، ٴومىردىڭ بار ماعىناسى وسىندا شىعار؟

مەن وقىعان ٴبىرىنشى ۋنيۆەرسيتەتتە ستۋدەنتتىك ۇيىمدار باسشىلارىنىڭ قولىندا اقشا قورى بولىپ، ولار ۇلكەن رول اتقاراتىن. مەن ٴوز كانديداتۋرامدى ٴبىرىنشى كۋرس جەتەكشىسى بولۋعا ۇسىندىم دا، كوپشىلىك مەنى سايلادى. مۇنىڭ ٴبارى وتە ۇنامدى ەدى – ۋنيۆەرسيتەتتە مەنى ٴبارى تانيتىن، بارلىعى دا اماندASATIN، مەن شەشىم قابىلداۋعا قاتىسىپ، ۋنيۆەرسيتەت اقشاسىن جۇمساي الىپ، مەرەكەلەرگە وراي قالاعان كىسىلەردى ٴسوز سويلەۋگە شاقىرۋشى ەدىم – قىسقاسى، ٴبارى دە تاماشا ەدى!

ٴبىراق بارلىعى بۇرىنىراق ىستەپ كورگەن باسقا دا شارۋالارىم سياقتى بىرتە-بىرتە بارلىعى مەنى جالىقتىرا باستادى. كەشتە جاستار جينىنىڭدا بوپ، وتە جاي جاتقاندىقتان، ار دۇيسەنبىدە تاڭەرتەڭ باسىم اۋىرىپ تۇراتىن ەدىم.

«تاعى دا بەس كۇن بويى ٴىشىم پىسىپ كەتەدى» دەپ ويلاپ، كەلەسى

جۇمانى تاعاتسىز كۇتەتىنمىن. بار باقىتىم ٴۇش كەشتەن تۇراتىن:

جۇما، سەنبى، جەكسەنبى. سوسىن قىزىقسىز كۇندەر قايتادان باستالاتىن.

ارينە، ۋنيۆەرسيتەتتە مەن بارىنە ٴوزىمنىڭ مىقتىلىعىمدى كورسەتە الاتىن ەدىم. ولار مەنى باقىتتىنىڭ باقىتتىسى دەپ ويلايتىن. سايلاۋ ناۋقانىندا بىزدە ٴتىپتى: «باقىت دەگەنىمىز ـ دجوش» دەگەن ۇران دا بولعان. ستۋدەنتتىك قارجىعا مەن كوپتەگەن كەشتەردى ۇيىمداستىراتىنمىن، ال جۇرت مەنىڭ «باقىتىم» كەز كەلگەن باسقانىڭ «باقىتىنان» ەشبىر ايىرماسى جوق ەكەنىڭ تۇسىنبەدى: ول تۇگەلدەي بەلگىلى ٴبىر جاعدايلارعا بايلانىستى ەدى. جاعدايىم جاقسى بولسا، مەن ٴوزىمدى جاقسى سەزىندىم. ال ٴحالىم ناشار بولعاندا، سەزىمدەرىم دە تىپتەن ناشار ەدى.

مەن تەڭىز تولقىندارى ٴبىر جاعادان كەلەسى جاعاعا لاقتىراتىن قايىق سەكىلدى ەدىم. ال تەڭىز تولقىندارى ـ جاعدايلار ەدى.

ىنجىلدە ونداي ٴومىردى دال سۋرەتتەيتىن ٴبىر ۇعىم بار: تامۇك. مەن باسقاشا ٴومىر سۇرەتىن جانە ماعان باسقالاي ٴومىر سۇرۋگە ۇيرەتىپ، كۇش بەرەتىن ەشكىمدى بىلمەيتىنمىن. اينالامداعىلاردىڭ ٴبارى دە ماعان نە ىستەۋ كەرەكتىگىن ايتاتىن، ٴبىراق سونى جۇزەگە اسىرۋعا كۇش بەرەر ادام تابىلمادى. مەن ۇنەمى وزىمە دەگەن قاناعاتتانعىسىز سەزىمدە بولا باستادىم.

ٴومىردىڭ ماقساتىن، شىندىعىن، ماعىناسىن مەنەن ارتىق بايىپتاپ ىزدەگەن ادام امەريكا ۋنيۆەرسيتەتتەرىندە از بولعان شىعار. مەن ىزدەگەن نارسەمدى تاپپادىم، ٴبىراق العاشقىدا وزىمە ەسەپ بەرىپ جاتپايتىنمىن.

بىردە مەن ۋنيۋٶرسيتەتتە ومىرلەرى بىزدىكنە ۇقسامايتىن ادامداردىڭ ٴبىر توبى بار ەكەنىن بايقادىم. بۇل تاپتا سەگىز ستۋدەنت جانە ەكى وقىتۋشى بولدى. وزدەرى سەنەتىن نارسەلەرىنە نە ٴۇشىن سەنەتىندىكتەرىن بىلەتىن سياقتى كورىنەتىن ماعان. ولارمەن تانىسقىم كەلدى. ولار مەنىڭ پىكىرلەرىمەن كەلىسە مە، جوق پا، مەن ٴۇشىن باستىسى ول ەمەس ەدى.

مەنىڭ ەڭ جاقىن دوستارىمنىڭ ىشىندە بەلگىلى ٴبىر ويلارىمدى قوستامايتىندار دا بار، ٴبىراق ٴوز وي-پىكىرى بار ادامدى مەن ۇنەمى قۇرمەتتەيمىن. (وسىنداي ادامدار سيرەك كەزدەسەدى، ٴبىراق

كەزدەسكەندە مەن ولاردى وتە جوعارى باعالايمىن.) سوندىقتان دا، مىسالى، مەن ٴوزىمدى كەيبىر پىكىرلەس ماسىحشىلەردىڭ ورتاسىنان

سولشىل بەلسەندىلەر اراسىندا جاقسى سەزىنەمىن. نەگە دەسەڭىز، بۇل ماسىحشىلەر - نە ٴارى ەمەس، نە ٴسارى ەمەس ٴدۇبارا جاندار.

ال جاڭاعى كىشكەنتاي توپتىڭ ادامدارى باسقا تۇسىنىك

تۋعىزاتىن: ولار نە ىستەپ جۇرگەندىكتەرىن بىلەتىن. بۇل كالاي بولعاندا دا ستۋدەنتتەر ٴۇشىن تۇسىنداۋ.

بۇل ادامدار مەنى شىنىمەن دە قىزىقتىرا باستادى. ولار قايىرىمدىلىق، سۇيىسپەنشىلىك جونىندە ايتىپ قانا قويماي،

ناقتى ىسپەن كومەكتەسۋگە تىرىساتىن. ۋنيۋٶرسيتەت ٴومىرىنىڭ جاعدايىنان، مۇمكىنشىلىگىنەن بيىككە كوتەرىلە الاتىن. مەنىڭ نازارىما ىلىنگەن تاعى ٴبىر مانىزدى نارسە: بۇل كىسىلەر باقىتتى

ەدى، ال باقىتتارى سىرتقى جاعدايلارعا تاۋەلدى ەمەس-تى. ولاردا قۋانىشتىڭ تاۋسىلمايتىن ىشكى كوزى بارداي كورىنەتىن. وزگەلەر كورە المايتىنداي باقىتتى بولعان ولاردا مەندە جەتىسپەيتىن، تۇسىنىكسىز ٴبىر نارسە بار سياقتى ەدى.

بارلىق ستۋدەنتتەر سىقىلدى، وزىمدە جوق نارسەگە قول

جەتكىزۋدى مەن دە ويلايتىنمىن. (سول سەبەپتەن ٴتىپتى جوعارى وقۋ ورىندارىندا زاتتارىڭدى مۇقيات ساقتاۋىڭ كەرەك. ەگەر جۇرتتىڭ ادامگەرشىلىك قاسيەتى بىلىمگە بايلانىستى بولسا، وندا ٴبىلىم وردالارى مىنەز-قۇلىق جاعىنان ەڭ جوعارى دامىعان ورتاعا

اينالعان بولار ەدى. الايدا جاعداي ولاي ەمەس قوي.) اقىرىندا مەن سول تۇسىنىكسىز ادامدارمەن دوستاسۋعا شەشتىم.

شەشىم قابىلداعانىنان كەيىن ەكى اپتا وتكەن سوڭ، ٴبىز كىلۋبتىڭ بولمەسىندە بىرگە وتىردىق - التى ستۋدەنت جانە ەكى وقىتۋشى. كەنەت اڭگىمە قۇداي تۋرالى بوپ كەتتى. ٴوزىڭ سەنىمسىز بولىپ، اينالاڭدا ادامدار قدۇاي جونىندە ايتىپ جاتسا، سەن ٴوزىڭنىڭ قانداي اقىلدى ەكەنىڭدى كورسەتكىڭ كەپ كەتەدى. كەز كەلگەن ۋنيۆەرسيتەتتە: «ٴماسىح جولى ما؟ حا-حا! كۇشسىز كىسىلەر سونىمەن ٴجۇرسىن، ال ٴبىز سياقتى ٴبىلىمدى ادامدارعا مۇنىڭ تۇك تە كەرەگى جوق!» - دەيتىن ٴور كوكىرەك جىگىتتەردىڭ تابىلۋى ٴسوزسىز. ادەتتە، نەعۇرلىم قاتتىراق ايتسا، سوعۇرلىم جان دۇنيەسى بوس بولعانى.

مەندە بۇل اڭگىمە ٴبىر ٴتۇرلى جاعىمسىز سەزىم تۋعىزدى دا، مەن سول توپتاعى سۇيكىمدى قىزعا كوز سالدىم. (ال بۇرىن مەن ماسىحكە سەنۋشىلەر قالايدا ۇسقىنسىز بولادى دەپ ەسەپتەيتىنمىن.) ماعان ولاردىڭ اڭگىمەلەرى كەرەمەت قىزىق دەپ ويلاماسىن دەگەن ويمەن ورىندىقتا شالقالاي وتىرىپ، سول قىزدان:

-ايتشى، سەنىڭ ومىرىڭە نە اسەر ەتتى؟ نەگە سەندەردىڭ ومىرلەرىڭ باسقا ستۋدەنتتەر، جەتەكشىلەر جانە پروفەسسورلاردىكىنە ۇقسامايدى؟ - دەپ سۇرادىم.

بۇل بويجەتكەن ٴوزىنىڭ نەگە سەنەتىندىگىن شىنىمەن بىلەتىن بولسا كەرەك. ول ماعان ەش كۇلكىسىز تىكە قاراپ، ٴوز ساۋالىما ۋنيۆەرسيتەتتە ەستيمىن دەپ ەش ويلاماعان سوزدەر ايتتى.

ول-يسا ٴماسىح، - دەدى.

مەن وعان:

ـ تۇككە تۇرمايتىن نارسە جونىندە ايتپاساڭشى. مەن ٴدىلدى،

قاۋىم، كيەلى كىتاپ سياقتىلارعا ابدەن تويدىم. ٴدىن تۋرالىنىڭ ٴبارى بوس بىلشىل، ـ دەپ جاۋاپ قاتتىم.

ال ول ماعان بىلاي دەدى:

ـ مەن ساعان «ٴدىن» دەدىم بە؟ «يسا ٴماسىح» دەدىم عوي.

ول مەن بۇرىن ەشقاشان ەستىمەگەن ٴبىر نارسەنى ايتتى.

ماسىحشىلدىك جاي عانا كوپ ٴدىننىڭ ٴبىرى ەمەس. ٴدىن دەگەنىمىز ـ ادامداردىڭ قۇدايعا يگى ىستەرىمەن بارماقشى بوپ نيەتتەنگەندەگى ارەكەتى. ال ماسىحشىلدىك ـ قۇدايدىڭ يسا ٴماسىح ارقىلى ادامدارعا كەلۋى جانە سول ارقىلى ادامدارعا وزىمەن تىعىز بايلانىستى

ۇسىنۋى.

ۋنيۆەرسيتەتتەردە ماسىحشىلدىك تۋرالى تەرىس ۇعىمدار باسقا جەرلەردەن كوپ تارالعان شىعار. جاقىندا مەن ٴبىر جاس وقىتۋشىمەن تانىستىم. ول ساباعىندا ستۋدەنتتەرگە:

ـ عيباداتحاناعا كىرگەن ٴاربىر ادام ٴماسىحشى بولادى، ـ دەدى. مەن قارسىلىق ٴبىلدىردىم:

ـ ال ٴسىز گاراجعا كىرگەندە ماشينا بوپ شىعا كەلەسىز بە؟!

وسىندا ەشقانداي بايلانىس جوق. ٴماسىحشى دەگەنىمىز ـ ماسىحكە سەنەتىن ادام.

مەنىڭ جاڭا دوستارىم ماعان مىناداي قاعيدانى سىن تۇرعىسىنان زەرتتەپ كورۋدى ۇسىندى:

«يسا ٴماسىح ـ ادام بەينەسىنە ەنگەن قۇداي ۇلى. ول جاي ادامدار اراسىندا ٴومىر ٴسۇرىپ، ادامزاتتىڭ كۇناسى ٴۇشىن ايقىش اعاشتا قازا تاپتى، قابىرگە قويىلدى، ال ٴۇش كۇننەن سوڭ قايتا ٴتىرىلدى. ول جيىرماسىنشى عاسىر ادامىنىڭ دا ٴومىرىن وزگەرتە الادى».

مەن مۇنىڭ ٴبارى – بوس نارسە دەپ ويلادىم. شىنىمدى ايتسام،

مەن ول كەزدە ماسىحشىلەردىڭ كوبى ناقۇرىستار دەپ ويلادىم. سوندايلاردىڭ كەيبىرەۋلەرىن مەن بۇرىن دا كەزدەستىرگەم. ساباق ۇستىندە بىرەۋىنىڭ ورنىنان تۇرىپ، پىكىر ايتقانىن تۇككە تۇرعىسىز ەتۋ ٴساتىن كۇتەتىنمىن. سويتسەم، مەن نە ىستەگەنىمدى ٴوزىم تۇسىنبەي كەلىپپىن.

ٴبىراق مەن ولارمەن كەزدەسكەننەن كەيىن تىنىشتىق تابا

المادىم. اقىرىندا ايتقان ۇسىنىستارىن قابىل الدىم. شىندىعىندا،

مەن ونى ٴور كوكىرەكتىكتەن، تەك ولاردىڭ ايتقاندارىن جوققا شىعارۋ ماقساتىمەن عانا ىستەدىم. ٴوزىمدى ناقتى دەرەكتەر كۇتىپ تۇرعانىن بىلمەدىم. كۋالىكتەرمەن تانىسىپ، ولاردىڭ اقيقاتتىعىن باعالاۋ كەرەكتىگى تۋرالى ويلانبادىم.

اقىر اياعىندا مەن يسا ٴماسىح شىندىعىندا دا ٴوزى ايتقانىنداي بولعان دەگەن تۇجىرىمعا كەلدىم. العاشقى ەكى كىتاپتى مەن ماسىحشىلىكتى جوققا شىعارۋ ٴۇشىن وقىعاندىعىمدى ۇمىتپاۋ كەرەك. الايدا جوققا شىعارۋ مەنىڭ قولىمنان كەلمەدى دە، كەرىسىنشە مەن

ٴوزىم ٴماسىحتىڭ جولىنا ٴتۇستىم. مىنە، جيىرما جىلدان اسا ۋاقىت ٴوتتى، مەن قۇجاتتاردا قاتتالعان كۋالىكتەرمەن يسا ماسىحكە دەگەن سەنىمىمنىڭ قيىندى نەگىزىن دالەلدەۋمەن اينالىسىپ كەلەمىن.

الايدا سول كەزدە مەن نە ىستەرىمدى بىلمەيتىن جاعدايدا ەدىم: مەنىڭ اقىل-ويىم قارسى پىكىرگە ايتار ەش سىلتاۋىم جوق ەكەنىن

ايتسا، ەركىم مەن سەزىمىم مەنى ارتقا تارتتى. ٴماسىحشى بولۋدىڭ وزىمشىلدىكپەن سيىسپايتىنىن ۇقتىم. سوندا يسا ٴماسىح مەنىڭ

سانالى ەركىمە تىكەلەي ۇندەۋ تاستاپ، مەنى وزىنە سەنۋگە شاقىردى.

ول ۇندەۋ مىناۋ ەدى: «مىنە، مەن ەسىگىڭە كەلىپ، قاعىپ تۇرمىن. بىرەۋ مەنىڭ داۋىسىمدى ەستىپ، ەسىگىن اشسا، ىشكە كىرەمىن...». (ايان 3:20)

سول شابىتتى ماسىحشىلەردى كەزدەستىرگەن ساىىن مەن ىشتەي

نارازى بولاتىنمىن. ەگەر ٴوز كوڭىل ـ كۇيىڭىز جوق كەزدە باقىتتى ادامدار اراسىندا بوپ كورسەڭىز، باسقانىڭ باقىتى قانداي سەزىم تۋدىراتىنىن بىلەسىز. جاڭاعى سەنۋشىلەر سونداي باقىتتى ەدى دە،

مەن شىداماي ورنىمنان تۇرىپ، بولمەدەن شىعىپ كەتەتىنمىن. كەشكى

وندا توسەككە جاتىپ تاڭعى تورتكە دەيىن ۇيىقتاي الماىتىن جاعدايعا جەتتىم. اقىل ـ ەسىمدى جوعالتىپ الماس ٴۇشىن ماعان تەز ارادا ٴبىر شەشىمگە كەلۋ كەرەك بولدى. مەن اردايىم جاڭا پىكەرلەردى تەز قابىلدايتىن ەدىم، ٴبىراق ولار ٴۇشىن اقىلىمدى جوعالتقىم كەلمەدى.

اقىل ـ ويىمنىڭ شىندىقتى تاپقىسى كەلۋى ناتيجەسىندە مەن ۋنيۆەرسيتەتتىڭ ەكىنشى كۋرسىندا بولعان كەزىمدە، 1959 جىلدىڭ جەلتوقسانىنىڭ 19 كۇنى كەشكى ساعات 30:8 ـ دا وسى جاڭا پىكىرلەرگە بەرىلىپ، ٴماسىحشى بولدىم.

بىردە مەنەن:

ٴـ وزىڭنىڭ ٴماسىحشى بولعانىڭدى قايدان ٴبىلدىڭ؟ ـ دەپ سۇرادى.

ـ سەبەبى مەن ول جاعدايعا ٴوزىم قاتىستىم: سول ساتتەن باستاپ

بار ٴومىرىم وزگەردى، ـ دەدىم.

سول كەشتە مەن دۇگا ەتتىم. مەن دۇعامدى ولىمنەن قايتا تىرىلگەن جانە ٴالى دە ٴتىرى ماسىحپەن تىعىز بايلانىس ورناتۋعا ارناپ، ٴتورت نارسەنى ايتتىم. وسى بايلانىس سول كەزدەن باستاپ بار ٴومىرىمدى وزگەرتىپ كەلدى.

ەڭ الدىمەن مەن:

ـ يەم يسا، مەن ٴۇشىن ايقىش اعاشتا ولگەنىڭە راقمەت! ـ دەدىم.

سوسىن: ـ مەنىڭ ومىرىمدە ورىن الىعان، ساعان ەش ۇناماىتىن ىستەر

بار بولعانىن مويىندايمىن. سەنەن كەشىرىم سۇراپ، مەنىڭ جان-دۇنيەمدى تازارتۋىڭدى وتىنەمىن، - دەدىم. (كيەلى كىتاپتا: «كۇنالارىڭ كىپ-قىزىل بولسا دا، قار سياقتى اپپاق قىلامىن»، - دەلىنگەن.) سودان سوڭ مەن: - وسى ساتتە مەن قولىمنان كەلگەنىنشە ساعان جۇرەگىمدى اشىپ، ٴومىرىمدى ارنايمىن. ساعان ٴوز قۇتقارۋشىم جانە يەم دەپ سەنەمىن، - دەپ ماسىحكە سيىندىم.

ٴسىز، مۇمكىن، كەيبىر ٴدىندارلاردان دۇعا ەتكەن ساتتە «نايزاعايدىڭ تولقىنى سياقتى ٴبىر نارسەنى سەزىندىم» دەگەندى ەستىگەن شىعارسىز. مەندە ونداي ەشتەڭە بولعان جوق. ەشتەڭە دە. دەنەمە «پەرىشتە قاناتتارى» دا وسكەن جوق. كەرىسىنشە، ونداي شەشىمگە كەلگەن سوڭ، ماعان بۇرىنعىدان دا اۋىر بولا تۇسكەن سياقتى. مەن ٴوزىمدى ناشار سەزىندىم: لوقسىق كىسىپ، جۇرەگىم اينىدى. مەن وتە قينالدىم. مەن: «نە ىستەدىم، ەندى سەنى قايدا اپارادى؟» - دەپ ويلادىم. اقىل-ەسىمدى جوعالتا ٴبىر نارسەگە تاپ بولعانداي سەزىم بولدى. (باسقا جۇرت تا مەن تۋرالى سولاي ويلاعان بولسا كەرەك!)

سىزگە تەك ٴبىر نارسەنى ايتا الامىن: جارتى جىل، ودان كەيىن ٴبىر جىل ٴوتتى. مەن اقىل-ەسىمدى جوعالتپاعانىمدى ٴتۇسىندىم. وز ٴومىرىمنىڭ شىنىمەن وزگەرگەنىن كوردىم.

بىردە مەن امەريكا ۋنيۆەرسيتەتتەرىنىڭ بىرىندە تاريح كافەدراسىنىڭ مەڭگەرۋشىسىمەن ٴسوز تالاستىرىپ قالدىم. وز ٴومىرىمنىڭ وزگەرگەنىن ايتىپ ەم، ول مەنى ورتا جولدان توقتاتىپ:

-ماك-داۋەل مىرزا، جيىرماسىنشى عاسىردا قۇداي ٴسىزدىڭ ٴومىرىڭىزدى وزگەرتتى دەگەنگە سەندىرگىڭىز كەپ تۇرسىز با؟ قالايشا وزگەرتتى، قىزىق ٴۇشىن ايتىڭىزشى؟ - دەدى.

ارادا قىرىق بەس مينۋت وتكەن سوڭ ول:

ـ جاقسى، جاقسى. جەتكىلىكتى، ـ دەدى.

مەن وعان ٴوزىمنىڭ بۇرىن ەشتەڭەمەن دۇرىس اينالىسپاعانىمدى
ايتقان ەدىم. اردايىم ۇناتقان قىزىمنىڭ قاسىندا، نە بولماسا

قىزۋ پىكىرتالاستارعا قاتىسىپ، مازامدى الاتىن ويلارىمنان اينۋعا تىرىستىم.
ٴبىر نارسەگە بەت بۇرۋعا ىنتا ـ جىگەرمەن كىرىسە الماي، ۋاقىتىم بوسقا
وتەتىن. ال ٴماسىحشى بولعاننان كەيىن مەن ىشتەي تىنىشتىق تاپتىم.
مەنى دۇرىس ٴتۇسىنىڭىز: بۇل ـ مەنىڭ ومىرىمدە قايشىلىقتى جاعدايلار
قالمادى دەگەن ٴسوز ەمەس. يساعا دەگەن سەنىمىمدە مەن
قايشىلىقتاردىڭ جويىلعانىنا ەمەس، قايتا

سولارمەن كۇرەسۋدە ىشكى قابىلەتكە يە بولدىم. ونى مەن الەم
بايلىعىنىڭ ەشقايسىسىنا ايىرباستاماس ەدىم.

سوسىن، مەنىڭ مىنەزىم دە وزگەرە باستادى. ول وتە قىزبا بولاتىن. مەنىڭ
بۇزىلۋىما بىرەۋدىڭ جامان كوزقاراسى جەتىپ جاتاتىن. ٴبىر توبەلەستەن
تۇسكەن تاڭبا ومىرلىك بوپ كەتىپەي قالدى: مەن ادام ولتىرۋگە سال
قالدىم. ول ٴبىرىنشى كۇرستا بولعان جايت. ٴارى مەنەن جامان مىنەزدىڭ
ايىرىلماستاي بولعانى سونشالىق، ودان قۇتىلۋ

جونىندە مەن ويلانباۋشى دا ەدىم. بىردە قيىن جاعدايعا تاپ بولدىم جانە
ٴوزىمنىڭ ۇشقالاقتىعىمنىڭ ٴىزى دە قالماعانىن سەزدىم! ون ٴتورت جىل
ىشىندە جالعىز ـ اق رەت قاتتى اشۋلانىپپىن، التى جىلعى بولماعان اشۋ ـ
ىزا تەك ٴبىر ـ اق كۇندە لاپ ەتتى.

ماعان جاقسى اتاق اكەلمەيتىن جانە ٴبىر نارسە بار. كوپ ادام

تان كەمشىلىك بولعاندىقتان دا، ول جونىندە ايتىپ وتەيىن. ودان قۇتىلۋ
جولىن مەن تاپتىم دا: ول ـ قايتا تىرىلگەن، ٴتىرى ماسىحپەن تىعىز
بايلانىس.

مەن جەك كورۋ سەزىمى تۋرالى ايتىپ وتىرمىن. جاس كەزىمدە
مەن كوپ نارسەنى جەك ٴقورۋشى ەدىم. ارينە، ٴوز سەزىمىمدى سىرتقا

شىعارماۋعا تىرىساتىنمىن، ٴبىراق ىشتەي ونى ۇنەمى سەزىنىپ جۇرەتىنمىن. مەن ادامداردى، زاتتاردى، شەشىلمەيتىن ماسەلەلەردى

جەك كوردىم. وزىمە سەنىمسىز ەدىم، وزىمنەن ەرەكشەلەنەتىن ٴاربىر ادامنان ٴقاۋىپتى كورەتىنمىن.

ٴبىراق الەمدە ەڭ جەك كورەتىن ٴبىر ادامىم بولدى. ول ٴوزىمنىڭ اكەم ەدى. ونى ولەردەي جەك كوردىم. ول مەن ٴوسىن قالانىڭ ەڭ جامان ىشكىشىنىڭ ٴبىرى انا ەدى. ەگەر ٴسىز شالعايدا جاتقان كىشكەنتاي قالادا دۇنيەگە كەلسەڭىز جانە ٴسىزدىڭ جانۇيادا ىشكىش ادام بولسا، مۇنىڭ نە ەكەنىن بىلەسىز. ول جونىندە بۇكىل قالا دا بىلەدى. مەكتەپتە دوستارىم دا اكەمدى ايتىپ، مەنى كەلەمەجدەيتىن. ونىڭ ماعان جاعىمسىز اسەر ەتەتىنىن ولار تۇسىنبەدى. باسقالار سياقتى سىرتىمنان كۇلىپ تۇرعانمەن، ىشتەي ەگىلىپ تۇراتىنمىن. كەيدە مەن اۋلاعا كىرىپ، سوققىعا جىعىلىپ، بار كۇشىنەن ايىرىلىپ السىرەگەن شەشەمدى كورەتىنمىن. ەگەر ٴبىز قوناق كۇتسەك، اكەمىزدى بايلاپ تاستايتىنمىن دا، ماشيناسىن اۋلاقتا، تاساعا اپارىپ قوياتىنمىن. دوستارىمىزعا اكەمىز ٴبىر جۇمىستارمەن كەتتى دەيتىنبىز. تاپ مەن اكەمدى جەك كورگەندەي ەش ادام ەشكىمدى جەك كورمەگەن شىعار.

ماسىحكە سەنگەنىنەن كەيىن بەس ايداي ۋاقىت وتكەن سوڭ، مەنىڭ ٴومىرىم يسا ٴماسىح ارقىلى قۇدايدان كەلگەن سۇيىسپەنشىلىككە تولدى. بۇل سەزىم جەك كورۋگە ورىن قالدىرمادى. مەن كەنەتتەن اكەمنىڭ

كوزىنە تىكە قاراپ، شىن پەيىلمەن:

ـ اكە، مەن سەنى جاقسى كورەمىن، ـ دەي الدىم.

مەنىڭ بۇعان دەيىن ىستەگەندەرىمنەن كەيىن، بۇل ونى تاڭعالدىردى.

مەن جەكە مەنشىك ۋنيۆەرسيتەتكە اۋىسقان كەزىمدە اپاتقا ۇشىرادىم. تۇگەل دەنەم تاڭىلعان كۇيى ۇيگە كەلدىم. سوندا اكەمنىڭ ماعان كەلگەنىن ەشقاشان ۇمىتپايمىن. ول:

ـۇلـم، مەندەي اكەنى شنـمەن جاقسى كورەسڭ بە؟ ـ دەپ

سۇرادى. مەن وعان:

ـ اكە، بۇدان جارتى جـل بۇرـن سەنى جەك كورەتـنـمـن..، ـ دەپ، ٴارى قاراي ماسحكه قالاي كەلگەنـمدى ايتتـم. ـ اكە، مەن ٴماسحتى ومرـمە قابلـدادـم. ونى تولـعـمەن تۇسـندـره الـمايمـن، ٴبـراق

سول بايلانـستـڭ ناتيجەسى رەتـنـدە مەن ٴوز بويـمنان تەك سەنى عانا ەمەس، باسقالاردى دا ولار قانداي بولـسا، سول كۇيـنـدە سۇيە ٴبـلـۋ قابـلـەتـن تاپتـم.

قـرـق بەس مينۋتتان سوڭ، مەن ٴوز ومـرـمدەگى ەڭ ۇلـكەن تاڭدانـستى باستان كەشتـم. مەنـڭ اكەم:

ـۇلـم، ەگەر قۇداي دال ساعان ـستەگەندەي، مەنـڭ ومـرـمە دە وزگەرـس جاساي الـسا، وندا مەن دە وعان مۇمكـندـك بەرەيـن، ـ دەدى.

اكەم مەنـمەن ـبرگە دۇعا ەتتى دە، ماسحكه سەندى.

ادەتتە ادامنـڭ وزگەرۋى ـبرنەشە كۇن، اي، ٴتـپتى جـلـعا سوزـلادى. مەنـڭ ٴومـرـم الـتى ايدان ٴبـر جارـم جـلـعا جۋـق ۋاقـت ـشـنـدە وزگەردى. الايدا اكەم سول ساتتە، ـبردەن، مەنـڭ كوز الـدـمدا وزگەردى. ـبرەۋ قولـن سوزـپ، ٴبـر تەتـكتى باسا سالـعانداي. ەشقاشان مەن مۇنداي وزگەرـستى كورگەم جوق. بۇدان كەيـن اكەم ۆيسكي قۇيـلـعان شولـمەكتى قولـنـا ٴبـرـاق رەت ۇستادى. ول ونى ەرـنـنە جاقـنداتتى دا، ورنـنـا قايتا قويدى. بۇدان مەن يساعا دەگەن سەنـم ادامدى تۇبەگەيـلى وزگەرتەدى دەگەن بەرـك قورتـنـدـعا كەلـدـم.

ٴماسحتـڭ جولـن كۇلـكـگە ايـنالـدـرـپ، ماسحشـلـەردى كەلـەمەج ەتۋگە بولادى. ٴبـراق ول ۇلـكەن كۇشكە يە. ٴماسح ادام ٴومـرـن وزگەرتەدى.

الايدا قۇدايـعا دەگەن سەنـمدى ادامعا كۇشپەن تاڭۋعا بولـمايدى. اركـمنـڭ ٴوز ٴومـرى بار: ٴسـزدـڭ ٴوزـڭـزدـڭ، ال مەنـڭ ٴوز ٴومـرـم. مەن

تەك بىلگەندەرىممەن بولسا الامىن. ٴارى قاراي شەشىمدى ٴوزىڭىز قابىلدايسىز.

مۇمكىن، مەنىڭ وسى دۇعام سىزگە كومەكتەسەر؟ مىنە ول:

ـ يەم يسا! سەن ماعان كەرەكسىڭ، سەبەبى مەن كۇناكارمىن. مەن ٴۇشىن ايقىشتا جانىڭدى قيعانىڭ ٴۇشىن ساعان رىزامىن. ماعان قۇتقارار سەنىمىڭدى جىبەرە گور. كەشىر مەنى، مەنىڭ جان دۇنيەمدى تازارت. وسى ساتتە مەن سەنى ٴوز قۇتقارۋشىم جانە يەم دەپ قابىلدايمىن. مەنى جاراتاردا قانداي ەتكىڭ كەلسە، مەنى سونداي ەتە گور. اۋمين!

مازمۇنى

العى ٴسوز...3

1. يسانىڭ ەرەكشەلىگى قانداي؟...............................5

2. يسا نەگىزىندە كىم بولعان؟..................................21

3. عىلىم نە دەيدى؟..31

4. كيەلى كىتاپتا جازىلعاندار شىنايى ما؟.....................36

5. جالعاندىق ٴۇشىن جان قيۋعا كىم بەل بۋادى؟..........54

6. ٴولىپ قالعان ٴماسىح كىمگە كەرەك؟.......................66

7. ساۋلدىڭ نەگە ۇشىراعانىن ەستىدىڭىز بە؟................71

8. جاقسى ولمەك پە؟...82

9. ناعىز ٴماسىح كىم؟ بىزگە ٴوزىڭدى كورسەتە گور!..........93

10.بۇدان باسقا جول جوق پا؟..................................104

11.ول مەنىڭ ٴومىرىمدى وزگەرتتى!............................110